

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα: «Διεθνείς δρώντες και η διένεξη του Κασμίρ»

Αλέξανδρος Ατλάσης

Επιβλέπων Καθηγητής: Γεώργιος Χρηστίδης

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Δεκέμβριος 2022

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία.

Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Αλέξανδρος Ατλάσης

12/12/2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΔΙΕΝΕΞΗ ΙΝΔΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΚΙΣΤΑΝ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΣΜΙΡ	4
1.1 Υπόβαθρο της διένεξης μεταξύ Πακιστάν και Ινδίας για το Κασμίρ.....	4
1.2 Αίτια της διένεξης Πακιστάν και Ινδίας	13 12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΔΡΩΝΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΕΝΕΞΗ ΤΟΥ ΚΑΣΜΙΡ	21
2.1 Ο ρόλος της ΕΣΣΔ-Ρωσίας στη διένεξη Ινδίας και Πακιστάν για το Κασμίρ...	21
2.2 Ο ρόλος των ΗΠΑ στη διένεξη Ινδίας και Πακιστάν για το Κασμίρ.....	29
2.3 Ο ρόλος της Κίνας στη διένεξη Ινδίας και Πακιστάν για το Κασμίρ.....	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	56
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	61
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	63

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πριγκιπάτο του Τζαμού και Κασμίρ αποτελείται από γεωγραφικά τρεις αμοιβαία αποκλειστικές γεω-εθνικές εδαφικές ενότητες: το μουσουλμανικό Gilgit και το Baltistan και, την κοιλάδα του Κασμίρ, την περιοχή Hindu Jammu και το βουδιστικό Ladakh. Οι μουσουλμάνοι του Gilgit και του Baltistan ανήκουν στις φυλές Posthu και έχουν στενή εθνοτική συγγένεια με τους Paktun της βορειοδυτικής συνοριακής επαρχίας του Πακιστάν και του Αφγανιστάν, οι μουσουλμάνοι της Vale είναι εθνοτικά διαφορετικοί από τους Posthus, ενώ οι Βουδιστές του Ladakh είναι εθνοτικά συγγενείς με τους Θιβετιανούς, ενώ οι Ινδουιστές της περιοχής Τζαμού είναι συγγενείς με τους Ινδουιστές της βορειοδυτικής Ινδίας. Αυτές οι τρεις χωριστές γεω-εθνοτικές εδαφικές μονάδες συγκεντρώθηκαν για να σχηματίσουν το κράτος του Τζαμού & Κασμίρ το 1846, ως αποτέλεσμα της Συνθήκης του Αμριτσάρ του 1846, μεταξύ της βρετανικής κυβέρνησης και του Μαχαραγιά Gulab Singh, που υπογράφηκε στις 16 Μαρτίου 1846. Το Τζαμού και Κασμίρ δημιουργήθηκε, στην πραγματικότητα, ως συνοριακό κράτος υπό το βρετανικό προτεκτοράτο για την προστασία των βρετανικών συνόρων στο τη Νότια Ασία και για να αντισταθεί στη ρωσική επέκταση στην περιοχή. Με την ύφεση των ρωσικών απειλών, μετά την Αγγλο-Ρωσική Σύμβαση του 1897 για το Αφγανιστάν, αντιστάθηκε στην κινεζική επέκταση και προστάτευσε τα βρετανικά συμφέροντα (Adhikari & Kamle, 2010, σελ. 65).

Μέσα σε λίγους μήνες από την ανεξαρτητοποίηση της Ινδίας και την ίδρυση του Πακιστάν το 1947 και την ευχέρεια αρκετών κρατιδίων της αποικιακής Ινδίας να αποφασίσουν αν θέλουν να προσχωρήσουν σε ένα εξ αυτών των δύο κρατών, ξεκίνησε μία σύγκρουση για το Κασμίρ (Thorner, 1949, σελ. 19; Ganguly & Bajrai, 1994, σελ. 402; Schofield, 2002; EFSAS, 2017; Jalal, 2017). Τρία κράτη, η Ινδία, το Πακιστάν και η Κίνα, ελέγχουν τμήματα του Κασμίρ, το οποίο παρά τη μεγάλη μουσουλμανική πλειοψηφία, φιλοξενεί σημαντικές ινδουιστικές και βουδιστικές μειονότητες και επτά μεγάλες γλωσσικές οικογένειες (The Carter Center, 2003, σελ. 3). Θα πρέπει ακόμα να σημειωθούν τα εξής: αρχικά τη διακυβέρνηση του Κασμίρ, με σημαντικό μουσουλμανικό πληθυσμό, ανέλαβε ο Ινδουιστής Singh. Επίσης, ενώ οι μουσουλμάνοι του Κασμίρ αποτελούν την πλειοψηφία και στις δύο πλευρές της γραμμής διαίρεσης, υπάρχουν περιοχές ινδουιστικής και βουδιστικής αριθμητικής

υπεροχής στο ινδικό Κασμίρ (π.χ., οι περιοχές Τζαμού και Λεχ, αντίστοιχα). Εδαφικά, το μεγαλύτερο μέρος του Κασμίρ ανήκει στην Ινδία, συμπεριλαμβανομένης της περιοχής της κοιλάδας του Κασμίρ (Ganguly & Bajrai, 1994, σελ. 402). Η εθνοτική, γλωσσική και θρησκευτική ποικιλομορφία του Κασμίρ (Ισλάμ, Ινδουισμός και Βουδισμός) έχει προκαλέσει αλυτρωτικές αξιώσεις και από τις δύο πλευρές. Ωστόσο, ένα σημαντικό μέρος της γνώμης του Κασμίρ ευνοεί μια τρίτη επιλογή: την ανεξαρτησία τόσο από την Ινδία όσο και από το Πακιστάν.

Εκτός του ανταγωνισμού των κυρίως εμπλεκόμενων χωρών (Ινδία και Πακιστάν) στη βάση της γεωστρατηγικής σημασίας του Κασμίρ, εντάσεις υποβόσκουν και στη βάση οραμάτων εθνικισμού και οικοδόμησης κράτους. Για την Ινδία, το Κασμίρ είναι σύμβολο του κοσμικού εθνικισμού και της οικοδόμησης κράτους και της δυνατότητας μιας περιοχής με μουσουλμανική πλειοψηφία να επιλέξει να ζήσει και να ευημερήσει σε μια χώρα με ινδουιστική πλειοψηφία. Για το Πακιστάν, το Κασμίρ συμβολίζει την αδυναμία του κοσμικού εθνικισμού στην περιοχή και επομένως της ανάγκης για μια μουσουλμανική πατρίδα (Thorner, 1949, σελ. 18; Ganguly & Bajrai, 1994, σελ. 402; Ahmed & Chakma, 2012, σελ. 25).

Οι διαφορές αυτές, ωστόσο, δεν είναι οι μοναδικοί παράγοντες που διαιωνίζουν τη διένεξη στο Κασμίρ. Σημαντικό ρόλο έχουν διαδραματίσει και διεθνείς δρώντες, όπως οι ΗΠΑ, η Κίνα και η Ρωσία (και ως ΕΣΣΔ). Επί παραδείγματι, αξίζει να σημειωθεί ότι ο πόλεμος του 1965 έληξε με τη διαμεσολάβηση της πρώην ΕΣΣΔ, ενώ το 1971 με διαμεσολάβηση των ΗΠΑ. Επίσης, η Κίνα με το όραμά της για την πρωτοβουλία της αναβίωσης του Δρόμου του Μεταξιού διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις σχέσεις Ινδίας και Πακιστάν όσον αφορά στο Κασμίρ.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξεταστεί ο ρόλος των διεθνών δρώντων στη διένεξη Ινδίας και Πακιστάν σχετικά με το Κασμίρ. Πιο αναλυτικά, απώτερος στόχος αυτής της εργασίας είναι να προσδιοριστεί πως οι ΗΠΑ, η Κίνα και η ΕΣΣΔ / Ρωσία έχουν επηρεάσει την επίλυση ή τη διαιώνιση της άλυτης σύγκρουσης στο Κασμίρ από το 1947 και συνολικά την εξέλιξή της.

Η παρούσα εργασία αποτελείται συνολικά από τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται η ιστορική εξέλιξη της διένεξης Ινδίας και Πακιστάν για το

Κασμίρ, ενώ παράλληλα παρουσιάζονται τα αίτια αυτής της διένεξης, μεταξύ των οποίων και ο ρόλος των τριών προαναφερθέντων δρώντων. Αναλυτικά η παρουσίαση του ρόλου της Κίνας, των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ / Ρωσίας στην εξέλιξη αυτής της διένεξης λαμβάνει χώρα στο δεύτερο κεφάλαιο. Το τρίτο κεφάλαιο συνοψίζει τα βασικότερα συμπεράσματα της έρευνας. Στον επίλογο αυτής της εργασίας περιγράφονται επιγραμματικά τα κύρια ευρήματα αυτής της εργασίας και κατατίθενται προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΔΙΕΝΕΞΗ ΙΝΔΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΚΙΣΤΑΝ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΣΜΙΡ

Η διένεξη μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν για το Κασμίρ έχει τις ρίζες της το 1947, έτος ανεξαρτητοποίησης της Ινδίας από τη Βρετανική κυριαρχία, αλλά και έτος ίδρυσης του κράτους του Πακιστάν. Προκειμένου να γίνει κατανοητός ο ρόλος των διεθνών δρώντων στην εξέλιξη αυτής της διένεξης, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί το υπόβαθρο αυτής, με αναφορά και στις πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ των δύο εμπλεκόμενων χωρών. Η παρουσίαση του υποβάθρου της εν λόγω διένεξης λαμβάνει χώρα στην πρώτη ενότητα αυτού του κεφαλαίου. Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται αναλυτικά οι παράγοντες που έχουν οδηγήσει σε αυτή τη διένεξη, δηλαδή τα αίτια που βρίσκονται πίσω από τη συνεχιζόμενη σύγκρουση. Η παρουσίαση αυτών των παραγόντων μπορεί να καταστήσει περισσότερο σαφή τον ρόλο των διεθνών δρώντων που εξετάζονται στο επόμενο κεφάλαιο αυτής της εργασίας.

1.1 Υπόβαθρο της διένεξης μεταξύ Πακιστάν και Ινδίας για το Κασμίρ

Από το 1947, η Ινδία και το Πακιστάν βρίσκονται σε σύγκρουση για τη διεκδίκηση του Κασμίρ, μια περιοχή με πλειοψηφία μουσουλμάνων στο βορειότερο τμήμα της Ινδίας. Οι ρίζες της σύγκρουσης βρίσκονται στο κοινό αποικιακό παρελθόν των χωρών. Από τον 17ο η Βρετανία είχε την κυριαρχία του μεγαλύτερου μέρους της Ινδίας, πρώτα έμμεσα, μέσω της Βρετανικής Εταιρείας Ανατολικών Ινδιών, και από το 1858 απευθείας μέσω του βρετανικού στέμματος. Με την πάροδο του χρόνου, η εξουσία της Βρετανίας στην αποικία της αποδυναμώθηκε, ενώ παράλληλα υπήρξε άνοδος ενός εθνικιστικού κινήματος. Η Βρετανία αντιμετώπισε αυξανόμενες πιέσεις να παράσχει ανεξαρτησία στην αποικία της Ινδίας, κάτι που εν τέλει επιτεύχθηκε το 1947. Η Βρετανία είχε ιστορικά ξεχωριστά εκλογικά σώματα για μουσουλμάνους πολίτες και ορισμένες πολιτικές έδρες ειδικά για τους μουσουλμάνους, κάτι το οποίο τροφοδότησε ένα αυξανόμενο μουσουλμανικό αυτονομιστικό κίνημα. Ο Mohammad Ali Jinnah, που ηγήθηκε του Μουσουλμανικού Συνδέσμου της Ινδίας (All Muslim League), άρχισε να απαιτεί ένα ξεχωριστό έθνος για τον μουσουλμανικό πληθυσμό της Ινδίας. Στις 14 Αυγούστου 1947, δημιουργήθηκε το ανεξάρτητο, μουσουλμανικό κράτος του Πακιστάν. Την επόμενη

μέρα ακολούθησε το ανεξάρτητο κράτος της Ινδίας με την πλειοψηφία των Ινδουιστών (Jalal, 2017).

Αρκετά κρατίδια εντός της αποικιακής Ινδίας που δεν κυβερνούσαν άμεσα από τη Βρετανία μπορούσαν να αποφασίσουν να ενταχθούν στην Ινδία ή το Πακιστάν, είτε να παραμείνουν ανεξάρτητα (Ganguly, 1998). Ένα εξ αυτών ήταν και το πριγκιπάτο του Τζαμού και Κασμίρ, το οποίο είχε ιδρυθεί στις 16 Μαρτίου 1846, ως αποτέλεσμα της Συνθήκης του Αμριτσάρ (Adhikari & Kamle 2010, σελ. 63). Το εν λόγω πριγκιπάτο υπό τον Ινδουιστή Μαχαραγιά Hari Singh επιθυμούσε ανεξαρτησία για το Κασμίρ. Για να αποτρέψει την πίεση να ενταχθεί σε ένα από τα δύο νέα έθνη, ο Singh υπέγραψε μια συμφωνία αναστολής με το Πακιστάν που επέτρεπε στους πολίτες του Κασμίρ να συνεχίσουν το εμπόριο και να ταξιδεύουν στη νέα χώρα. Σύμφωνα επίσης με τους όρους αυτής της συμφωνίας, το Πακιστάν δεσμεύτηκε να λειτουργήσει το ταχυδρομικό και τηλεγραφικό σύστημα στο Κασμίρ και να προμηθεύσει στο κράτος τις ποσοτώσεις βενζίνης, σιταριού, αλατιού, κηροζίνης. Η Ινδία δεν υπέγραψε παρόμοια συμφωνία. Η κυβέρνηση του Πακιστάν πίεσε το Κασμίρ για προσχώρηση στη χώρα (Thorner, 1949, σελ. 19; Schofield, 2002; EFSAS, 2017; Jalal, 2017).

Η πίεση αυτή ενισχύθηκε από την παρουσία στο πριγκιπάτο ενός κινήματος υπό την ηγεσία του Ghulam Abbas και του Μουσουλμανικού Συνεδρίου του Κασμίρ που πρότεινε να ενταχθεί το Κασμίρ στο Πακιστάν. Η εν λόγω πρόταση, όμως, αμφισβητήθηκε από την Εθνική Διάσκεψη του Τζαμού και του Κασμίρ (Jammu & Kashmir National Conference) (εφεξής Εθνική Διάσκεψη) με επικεφαλής τον Σεΐχη Mohammed Abdullah (Ganguly, 1998).

Στο βόρειο τμήμα του Τζαμού, μια ένοπλη εξέγερση κατά της διοίκησης του Poonch jagir¹ ξέσπασε προς τα τέλη Αυγούστου του 1947. Μεγάλος αριθμός μουσουλμάνων βετεράνων του παλιού στρατού της Ινδίας είχαν εγκατασταθεί ως αγρότες σε αυτήν την περιοχή και στην περιοχή Rawalpindi, ακριβώς απέναντι από τον ποταμό Jhelum στο Punjab. Δυσκολίες αναπτύχθηκαν επίσης σχετικά με τις προμήθειες του Κασμίρ στο πλαίσιο της συμφωνίας με το Πακιστάν. Περίπου στα μέσα Σεπτεμβρίου η λειτουργία της σιδηροδρομικής υπηρεσίας μεταξύ Sialkot και

¹ Φεουδαρχικός τύπος ιδιοκτησίας γης στο οποίο ο ιδιοκτήτης ασκούσε αστικά και δικαστικά δικαιώματα.

Τζαμού ανεστάλη. Την ίδια περίοδο ανώτατοι αξιωματούχοι του Πακιστάν διεξήγαγαν διερευνητικές διαπραγματεύσεις με τους υπολοχαγούς του Σεΐχη Abdullah². Ο G. M. Bakshi, ο δεύτερος στην τάξη διοικητής της Εθνικής Διάσκεψης, μετέβη στη Lahore για να συνομιλήσει με τον πρωθυπουργό Liaquat Ali Khan και άλλους ηγέτες του Πακιστάν. Οι τελευταίοι δήλωσαν πως δεν ήταν διατεθειμένοι να υποστηρίξουν οποιαδήποτε πρόταση για ένα λαϊκό δημοψήφισμα για ένταξη στο Κασμίρ, εκτός εάν η Εθνική Διάσκεψη δεσμευόταν ιδιωτικά να ψηφίσει σταθερά υπέρ του Πακιστάν (Thorner, 1949, σελ. 21).

Εν τω μεταξύ, αντάρτες χρηματοδοτούμενοι από το Πακιστάν, κατέλαβαν μεγάλο μέρος του δυτικού Κασμίρ και τον Σεπτέμβριο του 1947 μέλη της φυλής Pashtun πέρασαν τα σύνορα από το Πακιστάν στο Κασμίρ. Αρκετές χιλιάδες Ινδουιστές και Σιχ πρόσφυγες από το Πακιστάν ξεχύθηκαν στα σύνορα του Κασμίρ στην περιοχή Τζαμού. Οι οικονομικά και κοινωνικά περιθωριοποιημένοι πρόσφυγες ήρθαν γρήγορα σε σύγκρουση με τους ντόπιους μουσουλμάνους στο Τζαμού, μεταξύ των οποίων ήταν πολλοί υποστηρικτές του Μουσουλμανικού Συνδέσμου (Thorner, 1949, σελ. 20; Schofield, 2002; EFSAS, 2017; Jalal, 2017).

Στο τέλος του Σεπτεμβρίου 1947, ο Μαχαραγιάς έκανε ένα πρώτο βήμα προς τη συμφιλίωση με την Ινδία, απελευθερώνοντας τον Abdullah, αλλά όχι τον Chowdhury Ghulam Abbas, τον ηγέτη της οργάνωσης Μουσουλμανική Διάσκεψη του Κασμίρ (All Jammu Kashmir Muslim Conference), μιας οργάνωσης που χρηματοδοτείται και ενθαρρύνεται από την Jinnah³. Οποιαδήποτε αντιπολιτευτική φωνή για προσχώρηση στο Πακιστάν λογοκρίθηκε, ενώ η Συνέλευση της Πολιτείας του Κασμίρ διακόπηκε για να αποτραπεί περαιτέρω κριτική κατά της πολιτειακής κυβέρνησης. Ο Abdullah διέψευσε τις ελπίδες του Μουσουλμανικού Συνδέσμου για βοήθεια προς την κατεύθυνση της ένταξης του Κασμίρ στο Πακιστάν, ενώ επέκρινε την πολιτική του Πακιστάν ως αντιδημοκρατική. Ο Τύπος του Μουσουλμανικού Συνδέσμου και το ελεγχόμενο από την κυβέρνηση ραδιόφωνο του Πακιστάν επένδυσαν στην προπαγάνδα. Ο Abdullah και η Εθνική Διάσκεψη δέχθηκαν προπαγανδιστική επίθεση και θεωρήθηκαν ότι απώλεσαν τη λαϊκή υποστήριξη. Επίσης, είχαν επιβεβαιωθεί οι φήμες ότι η οδική σύνδεση από την Kathua στο

² Ο ίδιος βρισκόταν σε σωφρονιστικό κατάστημα.

³ Ουσιαστικά πρόκειται για ένα πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε το 1932 και που οδήγησε αργότερα στη δημιουργία της Εθνικής Διάσκεψης του Σεΐχη Abdullah, πρώτος Πρόεδρος του Μουσουλμανικού Συνδέσμου.

Jammu, στο Pathankot και στο ανατολικό Punjab είχε διακοπεί. Οι κυβερνήσεις του Πακιστάν και του Κασμίρ ξεκίνησαν έναν «διπλωματικό πόλεμο» διαμαρτυρόμενοι από τη μια πλευρά για την κακομεταχείριση των μουσουλμάνων στο Poonch και από την άλλη κατά της διείσδυσης ενόπλων επιδρομέων σε αυτό καθώς και για την απαγόρευση διακίνησης των προμηθειών. Όταν το Κασμίρ απείλησε να ζητήσει βοήθεια προκειμένου να αντισταχθεί στην καταπάτηση των θεμελιωδών του δικαιωμάτων, το Πακιστάν προειδοποίησε ότι θα επακολουθούσαν σοβαρές συνέπειες εάν επιτρέπονταν να παρέμβει μια εξωτερική δύναμη (Thorner, 1949, σελ. 22). Ο Singh ζήτησε τη βοήθεια της Ινδίας για να αποτρέψει την εισβολή, αλλά η Ινδία ζήτησε ως αντάλλαγμα την προσχώρηση του Κασμίρ (Schofield, 2002; Ahmed & Chakma, 2012, σελ. 22; EFSAS, 2017; Jalal, 2017).

Ο Singh συμφώνησε και υπέγραψε το Μέσο Προσχώρησης, το έγγραφο που ευθυγράμμιζε το Κασμίρ με την Ινδία τον Οκτώβριο του 1947⁴. Άμεση συνέπεια ήταν ο πρώτος πόλεμος μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν για το Πριγκιπικό Κράτος Τζαμού και Κασμίρ την περίοδο 1947-1948 (EFSAS, 2017; Jalal, 2017). Ένοπλοι άνδρες διαφόρων φυλών από το Πακιστάν μεταφέρθηκαν στα σύνορα του Κασμίρ από τις περιοχές που οριοθετούν τις τακτικά διοικούμενες περιοχές της Βορειοδυτικής Συνοριακής Επαρχίας και τη «Γραμμή Durand», η οποία καθορίζει τα σύνορα με το Αφγανιστάν. Η επιχείρηση οργανώθηκε από τον Πρωθυπουργό και άλλους αξιωματούχους της βορειοδυτικής συνοριακής επαρχίας εις γνώση ορισμένων μελών της κεντρικής κυβέρνησης του Πακιστάν. Η ημερομηνία της εισβολής ορίστηκε στις 21 Οκτωβρίου. Στις 04:30 δύο χιλιάδες ένοπλες φυλές εισέβαλαν στο Muzaffarabad, την πρώτη πόλη στο Κασμίρ στον δρόμο της κοιλάδας Jhelum προς το Srinagar. Η δύναμη βρισκόταν υπό τη στρατιωτική διοίκηση του ταγματάρχη Khurshid Anver, ενός υπηκόου Πακιστάν και ενός αξιωματικού της Εθνοφρουράς του Μουσουλμανικού Συνδέσμου (Thorner, 1949, σελ. 22).

Το 1948, οι ινδικές δυνάμεις απέτρεψαν με επιτυχία την πακιστανική επίθεση και ήταν έτοιμες να εισβάλουν στο Mirpur και στο Muzaffarabad (που πλέον τελεί

⁴ Σύμφωνα με τον ίδιο τον Singh προς την Ινδία: «Με τις συνθήκες που επικρατούν επί του παρόντος στην Πολιτεία μου και σε μεγάλη έκτακτη ανάγκη της κατάστασης που υπάρχει, δεν έχω άλλη επιλογή παρά να ζητήσω βοήθεια από την Ινδία. Φυσικά δεν μπορούν να στείλουν τη βοήθεια που ζητήσα χωρίς το κράτος μου να προσχωρήσει στην κυριαρχία της Ινδίας. Ως εκ τούτου, αποφάσισα να το πράξω και επισυνάπτω το μέσο προσχώρησης για αποδοχή από την κυβέρνησή σας» (EFSAS, 2017).

υπό τη διοίκηση του Πακιστάν). Τη νύχτα της 1ης Ιανουαρίου 1948, ο Πρωθυπουργός της Ινδίας Nehru κήρυξε επίσημη κατάπαυση του πυρός καθώς έφερε το ζήτημα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Το Πακιστάν είχε αμφισβητήσει το νομικό καθεστώς του Μέσου Προσχώρησης σε πολλές περιπτώσεις, ισχυριζόμενος ότι ο Singh δεν ήταν νομικά αρμόδιος να αποφασίζει για ζητήματα που αφορούσαν το κράτος του, καθώς η εξουσία του είχε ήδη αμφισβητηθεί από λαϊκές εξεγέρσεις. Παρά κάποιες μικρές εξεγέρσεις, το κράτος εξακολουθούσε να υπόκειται στο νόμο του Singh παρά το ότι με βάση το Διεθνές Δίκαιο η νέα Κυβέρνηση του Τζαμού και Κασμίρ δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις για να είναι κυρίαρχη κυβέρνηση (EFSAS, 2017). Σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, ωστόσο, ο Singh ήταν η αρμόδια νομική αρχή για την εκτέλεση του Μέσου Προσχώρησης⁵ (Pandey, 2016; EFSAS, 2017).

Η συνταγματική θέση που αφορά το Κασμίρ διέπεται από το άρθρο 257 του Πακιστανικού Συντάγματος⁶ και το άρθρο 370 του Συντάγματος της Ινδίας⁷. Η Πολιτεία Τζαμού και Κασμίρ έχει το δικό της Σύνταγμα, το οποίο συνεπάγεται την τήρηση της αρχής της «διπλής υπηκοότητας» (Ινδίας και Τζαμού & Κασμίρ). Το Κοινοβούλιο της Ινδίας δεν είναι εξουσιοδοτημένο να θεσπίζει νόμους σχετικά με τα θέματα της Πολιτείας Τζαμού και Κασμίρ σε καμία περίπτωση και δεν μπορεί να αλλάξει το όνομα, τα σύνορα ή την επικράτεια του κράτους χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του νομοθετικού σώματος του κράτους. Η τροποποίηση που έγινε στο Σύνταγμα της Ινδίας δεν ισχύει για το κράτος εκτός εάν παραταθεί/επεκταθεί με προεδρικό διάταγμα. Η Ένωση της Ινδίας δεν έχει εξουσία να κηρύξει οικονομική έκτακτη

⁵ Αναφέρεται στο έγγραφο που ευθυγράμμιζε το Κασμίρ με την Ινδία τον Οκτώβριο του 1947 που αναφέρθηκε παραπάνω.

⁶ Το άρθρο 257 του Πακιστανικού Συντάγματος είναι μια διάταξη που σχετίζεται με την Πολιτεία Τζαμού και Κασμίρ που ορίζει τη σχέση μεταξύ της Πολιτείας Τζαμού και Κασμίρ και του Πακιστάν. «Όταν ο λαός της Πολιτείας Τζαμού και Κασμίρ αποφασίσει να προσχωρήσει στο Πακιστάν, η σχέση μεταξύ του Πακιστάν και του Κράτους θα καθορίζεται σύμφωνα με τις επιθυμίες του λαού αυτού του Κράτους» (EFSAS, 2017).

⁷ Το Μέσο Προσχώρησης παρέχει στην πολιτεία του Τζαμού και Κασμίρ ομοσπονδιακή αυτονομία εντός της Ένωσης της Ινδίας εκτός από την Άμυνα, τα Κεντρικά Οικονομικά, τις Επικοινωνίες και τις Εξωτερικές Υποθέσεις. Το 1948 συμφωνήθηκε ότι το Τζαμού και Κασμίρ πρέπει να παραμείνουν ενωμένα με την Ινδία με τη μέγιστη δυνατή αυτονομία. Ένα ειδικό καθεστώς δόθηκε στο κράτος από το ινδικό Σύνταγμα σύμφωνα με το άρθρο 370 και το 1951, διεξήχθησαν οι πρώτες εκλογές, η οποία αργότερα εξέλεξε ένα σώμα αντιπροσώπων για τη διαμόρφωση του Συντάγματος του Τζαμού και Κασμίρ. Στις 14.07.1954, η Συντακτική Συνέλευση του Τζαμού και Κασμίρ αποφάσισε ότι το άρθρο 370, το οποίο είχε προσωρινό χαρακτήρα, θα παραμείνει σε ισχύ, καθιστώντας το στην ουσία μόνιμο στοιχείο του ινδικού Συντάγματος. Η Συντακτική Συνέλευση είχε τη νομική εξουσία να προτείνει τα άρθρα του ινδικού συντάγματος να εφαρμοστούν ή να καταργηθεί εντελώς το άρθρο 370. Με τη διάλυση της Συντακτικής Συνέλευσης το 1957, το άρθρο 370 κατέστη μη τροποποιήσιμο (EFSAS, 2017).

ανάγκη και δεν μπορεί να κηρύξει έκτακτη ανάγκη για λόγους εσωτερικής διαταραχής ή επικείμενου κινδύνου, εκτός εάν γίνει κατόπιν αιτήματος ή με τη σύμφωνη γνώμη της πολιτειακής κυβέρνησης (EFSAS, 2017). Τον πρώτο Ινδο-Πακιστανικό Πόλεμο του 1947 ακολούθησαν τρεις ακόμα. Ένας το 1965, που έληξε με διαμεσολάβηση της πρώην ΕΣΣΔ και οι επόμενοι το 1971 και το 1999 (Wanis 1997, σελ. 2; Yaseen, Jathol & Muzaffar, 2016, σελ. 1; Hamid, 2019, σελ. 20).

Στο Πακιστάν, ο στρατηγός Ayub Khan ίδρυσε το 1958 μια στρατιωτική κυβέρνηση και ανέλαβε το αξίωμα του προέδρου με πραξικόπημα έναντι του έως τότε προέδρου Iskander Mirza. Επισκεπτόμενος την επικράτεια Azad - κατεχόμενο από το Πακιστάν τμήμα του Κασμίρ - τον Οκτώβριο του 1960, ο πρόεδρος δήλωσε ότι το Πακιστάν δεν μπορούσε να εμπιστευτεί την Ινδία μέχρι να διευθετηθεί το ζήτημα του Κασμίρ και ότι ο πακιστανικός στρατός δεν θα μπορούσε ποτέ να αφήσει άλυτο το ζήτημα του Κασμίρ για αόριστο χρόνο. Δηλώσεις από τον Πακιστανό εκπρόσωπο Sir Zafrulla Khan στη συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας της 2ας Μαΐου 1962 οδήγησαν στο συμπέρασμα πως το Πακιστάν είχε την πρόθεση διεξαγωγής ενός μακροχρόνιου πολέμου. Ο υπουργός Εσωτερικών του Πακιστάν Habibullah Khan δεσμεύτηκε ότι το Πακιστάν θα παράσχει κάθε δυνατή βοήθεια στις τοπικές αρχές της Azad για να αντιμετωπίσουν την ινδική επιθετικότητα. Στις 5 Αυγούστου 1965, αρκετές χιλιάδες Πακιστανοί στρατιώτες άρχισαν να διεισδύουν στη γραμμή κατάπαυσης του πυρός στο Κασμίρ. Αυτά τα ένοπλα στρατεύματα συγκρούστηκαν με τις ινδικές δυνάμεις ασφαλείας στο ινδικό Κασμίρ (Mohan, 1992, σελ. 296). Μετά από έκκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας, η Ινδία κήρυξε μονομερή κατάπαυση του πυρός στις 6 Σεπτεμβρίου 1965, την οποία αποδέχθηκε το Πακιστάν. Με τη μεσολάβηση της ΕΣΣΔ υπεγράφη η Διακήρυξη της Τασκένδης το 1966 (Adhikari & Kamle, 2010, σελ. 85).

Τη λήξη αυτής της σύγκρουσης μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν, ακολούθησε μία διπλωματική αντιπαράθεση. Το Πακιστάν υποστήριζε ότι οι πολίτες του Κασμίρ έπρεπε να έχουν το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση βάσει του άρθρου 1 παράγραφος 2 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η Ινδία από την πλευρά της δήλωνε ότι το Πακιστάν υποστηρίζει την υπόθεση του Κασμίρ με τη χρήση ένοπλης δύναμης κατά της εδαφικής ακεραιότητας της Ινδίας, κάτι το οποίο αντίκειται στο άρθρο 1 παράγραφος 4 του ίδιου Χάρτη. Το Πακιστάν υποστήριζε ότι η Ινδία απαιτείται,

σύμφωνα με τους όρους των ψηφισμάτων της 13ης Αυγούστου 1948 και της 5ης Ιανουαρίου 1949, που εγκρίθηκαν από την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Ινδία και το Πακιστάν, να διοργανώσει δημοψήφισμα για να διερευνηθεί η επιθυμία των πολιτών Κασμίρ. Η Ινδία αντέτεινε ότι αυτά τα ψηφίσματα διαπραγματεύονταν την απαίτηση απόσυρσης των πακιστανικών δυνάμεων από την περιοχή και τον τερματισμό της παράνομης κατοχής του ινδικού εδάφους από το Πακιστάν ως προϋπόθεση για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος. Το Πακιστάν επιπλέον θεωρούσε ότι, δεδομένου ότι η πλειονότητα του λαού του Κασμίρ είναι μουσουλμάνοι, ανήκαν αυτονόητα σε ένα ισλαμικό κράτος όπως το Πακιστάν. Η Ινδία ωστόσο αντέτεινε ότι πολλά εκατομμύρια μουσουλμάνοι είχαν επιλέξει ελεύθερα να κατοικούν ως αναπόσπαστο μέρος της κοσμικής κοινωνίας της (Mohan, 1992, σελ. 283).

Το 1971, όταν ξέσπασε ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ Δυτικού και Ανατολικού Πακιστάν, μεγάλο μέρος του πληθυσμού από το Ανατολικό Πακιστάν κατέφυγε στην Ινδία. Η Ινδία παρενέβη και το καθεστώς Yahya Khan στο Πακιστάν επιτέθηκε στο Τζαμού και Κασμίρ στις 3 Δεκεμβρίου 1971. Άμεση απόρροια της σύγκρουσης αυτής και της νίκης της Ινδίας ήταν η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας από το Ανατολικό Πακιστάν, που αναδείχθηκε ως το νέο ανεξάρτητο κράτος του Μπαγκλαντές. Η τρίτη σύγκρουση μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν τερματίστηκε με τη σύναψη της Συμφωνίας Simla του 1972. Πιο συγκεκριμένα, στις 2 Ιουλίου 1972 υπεγράφη συμφωνία μεταξύ του πρωθυπουργού Indira Gandhi της Ινδίας και του πρωθυπουργού Zulfikar Ali Bhutto του Πακιστάν στη Simla, υπό τους όρους της οποίας το Πακιστάν δεσμεύτηκε να μην χρησιμοποιήσει βία στο μέλλον. Επιπλέον, βάσει της συμφωνίας οι δύο χώρες έπρεπε να επιλύσουν όλες τις διαφορές τους, συμπεριλαμβανομένου του Κασμίρ, μέσω αμοιβαίας διαβούλευσης και διαπραγμάτευσης χωρίς την παρέμβαση οποιουδήποτε τρίτου μέρους, χωρίς όμως να αποκλείονται τα Ηνωμένα Έθνη. Η συναίνεση που επικρατούσε μεταξύ των πολιτικών ειδήσεων εκείνη την εποχή ήταν ότι η μόνη δυνατή και ρεαλιστική λύση ήταν η de facto διαίρεση του Κασμίρ μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν, με τη γραμμή κατάπαυσης του πυρός να τείνει να γίνει το διεθνές όριο μεταξύ των δύο χωρών (Mohan, 1992, σελ. 299; Adhikari & Kamle, 2010, σελ.87).

Στις 17 Δεκεμβρίου 1989, ο Amanulla Khan, πρόεδρος του Απελευθερωτικού Μετώπου Τζαμού και Κασμίρ (JKLF) με έδρα το Πακιστάν, ξεκίνησε μια εκστρατεία

τρόμου κατά της Ινδίας, συμπεριλαμβανομένων ενεργειών αεροπειρατείας, δολοφονιών και απαγωγών, διάρκειας 18 μηνών. Ωστόσο, το JKLF, το οποίο έλαβε σημαντική βοήθεια από το Πακιστάν όλα αυτά τα χρόνια, υποστήριξε ότι τάσσεται υπέρ της πλήρους ανεξαρτησίας του Κασμίρ, καθιστώντας σαφές ότι επιθυμούσε να «απελευθερώσει» όχι μόνο το έδαφος που περιλαμβάνει το ινδικό κράτος Τζαμού και Κασμίρ, αλλά και το κατεχόμενο από το Πακιστάν Κασμίρ, την επικράτεια Azad, καθώς και τμήματα που κατέλαβε η Κίνα κατά τη διάρκεια του πολέμου με την Ινδία το 1962 (Mohan, 1992, σελ. 299). Να σημειωθεί σε αυτό το σημείο πως, η Κίνα κατείχε μέρος της περιοχής Ladakh ήδη από τα μέσα του 1950. Η κατοχή της περιοχής Ladakh από την Κίνα επεκτάθηκε περαιτέρω και διευρύνθηκε το 1959 και τελικά κατά τη διάρκεια του πολέμου Ινδίας-Κίνας του 1962 (Adhikari & Kamle, 2010, σελ. 66).

Το Πακιστάν αρνήθηκε την παροχή όπλων και βοήθειας από ομάδες ανταρτών που υποστηρίζουν την ανεξαρτησία. Υπήρχαν αναφορές ωστόσο ότι η Διυπηρεσιακή Υπηρεσία Πληροφοριών του Πακιστάν (η μονάδα πληροφοριών του πακιστανικού στρατού) διεύθυνε στρατόπεδα εκπαίδευσης για τις φονταμενταλιστικές αντάρτικες ομάδες που ευνοούσαν την ενσωμάτωση του Κασμίρ στο Πακιστάν. Η βοήθεια του Πακιστάν στις αντάρτικες ομάδες στο Κασμίρ ήταν παράλληλη με την προσπάθειά του να βοηθήσει τους Μουτζαχεντίν στο Αφγανιστάν που ήταν πιθανό να διαδραματίσουν ρόλο «δορυφόρου» του Πακιστάν, με αποτέλεσμα να τίθεται εν αμφιβόλω η ενότητα σκοπού μεταξύ των διαφόρων φατριών ανταρτών στο Κασμίρ (Mohan, 1992, σελ. 299).

Τον Ιανουάριο και τον Ιούνιο του 2002, η Ινδία ήταν έτοιμη να επιτεθεί στο Πακιστάν λόγω της τρομοκρατικής στρατιωτικής δράσης εναντίον ινδικών στόχων στο Κασμίρ. Στα τέλη Μαρτίου 2003, τρομοκράτες που πιστεύεται ότι είναι μέλη ισλαμικών ομάδων που υποστηρίζονται από το Πακιστάν σκότωσαν 24 Ινδουιστές χωρικούς στο Κασμίρ. Αυτό το περιστατικό θύμισε σε αρκετούς την επίθεση αυτοκτονίας από μουσουλμάνους τρομοκράτες στο Ινδικό Κοινοβούλιο στο Νέο Δελχί τον Δεκέμβριο του 2001. Γεγονότα όπως αυτά εγείρουν την πιθανή απειλή έναρξης νέων συγκρούσεων μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημανθεί και η κατοχή πυρηνικών όπλων από τις δύο χώρες (The Carter Center, 2003, σελ. 3).

Τον Οκτώβριο του 2015, το Ανώτατο Δικαστήριο του Τζαμού και Κασμίρ αποφάσισε ότι το άρθρο 370 δεν μπορεί να καταργηθεί ή να τροποποιηθεί. Επίσης, ενώ δόθηκε στο Κασμίρ ειδικό καθεστώς στο ινδικό σύνταγμα που εγγυόταν ότι το Κασμίρ θα είχε ανεξαρτησία εκτός από την εξωτερική πολιτική και την άμυνα βάσει του άρθρου 370, αυτό ανακλήθηκε από την ινδική κυβέρνηση τον Αύγουστο του 2019 (EFSAS, 2017; Neuman & Frayer, 2019).

Πιο συγκεκριμένα, τον Αύγουστο του 2019 η ινδική κυβέρνηση κατάργησε νομικά και δημοκρατικά τα άρθρα 370 και 35A του Συντάγματος της Ινδίας, προσωρινές διατάξεις που παρείχαν ειδικό καθεστώς στην πολιτεία Τζαμού και Κασμίρ. Η κίνηση αυτή ήταν απόρροια της προσπάθειας της Ινδίας να ενσωματώσει καλύτερα τους κατοίκους του Τζαμού, του Κασμίρ και της περιοχής Ladakh στην Ινδία, διασφαλίζοντας ότι απολαμβάνουν ίσης προστασίας βάσει του νόμου και όλων των δικαιωμάτων που παρέχονται σε άλλους Ινδούς πολίτες, ανεξαρτήτως φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, θρησκείας ή κοινωνικής τάξης, και έχουν πρόσβαση σε καλύτερες εκπαιδευτικές και οικονομικές ευκαιρίες. Αναμενόταν επίσης να δημιουργηθούν προϋποθέσεις για την αποκατάσταση και επανεγκατάσταση των Pandits (Βραχμάνων) στο Κασμίρ. Ταυτόχρονα, το Τζαμού και το Κασμίρ διαιρέθηκε σε δύο νέα εδάφη της Ένωσης: ένα για το Τζαμού και το Κασμίρ και ένα για την περιοχή Ladakh. Θρησκευτικοί και πολιτικοί ηγέτες στο Ladakh είχαν ζητήσει εδώ και καιρό ξεχωριστό καθεστώς για το Ladakh και παραπονέθηκαν ότι ήταν κοινωνικά και οικονομικά περιθωριοποιημένοι από τις κρατικές πολιτικές του Κασμίρ (Hindu American Foundation, 2020).

Η απόφαση του Ινδού πρωθυπουργού Modi καθοδηγήθηκε τόσο από διοικητικούς όσο και από γεωπολιτικούς παράγοντες. Ο Modi όρισε την περιοχή Ladakh ως «Ένωτική Επικράτεια», η οποία θα επιτρέψει στο Νέο Δελχί να κυβερνά την περιοχή εφαρμόζοντας τις οδηγίες της κεντρικής κυβέρνησης. Δημόσια όμως, η Ινδία προσπάθησε να υποβαθμίσει αυτόν τον παράγοντα υποστηρίζοντας ότι αυτή η κίνηση στοχεύει στην αντιμετώπιση των αναπτυξιακών αναγκών της Ladakh (Mumbai, 2019).

1.2 Αίτια της διένεξης Πακιστάν και Ινδίας

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η απόφαση της Βρετανίας για προσχώρηση των διαφόρων πριγκιπάτων της περιοχής είτε στην Ινδία είτε στο Πακιστάν έπειτα από την ανεξαρτητοποίηση της πρώτης και τη δημιουργία του δεύτερου, χωρίς διευθέτηση της κυριαρχίας τους, αποτέλεσε έναν πρώτο λόγο για τη δημιουργία έριδας μεταξύ των δύο χωρών όσον αφορά διεκδικούμενες περιοχές. Ωστόσο, η διαδικασία δημιουργίας κράτους από μέρους του πριγκιπάτου (Harshe, 2005, σελ. 47), δεν ήταν ο μοναδικός λόγος για την έναρξη της διένεξης. Αντίθετα, υπήρχαν αρκετοί άλλοι παράγοντες που οδήγησαν στη διεκδίκηση της περιοχής τόσο από την πλευρά της Ινδίας, όσο και του Πακιστάν.

Όπως επισημαίνουν οι Ganguly (1998) και Asoori (2020), κάθε χώρα επεδίωκε την προσχώρηση του Κασμίρ για ιδεολογικούς και γεωστρατηγικούς λόγους. Περαιτέρω, ο κοσμικός εθνικισμός και οι ενθοτικές και θρησκευτικές διαφορές ήταν επίσης παράγοντες που είχαν ως αποτέλεσμα τη διεκδίκηση της περιοχής (Harshe, 2005, σελ. 47). Το στοιχείο της θρησκείας ήταν έντονο από μέρους του Πακιστάν, λόγω του ότι στο Κασμίρ υπήρχε το μουσουλμανικό κίνημα υπό την ηγεσία του Ghulam Abbas και του Μουσουλμανικού Συνεδρίου του Κασμίρ (Ganguly, 1998). Το Πακιστάν υποστηρίζει την ένωση του Κασμίρ προκειμένου να καταστεί πραγματικότητα το Μουσουλμανικό Έθνος, πλέον του ότι πιστεύει πως η ένταξη του κράτους στην Ινδία προήλθε από απάτη και βία (Ahmed & Chakma, 2012, σελ. 25).

Το ίδιο συνέβαινε ωστόσο και από την πλευρά της Ινδίας. Λαμβάνοντας υπόψη την αξιοσημείωτη δημοτικότητα του Mohammad Abdullah, η Ινδία πίστευε ότι μπορούσε να χρησιμοποιήσει το Κασμίρ ως μία απόδειξη ότι μια σαφώς μουσουλμανική κοινότητα θα επιβίωνε και θα ευημερούσε στην κοσμική ατμόσφαιρα της νέας Ινδίας (Thorner, 1949, σελ. 18). Το ζήτημα του αν θα έπρεπε να κυβερνούν οι Μουσουλμάνοι ή οι Ινδουιστές ή οι κοσμικοί πολιτικοί απασχολούσε το Κασμίρ τουλάχιστον από τις αρχές της δεκαετίας του 1930, όταν άρχισε να αναδύεται μια πιο σαφής εθνική ταυτότητα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και πριν από τις εκλογές του 2004 υπήρχε ένα πολωμένο κλίμα εστιαζόμενο στη βάση της θρησκείας, με την άνοδο της

θηρσκευτικής δεξιάς και στις δύο χώρες. Από τη μία πλευρά υπήρχαν ισλαμικές φατρίες στις συνοριακές επαρχίες του Πακιστάν με το Αφγανιστάν. Από την άλλη πλευρά στην Ινδία, το Bharatiya Janata Party (BJP) υιοθετούσε μία ρητορική ενταγμένη στην έννοια του Hindutva, μια πεποίθηση ότι η Ινδία δεν είναι ένα κοσμικό, πλουραλιστικό κράτος, αλλά ο ιερός τόπος της ινδουιστικής επικράτησης (The Carter Center, 2003, σελ. 3).

Εκτός της θρησκείας, η Ινδία θεωρεί πως το Κασμίρ είναι αναπόσπαστο μέρος της στη βάση συνολικά του πολιτισμικού της υπόβαθρου. Σύμφωνα με τον ίδιο τον Nehru: «Το Κασμίρ ιστορικά για χιλιάδες χρόνια είναι - όχι πάντα πολιτικά αλλά ουσιαστικά - μέρος της Ινδίας. Ήταν πολιτικά μέρος της Ινδίας πολύ πριν έρθουν οι Βρετανοί. Πολιτιστικά, φυσικά, υπήρξε μια από τις μεγαλύτερες έδρες του ινδικού πολιτισμού και μάθησης σε όλη την ιστορία για περίπου 2.000 χρόνια. Μερικά από τα πρώτα βιβλία για την ινδική ιστορία γράφτηκαν στο Κασμίρ. Η γλώσσα του Κασμίρ για αιώνες και ακόμη και στην εποχή του Klashanie ήταν μια διάλεκτος που προερχόταν από τα σανσκριτικά που σταδιακά εξελίχθηκε στη σύγχρονη γλώσσα του Κασμίρ» (Ahmed & Chakma, 2012, σελ. 25).

Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες πριν από τη διχοτόμηση, ένα δυναμικό και ευρέως υποστηριζόμενο λαϊκό κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα, την αντιπροσωπευτική κυβέρνηση και την οικονομική μεταρρύθμιση είχε αναπτυχθεί στο Κασμίρ. Την ηγεσία παρείχε το Εθνικό Συνέδριο All-Jammu and Kashmir, μια οργάνωση με μέλη κατά κύριο λόγο μουσουλμάνους, αλλά με εκπροσώπους όλων των δογμάτων, καστών και κοινοτήτων, αντλώντας μεγάλο μέρος της πολιτικής της έμπνευσης από το Ινδικό Εθνικό Κογκρέσο. Ο ιδρυτής και πρόεδρος, Σεΐχης Mohammad Abdullah, ένθερμος μουσουλμάνος και εξίσου ένθερμος αντίπαλος της ιδεολογίας των δύο εθνών, ήταν στενά συνδεδεμένος με μακροχρόνια φιλία και βαθιά προσωπική πίστη στον Jawaharlal Nehru. Περαιτέρω και δεδομένου ότι το Κασμίρ συνορεύει με το Αφγανιστάν, το Τατζικιστάν, το Σινκιάνγκ και το Θιβέτ, θεωρήθηκε και ως η πύλη για τη μεγαλύτερη ινδική επιρροή στην Κεντρική Ασία και το προπύργιο άμυνας της. Η Ινδία επιπλέον είχε την οικονομική δύναμη να αναπτύξει το μέχρι στιγμής αναξιποίητο δυναμικό υδροηλεκτρικής ενέργειας και ορυκτών πόρων του Κασμίρ. Ιστορικοί και πολιτιστικοί δεσμοί προσκομίστηκαν ως απόδειξη ότι το

Κασμίρ ήταν πάντα και συνέχιζε να είναι αναπόσπαστο μέρος της Ινδίας (Thorner, 1949, σελ. 18).

Χαρακτηριστικό της θρησκευτικής και εθνοτικής χροιάς της διένεξης στο Κασμίρ είναι και οι συνεχείς τρομοκρατικές επιθέσεις των τελευταίων δεκαετιών. Το 1989, μια εξέγερση που χρηματοδοτήθηκε από τον στρατό και την υπηρεσία πληροφοριών του Πακιστάν ξέσπασε στο Κασμίρ. Ο πρώην πρεσβευτής του Πακιστάν στις ΗΠΑ, Husain Haqqani, δήλωσε ότι η τζιχάντ που υποστηρίζεται από την ISIS στο Κασμίρ είχε τις ρίζες της στην ιδεολογία των Πακιστανών ισλαμιστών, η οποία καλλιεργήθηκε προσεκτικά για δεκαετίες από τον πακιστανικό στρατό. Πλέον, ομάδες μαχητών που δραστηριοποιούνται στο Κασμίρ, όπως οι Lashkar-e-Taiba (LeT) και Jaish-e-Mohammed (JeM), που τώρα χαρακτηρίζονται ως τρομοκρατικές οργανώσεις από τις Ηνωμένες Πολιτείες, έχουν εξαπολύσει τρομοκρατικές επιθέσεις σε διάφορα μέρη της Ινδίας (Hindu American Foundation, 2020).

Λίγο πιο αναλυτικά, από το 1989 και εξής το Απελευθερωτικό Μέτωπο Τζαμού και Κασμίρ (JKLF), με επικεφαλής τον Yasin Malik, έγινε η κύρια αυτονομιστική οργάνωση, πραγματοποιώντας μια σειρά από πολιτικές δολοφονίες και οργανώνοντας μαζικές διαδηλώσεις απαιτώντας ανεξαρτησία (azaadi) για το Κασμίρ. Το JKLF υποστηρίχθηκε σύντομα από το Hizbul Mujahideen (κόμμα των αγωνιστών της ελευθερίας), μια οργάνωση ανταρτών που υποστηρίζεται από το Πακιστάν με επικεφαλής τον Syed Salahuddin. Η απάντηση της Ινδίας σε αυτές τις αντάρτικες οργανώσεις και τους υποστηρικτές τους ήταν άμεση, καθώς οι δυνάμεις ασφαλείας κατέβαλαν την κοιλάδα του Κασμίρ. Αυτό το κίνημα δεν αποτελεί, όμως, μόνο αντανάκλαση της εξέγερσης της μουσουλμανικής έναντι της ινδουιστικής πλειοψηφίας. Για αρκετούς αντιπροσώπευε μία εξέγερση ενάντια στην κυριαρχία της ινδικής κεντρικής κυβέρνησης που θα μπορούσε να επιλυθεί μόνο μέσω ενός χωρισμού από την Ινδία. Κατά την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα ιδίως, πρωτοστατούν σε σημαντικό βαθμό ριζοσπαστικές ισλαμικές ομάδες, μερικές από τις οποίες χρηματοδοτήθηκαν από τον πακιστανικό στρατό και τις υπηρεσίες πληροφοριών για να υποδαυλίσουν αναταραχές στο Κασμίρ, και κατ' επέκταση στην Ινδία. Δύο τέτοιες ομάδες είναι οι Lashkar-i-Taiba και οι Jaish-e-Mohammad. Και οι δύο βλέπουν το Κασμίρ ως ένα στοιχείο στον ευρύτερο στόχο τους να ιδρύσουν ένα

παγκόσμιο ισλαμικό κράτος. Αυτή η πτυχή της εξέγερσης οδήγησε στη διείσδυση στο Κασμίρ μαχητών από το Πακιστάν, το Αφγανιστάν και την Υεμένη, κάτι που ανέτρεψε τη λαϊκή φύση της εξέγερσης του Κασμίρ (Zutshi, 2009, σελ. 12).

Η LeT ήταν υπεύθυνη για τις επιθέσεις στη Βομβάη του Νοεμβρίου 2008 και η JeM ήταν υπεύθυνη για την επίθεση της 18ης Σεπτεμβρίου 2016 σε βάση του ινδικού στρατού, που οδήγησε σε κλιμάκωση των εντάσεων μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν. Η εξέγερση που υποστηρίχθηκε από το Πακιστάν περιελάμβανε σχέδια για κοινοτική εκκαθάριση του Κασμίρ από μη μουσουλμάνους προκειμένου να αλλάξει η δημογραφική κατάσταση της περιοχής. Μεταξύ 1989 και 1991, περισσότεροι από 350.000 μέλη της φυλής Pandit του Κασμίρ εκκαθαρίστηκαν εθνοτικά (πάνω από το 95% του γηγενούς Ινδουιστικού πληθυσμού του Κασμίρ) (Hindu American Foundation, 2020).

Το 2016, αναταραχές στο Κασμίρ προέκυψαν από τον θάνατο του διοικητή της Hizbul Mujahideen (HM) Burhan Wani, ο οποίος σκοτώθηκε σε μάχη με τις ινδικές δυνάμεις ασφαλείας. Υπήρξαν αρκετές απώλειες και αμάχων σε συγκρούσεις μεταξύ διαδηλωτών, υπό την ηγεσία των αυτονομιστικών ομάδων, και των ινδικών δυνάμεων ασφαλείας. Η HM έχει από τότε χαρακτηριστεί ως τρομοκρατική οργάνωση από τις ΗΠΑ, την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ινδία. Κατά τη διάρκεια των επεισοδίων υπήρξαν και επιθέσεις σε καταυλισμούς των Pandit σε έξι πόλεις. Στο κατεχόμενο από το Πακιστάν Κασμίρ οι κάτοικοι πραγματοποίησαν διαμαρτυρίες ενάντια στις συνεχιζόμενες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τον στρατό του Πακιστάν και την ISIS, συμπεριλαμβανομένων, εξωδικαστικών δολοφονιών τουλάχιστον 100 ακτιβιστών από το Κασμίρ τα τελευταία δύο χρόνια, νοθευμένων εκλογών και καταστολής πολιτικών ακτιβιστών του Κασμίρ. Τις ίδιες ανησυχίες συμμερίστηκε και το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ. Στις 14 Φεβρουαρίου 2019, μια βομβιστική επίθεση αυτοκτονίας στην πόλη Pulwama του Κασμίρ από την τρομοκρατική ομάδα JeM που υποστηρίζεται από το Πακιστάν, σκότωσε 41 Ινδούς αξιωματικούς ασφαλείας, κλιμακώνοντας τις εντάσεις μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν. Η Ινδία εξαπέλυσε αεροπορικές επιδρομές αντίποινων σε στρατόπεδο τρομοκρατών JeM στο Πακιστάν και το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ χαρακτήρισε τον ιδρυτή της JeM, Masood Azhar, ως διεθνή τρομοκράτη (Hindu American Foundation, 2020).

Σχήμα 1. Χάρτης διεκδικούμενης περιοχής

94.66.58.84 on Wed, 30 Nov 2022 20:49:08
All use subject to <https://about.jstor.org/terms>

Πηγή: Thorner, 1949, σελ. 31

Συνολικά, επομένως, η βαθιά ριζωμένη αμοιβαία εχθρότητα μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν θεωρείται ότι είναι ο κύριος παράγοντας για τη σύγκρουση στο Κασμίρ. Η θεωρία της σύγκρουσης υποστηρίζει ότι η σύγκρουση συμβαίνει μεταξύ των μερών κυρίως με βάση τους μη διαπραγματεύσιμους στόχους. Τα μέρη αντιλαμβάνονται το ένα το άλλο ως εχθρό όσον αφορά την αναζήτηση των ζωτικών συμφερόντων τους. Όταν οι συμπεριφορές τους καθίστανται βίαιες και επιθετικές λόγω των υφιστάμενων αντιφάσεων, η σύγκρουση κλιμακώνεται και λαμβάνει τη μορφή βίας. Στην περίπτωση του Κασμίρ ο ασυμβίβαστος στόχος ήταν η κατοχή της περιοχής. Για τους πολίτες των οποίων η βασική ταυτότητα συνάδει με το Πακιστάν, η μόνη νόμιμη οντότητα διακυβέρνησης είναι το Πακιστάν. Από την άλλη πλευρά, η μόνη νόμιμη οντότητα διακυβέρνησης είναι η Ινδία για τους πολίτες της οποίας η βασική ταυτότητα σχετίζεται σε βάθος με την Ινδία. Άλλωστε, υποστηρίζεται σαφώς ότι οι πολυεθνικές κοινωνίες είναι περισσότερο επιρρεπείς σε συγκρούσεις από τις ομοιογενείς (Ahmed & Chakma, 2012, σελ. 26).

Σε αυτό το πλαίσιο, μπορεί να υποστηριχθεί πως η διαίρεση του πληθυσμού κατά εθνοτικές, θρησκευτικές και γλωσσικές γραμμές είναι ένας από τους κύριους παράγοντες για τη σύγκρουση στο Κασμίρ. Αυτό θα πρέπει να συνδυαστεί με το γεγονός ότι υπάρχουν τρεις διακριτοί πολιτικοί προσανατολισμοί στο Κασμίρ: ένας

συνάδει με το Πακιστάν, ένας ευθυγραμμίζεται με την Ινδία και ένας τρίτος επιθυμεί την ανεξαρτησία. Ωστόσο, δεν θα μπορούσε η διένεξη στο Κασμίρ να δικαιολογηθεί μόνο από αυτό το γεγονός. Αντίθετα, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και ο ρόλος άλλων δρώντων στην περιοχή.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, πολλοί «πόλεμοι αντιπροσώπων» μεταξύ των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ρωσίας έλαβαν χώρα σε διάφορα μέρη του κόσμου. Ένας εξ αυτών ήταν το 1971 στο Κασμίρ. Ο ανταγωνισμός μεταξύ αυτών των δύο κρατών εκδηλώθηκε και στον ανταγωνισμό για την κατάληψη των στρατηγικά σημαντικών γεωγραφικών θέσεων. Το Κασμίρ αποτέλεσε το επίκεντρο αυτού του ανταγωνισμού λόγω της γεωγραφικής του σημασίας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η εμπλοκή των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ρωσίας συνέβαλε στην ανάδυση νέων συγκρούσεων στο Κασμίρ. Από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, οι ΗΠΑ άρχισαν να δείχνουν έντονο ενδιαφέρον για το Κασμίρ, λόγω της εγγύτητάς του με τη Σοβιετική Ένωση, αλλά και τα σύνορά του με το Αφγανιστάν, το Σινκιάνγκ, το Θιβέτ, την Ινδία και το Πακιστάν. Οι πρωταρχικοί στρατηγικοί στόχοι των ΗΠΑ ήταν να ελέγξουν το Κασμίρ και να το μετατρέψουν σε στρατιωτική στρατηγική βάση ενάντια στη Σοβιετική Ένωση (Ahmed & Chakma, 2012, σελ. 27).

Από την άλλη πλευρά, η Σοβιετική Ένωση έδειξε αμέσως το υψηλό στρατηγικό της ενδιαφέρον μετά την εισβολή των φυλετικών δυνάμεων από τη NWFP (North-West Frontier Province⁸) στο Κασμίρ τον Οκτώβριο του 1947. Η στρατηγική σημασία του Κασμίρ για τη Σοβιετική Ένωση οφειλόταν στη συνοριακή εγγύτητά του τόσο με την ΕΣΣΔ, όσο και με τις άλλες χώρες. Επίσης, ο Στάλιν θεωρούσε το Κασμίρ ως μια στρατιωτική στρατηγική περιοχή και ως εφιαλτήριο του σοβιετικού κομμουνισμού στην Ινδική Υποήπειρο, με αποτέλεσμα ένα ανεξάρτητο έθνος να ήταν στρατηγικής σημασίας για την ασφάλεια της Σοβιετικής Ένωσης (Ahmed & Chakma, 2012, σελ. 27).

Χαρακτηριστικό της πολιτικής της ΕΣΣΔ για το Κασμίρ ήταν η διαμεσολάβησή της, κατά τον δεύτερο Ινδο-Πακιστανικό πόλεμο. Σε αυτή τη σύγκρουση οι ΗΠΑ ευνοούσαν το Πακιστάν, ενώ η Κίνα απείλησε ανοιχτά την Ινδία με τηλεσίγραφο ότι εάν δεν τερματίσει τον πόλεμο εναντίον του Πακιστάν και δεν

⁸ Βορειοδυτική Συνοριακή Επαρχία. Ήταν μια Επαρχία Επιτρόπου της Βρετανικής Ινδίας, που ιδρύθηκε από τις βορειοδυτικές περιοχές της επαρχίας Punjab στις 09.11.1901.

εκκενώσει τα κατεχόμενα εδάφη, θα αντιμετώπιζε τις συνέπειες. Η πολιτική της ΕΣΣΔ ήταν προς όφελος της Ινδίας, με τη Σοβιετική Ένωση να μεσολαβεί μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν ώστε να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις. Μετά από πρόσκληση του σοβιετικού πρωθυπουργού Alexei Kosygin την 1η Ιανουαρίου 1966, ο πρωθυπουργός Lal Bahadur Shastri της Ινδίας και ο Πρόεδρος Ayub Khan του Πακιστάν συναντήθηκαν στην πόλη Τασκένδη (πρωτεύουσα της πρώην Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας του Ουζμπεκιστάν) στις 10 Ιανουαρίου 1966, και υπέγραψε μια συμφωνία γνωστή ως Διακήρυξη της Τασκένδης, όπου και αποφασίστηκε ότι: όλο το ένοπλο προσωπικό των δύο χωρών θα αποσυρθεί, το αργότερο έως τις 25 Φεβρουαρίου 1966 και θα επανέλθουν στις θέσεις που κατείχαν πριν από τις 5 Αυγούστου 1965 τηρώντας απαρέγκλιτα τους όρους της κατάπαυσης του πυρός (Adhikari & Kamle, 2010, σελ. 85).

Ο σοβιετικός πόλεμος στο Αφγανιστάν, σε συνδυασμό όμως με την άνοδο του φονταμενταλισμού στον ισλαμικό κόσμο ήδη από τη δεκαετία του 1970, επιδείνωσαν περαιτέρω την κατάσταση. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο ότι απόρροια αυτής της σύγκρουσης ήταν η μαζική υποστήριξη που έλαβαν οι θρησκευτικοί εξτρεμιστές της περιοχής με την αυξανόμενη προμήθεια εξελιγμένων όπλων από τους αντάρτες στο Κασμίρ (Mohan, 1992, σελ. 284). Η επίδραση αυτού του πολέμου διήρκησε και την επόμενη δεκαετία. Τη δεκαετία του 1980, οι απαιτήσεις για αυτοδιάθεση του Κασμίρ αυξήθηκαν, αλλά αντιμετώπισαν σθεναρή καταστολή από τον ινδικό στρατό και την αστυνομία. Οι προσπάθειες των ανεξάρτητων κατοίκων του Κασμίρ να χρησιμοποιήσουν τις εκλογές για μια ρητή λαϊκή εντολή αυτοδιάθεσης, τερματίστηκαν όταν σημειώθηκε νοθεία στις εκλογές του 1987. Η κατάσταση επιδεινώθηκε έντονα από την εμφάνιση στην περιοχή αξιοσημείωτου αριθμού βετεράνων τζιχαντιστών του Αφγανικού πολέμου (The Carter Center, 2003, σελ. 4).

Πιο πρόσφατα, η εισβολή και κατοχή του Αφγανιστάν από τις ΗΠΑ και κυρίως η απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων από τη χώρα επίσης δημιούργησε ανησυχίες για την περιοχή του Κασμίρ. Το Πακιστάν έχει εκφράσει την ανησυχία του για την αυξανόμενη επιρροή της Ινδίας στο Αφγανιστάν ήδη από το 2010. Στις 24 Ιουνίου 2013, ο υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ John Kerry προσπάθησε να αμβλύνει τις ανησυχίες της Ινδίας σχετικά με την επικείμενη απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων από το Αφγανιστάν. Υπήρχε

προβληματισμός ότι όταν οι αμερικανικές δυνάμεις θα αποσύρονταν από το Αφγανιστάν, το Κασμίρ θα μπορούσε να καταστεί ένα πεδίο μάχης για ομάδες ανταρτών. Συχνά γίνεται αναφορά στη σχέση μεταξύ της δημιουργίας της Αλ Κάιντα και της αποχώρησης των σοβιετικών δυνάμεων από το Αφγανιστάν το 1989. Αν και δεν υπάρχει άμεσο ιστορικό Αφγανών μαχητών που έγιναν μέρος του μαχητικού κινήματος του Κασμίρ στο παρελθόν, η πιθανότητα το Κασμίρ να μπορούσε να χρησιμεύσει ως χώρος συγκέντρωσης για τους Αφγανούς μαχητές μετά την αποχώρηση δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί. Ο φόβος είναι ότι αυτό ίσως αποσπούσε την προσοχή από το ιθαγενές «πολιτικό κίνημα» στο Κασμίρ. Υπήρχε επίσης η ανησυχία ότι η απόσυρση μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετική πρόκληση: η Ινδία και το Πακιστάν διαφωνούν όλο και περισσότερο για τους «ανταγωνιστικούς ρόλους» τους στο Αφγανιστάν. Η αποχώρηση των στρατευμάτων της ISAF (International Security Assistance Force) πιθανώς να αυξήσει τις εντάσεις μεταξύ των δύο χωρών και να επηρεάσει αρνητικά την προοπτική μιας παραγωγικής ειρηνευτικής διαδικασίας αναφορικά με το Κασμίρ (Kashmir Initiative Group, 2013).

Αυτό που επομένως μπορεί να γίνει αντιληπτό είναι πως η διένεξη στο Κασμίρ δεν οφείλεται μόνο σε αλυτρωτικά αισθήματα, σε εθνικιστικά οράματα, καθώς και σε θρησκευτική, εθνοτική, γλωσσική και συνολικά πολιτισμική ποικιλομορφία. Αντίθετα, σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της εν λόγω διένεξης έχουν διαδραματίσει και διεθνείς δρώντες και ειδικότερα η πρώην ΕΣΣΔ-νυν Ρωσία, η Κίνα και οι ΗΠΑ. Η εμπλοκή τους σε σημαντικά γεγονότα κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης Ινδίας και Πακιστάν για το Κασμίρ κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική για τη συνέχιση και την τροπή αυτής της σύγκρουσης. Για τον λόγο αυτό το επόμενο κεφάλαιο εξετάσει τον ρόλο αυτών των τριών κρατών στη διένεξη που λαμβάνει χώρα εδώ και δεκαετίες στο Κασμίρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΔΡΩΝΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΕΝΕΞΗ ΤΟΥ ΚΑΣΜΙΡ

Όπως ήδη αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, το Κασμίρ λόγω της γεωστρατηγικής του θέσης είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την πρώην ΕΣΣΔ-νυν Ρωσία. Εξαιτίας της επιθυμίας της Ρωσίας να επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής της, στην περιοχή αυξάνει το ενδιαφέρον και για τις ΗΠΑ. Ο σοβιετικός πόλεμος και η αμερικανική εισβολή των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν ενέτειναν τις ανησυχίες της Ινδίας και του Πακιστάν για την περιοχή του Κασμίρ. Εκτός των ΗΠΑ και ΕΣΣΔ/Ρωσίας, έμφαση θα πρέπει να δοθεί και στον ρόλο της Κίνας, καθώς ήδη από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα κατέχει εδάφη στην περιοχή. Σε αυτό το κεφάλαιο εξετάζεται αναλυτικά ο ρόλος αυτών των τριών κρατών στη διένεξη Ινδίας και Πακιστάν για την περιοχή του Κασμίρ.

2.1 Ο ρόλος της ΕΣΣΔ-Ρωσίας στη διένεξη Ινδίας και Πακιστάν για το Κασμίρ

Η πολιτική της Ρωσίας έναντι της Ινδίας και του Πακιστάν από το 1947 ποικίλλει από το μη ενδιαφέρον που τη χαρακτηρίζει την εποχή του Stalin μέχρι την ενεργό διεκδίκηση ενός ειδικού ρόλου στην υποήπειρο κατά τη δεκαετία του 1960, αλλά και την καλλιέργεια θετικών σχέσεων με την Ινδία και το Πακιστάν, ιδίως από την άνοδο του Putin στην εξουσία. Η αρχική αδιαφορία της ΕΣΣΔ οφειλόταν στην ενασχόληση του Stalin κυρίως με το ενδιαφέρον για την κατάσταση στην Ευρώπη και στην ανεπαρκή κατανόηση των πολιτικών αλλαγών που συνδέονται με την ενδεχόμενη ανεξαρτησία της περιοχής του Κασμίρ. Η κομμουνιστική φιλοσοφία δεν παρείχε καμία εξήγηση για κινήματα εθνικής ανεξαρτησίας που δεν βασιζόνταν στην κομμουνιστική στρατηγική και ως εκ τούτου δεν υπόκεινται στον έλεγχο από τη Μόσχα. Μόλις το Πακιστάν εντάχθηκε στις δυτικές στρατιωτικές συμμαχίες, η Ρωσία παρακινήθηκε να διαμορφώσει μια ξεκάθαρη πολιτική σε σχέση με τις εξελίξεις στην ινδική υποήπειρο (Seth, 1969, σελ. 614).

Παραδοσιακά η Ινδία στηρίχθηκε στη σοβιετική υποστήριξη για την προστασία των διπλωματικών της συμφερόντων με αναφορά στο ζήτημα του Κασμίρ. Για την Ινδία, η Σοβιετική Ένωση υπήρξε ένας αξιόπιστος και μόνιμος σύμμαχος. Το 1971, η Συνθήκη Ειρήνης, Φιλίας και Συνεργασίας της Ινδίας με την Σοβιετική Ένωση ήταν ζωτικής σημασίας, ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι συνοδεύθηκαν από

σοβιετικές απειλές για στρατιωτική επίθεση στην Κίνα κατά μήκος των συνόρων τους στον ποταμό Amur σε περίπτωση που η Κίνα επιτεθεί στην Ινδία. Επίσης, η Σοβιετική Ένωση απείλησε να χρησιμοποιήσει το βέτο της στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών σε πέντε περιπτώσεις (αλλά και το χρησιμοποίησε το 1957, το 1962 και τον Δεκέμβριο του 1971 τρεις φορές) για να αποτρέψει τη συζήτηση για τη διαμάχη του Κασμίρ. Ομοίως, σημαντικές πωλήσεις σοβιετικών όπλων στην Ινδία περιελάμβαναν προηγμένα όπλα που πωλούνταν με ευνοϊκούς ή ακόμη και ανταλλακτικούς όρους. Ωστόσο, η στρατηγική σχέση Νέου Δελχί-Μόσχας έχει μερικώς αποδυναμωθεί τα τελευταία χρόνια καθώς οι σχέσεις Πεκίνου-Μόσχας έχουν ενισχυθεί. Επιπλέον, η Ινδία πρέπει να αντιμετωπίσει την πιθανότητα ενός διμέτρου πολέμου που περιλαμβάνει την Κίνα και το Πακιστάν και στην περίπτωση αυτή κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική η στρατιωτική και διπλωματική συμβολή της Ρωσίας (Snedden, 2022).

Μέχρι το 1953, οι σχέσεις Ινδίας και ΕΣΣΔ δεν ήταν πολύ θερμές. Το διεθνές κομμουνιστικό κίνημα επέκρινε την πολιτική ουδετερότητας του Nehru και τον θεωρούσε φιλοδυτικό ηγέτη. Ο Stalin περιφρονούσε τον Nehru ως έναν «αστό δημοκράτη» και ως έναν «κακό» εκφραστή του βρετανικού ιμπεριαλισμού (Palit, 2001). Συνολικά, η συνολική πολιτική του Stalin έναντι της Ινδίας και του Πακιστάν ήταν πολιτική αδιαφορίας, αν όχι και εχθρότητας. Είναι χαρακτηριστικό πως η είδηση της ανακήρυξης της ινδικής ανεξαρτησίας δεν αναφέρθηκε στον Τύπο της ΕΣΣΔ. Ο Stalin σπάνια αναγνώριζε τον ουδέτερο ρόλο της Ινδίας στις παγκόσμιες υποθέσεις, καθώς ήταν της άποψης ότι η Ινδία παραμένει αποικία της αγγλοαμερικανικής πρωτεύουσας, ένα βρετανικό οικισμό που κυβερνάται από την ινδική εθνική αστική τάξη. Ως εκ τούτου, ο Stalin είχε υιοθετήσει και μία αδιάφορη στάση έναντι του Κασμίρ (Naik, 1968, σελ. 50).

Είναι χαρακτηριστικό της στάσης της ΕΣΣΔ έναντι του Κασμίρ το έτος 1951 και 1952 με το ζήτημα του Κασμίρ να συζητείται στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Στις αρχές του 1951, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών εξέτασε το ζήτημα του Κασμίρ και διόρισε τον Δρ Frank Graham ως μεσολαβητή μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν. Κατά τη διάρκεια αυτού του έτους, η συζήτηση για το Κασμίρ κυριάρχησε στις εργασίες του Συμβουλίου Ασφαλείας για σχεδόν τρεις μήνες, αλλά ο σοβιετικός εκπρόσωπος στις ελάχιστες σύντομες ομιλίες τους εξέφραζε το ερώτημα γιατί ένας

πολίτης των ΗΠΑ διορίστηκε ως εκπρόσωπος του ΟΗΕ για να μεσολαβήσει στο Κασμίρ. Καθώς το Συμβούλιο Ασφαλείας ενέκρινε ψήφισμα υποστηρίζοντας ότι το μέλλον του Κασμίρ θα αποφασιστεί σύμφωνα με τις επιθυμίες των πολιτών, ο σοβιετικός εκπρόσωπος απείχε (Naik, 1968, σελ. 50).

Όταν το Συμβούλιο Ασφαλείας συζήτησε ξανά το ζήτημα του Κασμίρ τον Δεκέμβριο του 1952, ο Valerin Zorin, ο σοβιετικός εκπρόσωπος, επανέλαβε τον τόνο και το περιεχόμενο της προαναφερθείσας ομιλίας του Malik και επέκρινε αυστηρά τις βρετανικές και αμερικανικές κυβερνήσεις για παρέμβαση στη διένεξη μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν. Αν και η Σοβιετική Ένωση εγκατέλειψε την προηγούμενη έλλειψη ενδιαφέροντος και υιοθέτησε μια εχθρική στάση απέναντι στη Δύση, επισήμως η Σοβιετική Κυβέρνηση παρέμεινε αδέσμευτη, απείχε από όλα τα ψηφίσματα που εγκρίθηκαν το Συμβούλιο Ασφαλείας και δεν πήρε θέση μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν. Αυτή η έλλειψη ενδιαφέροντος για το Κασμίρ - ένα ζήτημα που αφορά τα σοβιετικά εθνικά συμφέροντα και προκαλεί ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των δύο γειτόνων του - οφειλόταν κυρίως στη συνολική εχθρική στάση της Σοβιετικής Ένωσης προς την ινδική υποήπειρο κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου και στην αποτυχία του Stalin να αντιληφθεί το αναδυόμενο νέο γίγνεσθαι και να αναπτύξει μια θετική πολιτική απέναντί του. Δεδομένου ότι το Πακιστάν δεν είχε ενταχθεί στο δυτικό στρατιωτικό μπλοκ κατά τη διάρκεια του καθεστώτος του Stalin, δεν είχε προκύψει ακόμη η ευκαιρία να την αντιμετωπίσει ως χώρα του εχθρικού μπλοκ και, ως εκ τούτου, δεν υπήρξε ενδιαφέρον για την Ινδία και τη δημιουργία σχέσεων (Naik, 1968, σελ. 53).

Αντίθετα, η σχέση Σοβιετικής Ένωσης και Ινδίας από την περίοδο του Khrushchev έως το 1991 ήταν πολύ φιλική. Κατά την επίσκεψη Khrushchev-Bulganiin στην Ινδία το 1954, υπήρξε μία μεταστροφή στις σχέσεις των δύο χωρών και ως αποτέλεσμα της θετικής στάσης των ΗΠΑ έναντι του Πακιστάν για το ζήτημα του Κασμίρ με τη Συμφωνία Αμοιβαίας Αμυντικής Βοήθειας υπό τον Πρόεδρο Eisenhower το 1954⁹ (Palit, 2001). Μέχρι την επίσκεψη του Χρουστσόφ στην Ινδία, οι σχέσεις των δύο χωρών βελτιώθηκαν σε όλα τα επίπεδα - πολιτικό, πολιτιστικό και οικονομικό. Η επίσκεψη του Nehru στη Σοβιετική Ένωση τον Ιούνιο του 1955 και η εντυπωσιακή υποδοχή που έτυχε κατά τη διάρκεια της εκτεταμένης περιόδου του

⁹ Γίνεται αναφορά στην επόμενη ενότητα που εξετάζει τον ρόλο των ΗΠΑ.

στη χώρα, συνέβαλαν στη δημιουργία προσωπικών επαφών μεταξύ του ίδιου και των κορυφαίων σοβιετικών ηγετών και ενίσχυσαν τους στενότερους δεσμούς μεταξύ των δύο χωρών (Naik, 1968, σελ. 54).

Οι εχθροπραξίες Ινδίας-Πακιστάν τον Σεπτέμβριο του 1965 μετασημάτισαν τη σοβιετική εξωτερική πολιτική. Πλέον η ΕΣΣΔ δεν είχε μία αποκλειστικά φιλική στάση απέναντι στην Ινδία, αλλά προσανατολίστηκε προς μια πιο ισορροπημένη σχέση και με τις δύο αντιμαχόμενες δυνάμεις. Αυτές οι αλλαγές μπορούν να γίνουν κατανοητές μόνο με την εξέταση της φύσης των αντιτιθέμενων σοβιετικών και κινεζικών στόχων. Η Κίνα, από την πλευρά της, εδραίωσε την συμμαχία της με το Πακιστάν επιτείνοντας τις δικές της εντάσεις στα σύνορα με την Ινδία, ενώ παράλληλα αντιτέθηκε στις σοβιετικές προσπάθειες υποστήριξης μιας ανεξάρτητης Ινδίας ως αντίβαρο στην επιθετική πολιτική του Πεκίνου στη Νοτιοανατολική Ασία. Οι κινεζικοί στόχοι στην υποήπειρο πηγάζουν από τις προσπάθειες επίτευξης και προστασίας των παραδοσιακών αλυτρωτικών στόχων στο Θιβέτ και στο Sinkiang (Simon, 1967, σελ. 176).

Από την άλλη πλευρά, η ΕΣΣΔ ανησυχούσε για τη σταθερότητα στην περιοχή. Ο σινο-ινδικός πόλεμος στα σύνορα του 1962 έκανε τη Μόσχα να συνειδητοποιήσει έντονα την οικονομική και στρατιωτική αδυναμία της Ινδίας, καθώς και την προφανή επιθυμία του Πακιστάν για μια πιο ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική. Βελτιώνοντας τις σχέσεις με το Πακιστάν, οι Σοβιετικοί ήλπιζαν να περιορίσουν την αμερικανική επιρροή στο Πακιστάν, να προλάβουν τη δημιουργία ενός στενότερου δεσμού του Πακιστάν με την Κίνα και να προωθήσουν μια προσέγγιση Ινδίας και Πακιστάν στην περιοχή της Νότιας Ασίας. Επίσης, η σοβιετική ανησυχία για τις πιθανές συνέπειες της σύγκρουσης του Κασμίρ του Αυγούστου-Σεπτεμβρίου 1965 επικεντρώθηκε στην πιθανότητα κινεζικής επιρροής σε μια νέα περιοχή στα σοβιετικά σύνορα. Έτσι, η Μόσχα σιωπηρά υπαναχώρησε από την προηγούμενη ανεπιφύλακτη δημόσια υποστήριξή της για τη θέση του Δελχί ότι το Κασμίρ είναι αναπόσπαστο μέρος της Ινδίας και, τον Σεπτέμβριο του 1965, για πρώτη φορά απείχε από την εφαρμογή του βέτο του στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για να εμποδίσει ένα ψήφισμα σχετικά με τις εχθροπραξίες στο Κασμίρ. Είναι ενδιαφέρον να επισημανθεί ότι το Νέο Δελχί δεν αντέδρασε έντονα σε αυτή τη σοβιετική αλλαγή, πιθανώς επειδή δεν θεώρησε το σοβιετικό βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας τόσο ζωτικής σημασίας

όσο πριν από μερικά χρόνια όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες και το Ηνωμένο Βασίλειο υποστήριζαν το Πακιστάν. Οι αλλαγές στη στάση και τη συμπεριφορά του ΟΗΕ από το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες, επομένως, παρείχαν τόσο στην Ινδία όσο και στην ΕΣΣΔ μεγαλύτερη ευελιξία στο ζήτημα του Κασμίρ (Simon, 1967,σελ. 177). Η αλλαγή της Μόσχας στο Κασμίρ έγινε για πρώτη φορά εμφανής κατά την επίσκεψη του Ινδού Προέδρου Radhakrishnan τον Σεπτέμβριο του 1964 στη Σοβιετική Ένωση, στην οποία - σε αντίθεση με προηγούμενες επισκέψεις υψηλού επιπέδου - το τελικό κοινό ανακοινωθέν δεν έκανε καμία αναφορά στο Κασμίρ. Κατά την επίσκεψη του Πρωθυπουργού Shastri στη Σοβιετική Ένωση την άνοιξη του 1965, ο Kosygin απέφυγε επίσης να συζητήσει για το Κασμίρ (Simon, 1967, σελ. 177).

Το ενδιαφέρον της Ρωσίας με το ζήτημα του Κασμίρ σε αυτήν την περίοδο και η συνακόλουθη εξωτερική πολιτική που ακολούθησε οφείλεται σε τρεις λόγους, σύμφωνα με τον Seth (1969, σελ. 614). Ο πρώτος είναι για να διεκδικήσει τον παγκόσμιο ρόλο της σε μια περιοχή που είχε γίνει μέρος του Ψυχρού Πολέμου Ανατολής-Δύσης μετά τη συμμαχία του Πακιστάν με τη Δύση. Ο δεύτερος είναι για την εξουδετέρωση των αυξανόμενων δυτικών διπλωματικών και στρατηγικών παρεμβάσεων στη Νότια και Νοτιοανατολική Ασία. Ο τρίτος ήταν για να υποστηρίξει και να διατηρήσει την έννοια της μη ευθυγράμμισης, την οποία και η Ινδία προσπαθούσε σκληρά να διατηρήσει και να προωθήσει (Non-Aligned Movement - NAM)¹⁰. Η δυτική υποστήριξη προς το Πακιστάν φαινόταν να δημιουργεί ανησυχίες στη Ρωσία σχετικά με την ικανότητα της Ινδίας να διατηρήσει μια αδέσμευτη στάση στη διεθνή πολιτική, ειδικά αφού η Ινδία εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τη δυτική βοήθεια και τις δυτικές επενδύσεις. Η Σοβιετική Ένωση, υπό τον Khrushchev, υποστήριξε την πολιτική της μη ευθυγράμμισης, βοηθώντας πολλές από τις πρόσφατα ανεξάρτητες χώρες στην Ασία και την Αφρική. Επιπλέον, η υποστήριξη της Ρωσίας για μη ευθυγράμμιση δεν ήταν μόνο πολιτικά και οικονομικά υγιής, αλλά θα μπορούσε επίσης να απεικονιστεί ως ηθικά ανώτερη, καθώς δεν την εξέθετε σε κατηγορίες για «νεο-αποικισμό». Μια στενή φιλία με την Ινδία προοριζόταν να ενισχύσει την έλξη της εναλλακτικής μη δέσμευσης για τις νέες αφρο-ασιατικές χώρες και αναμενόταν επίσης να δώσει στη Ρωσία ένα χρήσιμο διάλογο πρόσβασης σε

¹⁰ Για την Ινδία, η έννοια της μη ευθυγράμμισης ξεκίνησε ως μια πολιτική μη συμμετοχής στις στρατιωτικές υποθέσεις ενός διπολικού κόσμου και στο πλαίσιο της αποικιοκρατίας. Το Κίνημα των Αδεσμευτών είχε τις ρίζες του στη Συνάντηση Ασιατικών Σχέσεων του 1947 στο Νέο Δελχί, ενώ επίσημα ιδρύθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960.

αυτήν την ολοένα διευρυνόμενη ομάδα λόγω του σιωπηρού ηγετικού ρόλου της Ινδίας.

Επίσης, αξίζει να τονιστεί πως η εμπλοκή της ΕΣΣΔ στη διένεξη Ινδίας και Πακιστάν για το Κασμίρ το 1965 οφείλεται και σε μία άλλη συγκυρία και πιο συγκεκριμένα στην αξιοποίηση του κενού που δημιούργησε η συμμετοχή των ΗΠΑ στον πόλεμο του Βιετνάμ. Έτσι, κατά τη διάρκεια του Πολέμου του 1965, η Σοβιετική Ένωση υιοθέτησε ουδέτερη στάση και προσφέρθηκε για μια ειρηνική διευθέτηση μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων κρατών. Οι Πρωθυπουργοί της Ινδίας και του Πακιστάν συναντήθηκαν στην Τασκένδη στις 3 Ιανουαρίου 1966. Η διάσκεψη διήρκεσε από τις 4 έως τις 10 Ιανουαρίου 1966, στην οποία συμφώνησαν να δημιουργήσουν καλές σχέσεις σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, να προωθήσουν την κατανόηση και τις φιλικές σχέσεις και την ολική αποχώρηση των στρατευμάτων πριν από τις 25 Φεβρουαρίου 1966 στις προπολεμικές θέσεις τους (Tharliyal, 1998).

Την επόμενη δεκαετία, όμως, υπήρξε εκ νέου μεταστροφή στην εξωτερική πολιτική της ΕΕΣΔ, καθώς μια συνθήκη φιλίας και συνεργασίας υπεγράφη από τις δύο χώρες το 1971. Η Σοβιετική Ένωση έγινε σημαντικός προμηθευτής όπλων στην Ινδία και αναπτύχθηκε επίσης μια σημαντική οικονομική σχέση. Η Ινδία δεν ήταν μέρος του σοβιετικού μπλοκ, αλλά μπορούσε από ορισμένες απόψεις να θεωρηθεί σχεδόν σύμμαχος της Σοβιετικής Ένωσης. Από την ανεξαρτησία, η Ινδία φιλοδοξούσε να καταστεί μια σημαντική περιφερειακή δύναμη. Επωφελήθηκε από τη διπολική δομή του διεθνούς συστήματος κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, υιοθετώντας μία ουδέτερη στάση, αν και πιο φιλικά προσκείμενη στην ΕΣΣΔ. Η σοβιετική υποστήριξη ήταν επίσης μια χρήσιμη αντίσταση στην Κίνα, την οποία η Ινδία θεωρούσε την κύρια απειλή της μετά τον Σινο-Ινδικό πόλεμο του 1962 (Smith, 2004, σελ. 1).

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 είχε αρνητικό αντίκτυπο στις σχέσεις του Νέου Δελχί με τη Μόσχα. Το τέλος του ανταγωνισμού Ανατολής-Δύσης σήμαινε ότι η Μόσχα ενδιαφερόταν λιγότερο να υποστηρίξει την Ινδία ενάντια στο Πακιστάν. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η ρωσική ηγεσία ακολούθησε μια εξωτερική πολιτική όπου κράτησε μια ισότιμη στάση μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν. Το 1993, ο τότε υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας Andrey Kozyrev ακολούθησε τη

γραμμή των ΗΠΑ για τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων και στο Κασμίρ. Ο Yeltsin συμμορφώθηκε με τις επιθυμίες των ΗΠΑ και αρνήθηκε να προμηθεύσει την Ινδία με κρυογονική τεχνολογία για το διαστημικό της πρόγραμμα. Το 1993 υπογράφηκε μια νέα ρωσο-ινδική συνθήκη, η οποία απέρριψε τις ρήτρες ασφαλείας που υπήρχαν στη Συνθήκη του 1971. Από την σκοπιά της Ινδίας, η σχέση βελτιώθηκε μετά τον διορισμό του Yevgeny Primakov ως υπουργού Εξωτερικών τον Ιανουάριο του 1996. Ο Primakov θεώρησε την Ινδία ως σημαντικό στρατηγικό εταίρο για τη Ρωσία και έκανε λόγο για το σχηματισμό ενός πιθανού στρατηγικού τριγώνου μεταξύ Ινδίας, Ρωσίας και Κίνας. Η ινδική ηγεσία ήταν ικανοποιημένη με την απόφαση της Μόσχας να αναβαθμίσει τη σχέση στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990. Ωστόσο, δεν είχε κανένα συμφέρον να σχηματίσει ένα στρατηγικό τρίγωνο με την Κίνα. Από τη σκοπιά του Νέου Δελχί, η ρωσική φιλία, αν και επιθυμητή, είχε πλέον μικρότερη αξία για την αντιμετώπιση της Κίνας, δεδομένης της βελτίωσης στη σχέση Μόσχας-Πεκίνου τη δεκαετία του 1990. Η Μόσχα στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 συνέχισε να βλέπει τη σχέση της με την Ινδία ως ένα μέσο αντιμετώπισης της μεταψυχροπολεμικής κυριαρχίας των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα. Η Ινδία μπορεί επίσης να θεωρούσε τους δεσμούς της με τη Ρωσία ως χρήσιμους για το σκοπό αυτό, αν και η σχέση του Νέου Δελχί με την Ουάσινγκτον βελτιώθηκε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (Smith, 2004, σελ. 2).

Η αλλαγή στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας προέκυψε από διάφορους λόγους. Πρώτον, η ρωσική ηγεσία αντιλήφθηκε το κενό στην εξωτερική της πολιτική, δηλαδή την παραμέληση παλαιών συμμάχων όπως η Ινδία. Δεύτερον, η δυτική οικονομική βοήθεια δεν έρεε σύμφωνα με τις προσδοκίες για την αναζωογόνηση της ρωσικής οικονομίας. Τρίτον, η ρωσική ηγεσία συνειδητοποίησε ότι για να μετατοπίσει τη στρατηγική της θέση στις διεθνείς υποθέσεις, ήταν αναγκαίο να υιοθετήσει μια ανεξάρτητη προσέγγιση και όχι υποταγή στη Δύση. Τέταρτον, οι εθνοτικές, οικονομικές και αναδυόμενες πολιτικές δομές στη Ρωσία βρήκαν παρόμοια στοιχεία στην Ινδία. Η οικονομική ανάπτυξη, η τρομοκρατία, η αναδυόμενη διεθνής δομή εξουσίας ήταν μερικές από τις κοινές ανησυχίες και για τις δύο χώρες. Ως αποτέλεσμα, με την επίσκεψη του Yeltsin στην Ινδία το 1993, ήταν οι δύο χώρες να προσπαθήσουν να αναβιώσουν την παλιά σχέση. Ως εκ τούτου, ο Yeltsin ανακήρυξε το Κασμίρ ως αναπόσπαστο μέρος της Ινδίας, κάτι που εν

συνεχία ενίσχυσε τη συνέχεια της πολιτικής Ρωσίας για το Κασμίρ (Mahapatra, 2014, σελ. 130).

Παρ' όλα αυτά, υπήρξε μία μεταστροφή στην πολιτική της Ρωσίας: αν και είχε δεσμευτεί να σεβαστεί τη Συνθήκη Ειρήνης και Φιλίας με την Ινδία, κατέβαλε επίσης προσπάθειες για την ανάπτυξη σχέσεων με το Πακιστάν. Ο Ρώσος αντιπρόεδρος Alexander Rutskoi επισκέφθηκε το Πακιστάν τον Δεκέμβριο του 1992 όπου και οι δύο πλευρές συμφώνησαν να συνεργαστούν στον τομέα της άμυνας (Tharpliyal, 1998).

Η έμφαση του Putin στην ανάπτυξη στενών δεσμών με την Ευρώπη και τις ΗΠΑ δεν απέκλεισε την πολιτική καλλιέργειας σχέσεων με την Ινδία ως σημαντικού εταίρου. Αυτό φάνηκε στην επίσκεψή του στην Ινδία τον Οκτώβριο του 2000, όπου υπεγράφη μια δήλωση για στρατηγική εταιρική σχέση, μαζί με αρκετές συμφωνίες οικονομικής και στρατιωτικής και τεχνικής συνεργασίας. Η συμφωνία για τη στρατηγική εταιρική σχέση ήταν μια προσπάθεια να τοποθετηθεί η διμερής σχέση σε υψηλότερο επίπεδο, καθώς και να θεσμοθετήσει μία πιο ενεργός σχέση, πραγματοποιώντας ετήσιες συνόδους κορυφής και αυξημένη συνεργασία μεταξύ των Υπουργείων Εξωτερικών των δύο κρατών. Συμφωνήθηκε επίσης να ενισχυθεί ο ρόλος της Ινδορωσικής Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Εμπορική, Οικονομική, Επιστημονική, Τεχνολογική και Πολιτιστική Συνεργασία (Smith, 2004, σελ. 2).

Από την άλλη πλευρά, όμως, η Ρωσία θεωρούσε στις αρχές του 21ου αιώνα το Πακιστάν σημαντικό κράτος, εν μέρει λόγω του ανταγωνισμού που είχε με την Ινδία, και εν μέρει επίσης λόγω των στενών δεσμών που είχε κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου με τις ΗΠΑ και την Κίνα. Ο ανταγωνισμός του Πακιστάν με την Ινδία, η κατοχή πυρηνικών όπλων, το ενδιαφέρον για το Αφγανιστάν και την Κεντρική Ασία, είναι σημαντικοί παράγοντες που διαμόρφωσαν την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας έναντι του Πακιστάν την πρώτη δεκαετία του τρέχοντος αιώνα. Ταυτόχρονα, ωστόσο, η Ρωσία ήταν επιφυλακτική για το γεγονός ότι μπορεί να υπάρχουν στοιχεία στο Πακιστάν που συμπαθούν το εξτρεμιστικό Ισλάμ· για τον λόγο αυτό η Μόσχα εξακολουθεί να ανησυχεί για την επιρροή του Πακιστάν στο Αφγανιστάν και την Κεντρική Ασία. Συνεπώς, η Ρωσία έπρεπε να επιδιώξει να περιορίσει την ανάπτυξη της πακιστανικής επιρροής στην Κεντρική Ασία, ενώ ταυτόχρονα δεν θα ανταγωνιζόταν την πακιστανική κυβέρνηση. Πριν από την ανατροπή του καθεστώτος

των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν τον Οκτώβριο του 2001, η Ρωσία έβλεπε το Πακιστάν (που ήταν η μόνη χώρα που είχε διπλωματικά αναγνωρίσει το καθεστώς) ως μέσο για τον περιορισμό των Ταλιμπάν. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, η Μόσχα ανησυχούσε ότι οι Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν θα επιχειρούσαν να εξαγάγουν την επανάστασή τους στο Τατζικιστάν και ενώ υποστήριζε την αντι-Ταλιμπανική Βόρεια Συμμαχία στο Αφγανιστάν, ενθάρρυνε επίσης το Πακιστάν να προσπαθήσει να επηρεάσει την εξωτερική πολιτική των Ταλιμπάν. Τον Φεβρουάριο του 2001 ο τότε Ρώσος Υφυπουργός Εξωτερικών Aleksandr Losyukov είπε στον πρεσβευτή του Πακιστάν στη Μόσχα, Iftikhar Murshed, ότι η Ρωσία ήθελε το Πακιστάν να χρησιμοποιήσει την επιρροή του στην κυβερνώσα πολιτοφυλακή Ταλιμπάν του Αφγανιστάν για να σταματήσει τη δράση που υπονομεύει τη σταθερότητα και την ασφάλεια στην περιοχή (Smith, 2004, σελ. 9).

Η Ινδία είναι σε θέση να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο εκτός της περιοχής της Νότιας Ασίας και μπορεί κάλλιστα να θεωρηθεί ως μεγάλος πόλος στο διεθνές σύστημα τον 21ο αιώνα, εξαιτίας της οικονομικής της ανάπτυξης και της στρατιωτικής της δύναμης. Επομένως, είναι λογικό η Ρωσία να προσπαθήσει να διατηρήσει σχέσεις με την Ινδία ως σημαντικό εταίρο. Επίσης και οι δύο δυνάμεις έχουν συμφέρον να αντιταχθούν στην ισλαμική τρομοκρατία. Η ινδική επιρροή στην Κεντρική Ασία και το Αφγανιστάν είναι από τη σκοπιά της Μόσχας ένα χρήσιμο αντίβαρο στην πακιστανική επιρροή. Η Μόσχα μπορεί επίσης να δει έναν διευρυμένο ρόλο των Ινδών στην Κεντρική Ασία ως έλεγχο για την κινεζική επιρροή στην περιοχή αυτή. Παρά τις θετικές σχέσεις Ρωσίας και Κίνας, αυτό δε σημαίνει πως η Κίνα δεν αποτελεί μια σοβαρή μακροπρόθεσμη απειλή για τα ρωσικά συμφέροντα ασφάλειας. Περαιτέρω, καθώς η Ινδία διαδραματίζει βασικό ρόλο στη διατήρηση της ασφάλειας στον Ινδικό Ωκεανό, μια σχέση συνεργασίας δίνει στη Μόσχα την ευκαιρία να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο και προς αυτήν την κατεύθυνση (Smith, 2004, σελ. 8).

2.2 Ο ρόλος των ΗΠΑ στη διένεξη Ινδίας και Πακιστάν για το Κασμίρ

Έως τα τέλη του προηγούμενου αιώνα, το Κασμίρ υπήρξε ένα σημείο αντιπαράθεσης μεταξύ των ΗΠΑ και της Ινδίας. Αρχικά, οι ΗΠΑ ήταν απρόθυμες να εμπλακούν στη διαμάχη και απέφευγαν να υποστηρίξουν είτε την Ινδία είτε το Πακιστάν. Ακολούθησε όμως μία αναθεώρηση της σημασίας της Νότιας Ασίας για

τις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, κάτι το οποίο οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην «ουδετερότητα» της Ινδίας αλλά και στην πιο φιλική της στάση προς τη Σοβιετική Ένωση. Αυτό είχε ως συνέπεια το Πακιστάν να καταστεί το επίκεντρο της αμερικανικής εταιρικής σχέσης στη στρατηγικής σημασίας Νοτιοδυτική Ασία που γειτνιάζει με τον Κόλπο, τη Σοβιετική Κεντρική Ασία, την Κίνα και την Ινδία. Η καλλιέργεια φιλίας με το Πακιστάν συνεπαγόταν την προστασία των αγγλοαμερικανικών συμφερόντων στον πλούσιο σε πετρέλαιο Περσικό Κόλπο, που ήταν ο κύριος στόχος της βρετανικής και αμερικανικής πολιτικής. Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και τις σχετικές στρατηγικές εκτιμήσεις - την εμφάνιση της Ινδίας ως εμπορικά σημαντικής οντότητας, τις πυρηνικές δοκιμές του 1998 και την αυξανόμενη ανησυχία στην Ινδία και τις ΗΠΑ για την τρομοκρατία ως σοβαρή απειλή για την ασφάλεια - η πολιτική των ΗΠΑ απέναντι στο Κασμίρ διαμέσου κυρίως των διμερών σχέσεων ΗΠΑ και Ινδίας, μετασηματίστηκε (Palit, 2001).

Κατά την αρχή της διένεξης Ινδίας-Πακιστάν για το Κασμίρ, η Βρετανία άρχισε να πιέζει τις Ηνωμένες Πολιτείες για επίσημη αναγνώριση της πακιστανικής κατοχής των βόρειων τμημάτων του Κασμίρ. Η Ουάσιγκτον είχε επιλέξει νωρίτερα μια πολιτική χαμηλού προφίλ στη Νότια Ασία κατά τη διάρκεια της βρετανικής αποχώρησης, συνειδητοποιώντας ότι η Βρετανία δεν θα δεχόταν εύκολα έναν πιο εμφανή ρόλο. Το απότερο κίνητρο πίσω από τη βρετανική πρωτοβουλία, που ενισχύθηκε από την αμερικανική υποστήριξη στην πρόταση κατά τη συζήτηση για το Κασμίρ στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, ήταν η εξασφάλιση της συνεργασίας του Πακιστάν, σε περίπτωση οποιασδήποτε αντιπαράθεσης με την ΕΣΣΔ. Επίσης, οι ΗΠΑ και η Βρετανία επιθυμούσαν να αναπτύξουν ισχυρούς δεσμούς με το Πακιστάν αφού η χώρα θεωρούνταν η κύρια αρτηρία στην Κεντρική Ασία. Κατά την περίοδο 1947-1956 (κρίση στη Διόρυγα του Σουέζ), η πολιτική της Αμερικής στη Νότια Ασία επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τη βρετανική πολιτική (Palit, 2001).

Ακολουθώντας την πολιτική των Βρετανών σε ανάλογες καταστάσεις, οι Αμερικανοί αξιωματούχοι προσπάθησαν να υιοθετήσουν μια πολιτική έμμεσης επιρροής. Οι Ηνωμένες Πολιτείες υιοθέτησαν μία πολιτική μέσω «συνεργατών», ή αλλιώς «αντιπροσώπων», που θα επέκτειναν την αμερικανική εμβέλεια στη Νότια Ασία πέρα από τα όρια που έθεταν οι αμερικανικοί πόροι και η αμερικανική εσωτερική πολιτική. Σε αυτήν την προσπάθεια σημαντικό ρόλο έπαιξε η

Κοινοπολιτεία και ειδικότερα η Βρετανία. Η στρατηγική της Κοινοπολιτείας πέτυχε την πιο ξεκάθαρη έκφρασή της το 1949 και το 1950, στον απόηχο της «πτώσης» της Κίνας, αλλά είχε τις ρίζες της στα γεγονότα γύρω από τη μεταφορά της εξουσίας στη Νότια Ασία το 1947 και διαμορφώθηκε σταδιακά τα επόμενα δύο χρόνια. Κατά τη διάρκεια του κοινοτικού πολέμου που συνόδευσε τη δημιουργία της ανεξάρτητης Ινδίας και του Πακιστάν, η αμερικανική κυβέρνηση διατήρησε μια αυστηρή προσέγγιση χειραφέτησης. Τον Οκτώβριο του 1947 η Ινδία ζήτησε τη συμβολή δέκα αμερικανικών μεταγωγικών αεροπλάνων για την εκκένωση 50.000 μη μουσουλμάνων προσφύγων. Παρά την ισχυρή σύσταση του Αμερικανού πρέσβη στο Νέο Δελχί, Henry Grady, να εγκριθεί το αίτημα, ο Πρόεδρος Truman και ο υπουργός Εξωτερικών George Marshall επέμειναν να λάβουν κοινό αίτημα από τις κυβερνήσεις της Ινδίας και του Πακιστάν. Όταν οι Πακιστανοί αρνήθηκαν, η προτεινόμενη αποστολή διάσωσης δεν έλαβε ποτέ χώρα. Η επιθυμία να αποφευχθεί η άμεση ανάμειξη στις υποθέσεις της Ινδίας και του Πακιστάν επεκτάθηκε στο ζήτημα της συνέχισης της ιδιότητας μέλους της Κοινοπολιτείας για τις δύο νέες κυριαρχίες. Εφόσον το Πακιστάν φαινόταν δεσμευμένο να παραμείνει στην Κοινοπολιτεία, το ερώτημα στράφηκε στην Ινδία. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την ουδέτερη, χαμηλού προφίλ πολιτική της, η κυβέρνηση Τρούμαν διέκοψε τις αποστολές όπλων και στην Ινδία και στο Πακιστάν. Ωστόσο, καθ' όλη τη διάρκεια του 1948, καθώς και τα επόμενα αρκετά χρόνια, οι Βρετανοί ηγέτες ασκούσαν πίεση στις Ηνωμένες Πολιτείες να μεσολαβήσουν στη διαμάχη (Brands, 1986, σελ. 41-42).

Συνολικά, η κυβέρνηση Truman (1945-1953) ακολούθησε τη Μεγάλη Βρετανία στην υποστήριξη της διεξαγωγής δημοψηφίσματος στο Κασμίρ (Indurthy, 2005, σελ. 32). Λόγω της αδιάλλακτη στάσης του Nehru σχετικά με τους τρόπους διεξαγωγής ενός δημοψηφίσματος και της αντίληψής του ότι η κυβέρνηση Truman ήταν εχθρική προς την Ινδία, η διαμάχη έφτασε σε αδιέξοδο, αφήνοντας στην κυβέρνηση Eisenhower (1953-1961) την επίλυση του ζητήματος του Κασμίρ (Indurthy, 2005, σελ. 33).

Οι ΗΠΑ συνειδητοποίησαν γρήγορα τη σημασία της ύπαρξης ενός γεωγραφικά στρατηγικού συμμάχου στην περιοχή για την εξισορρόπηση της σοβιετικής επιρροής. Το Πακιστάν ήταν μια σημαντική τοποθεσία για τη δημιουργία αεροπορικών βάσεων και εγκαταστάσεων συλλογής πληροφοριών για την

αντιμετώπιση των Σοβιετικών. Επιπλέον, η εγγύτητα του Πακιστάν στον Περσικό Κόλπο ήταν χρήσιμη για την προστασία των κοιτασμάτων πετρελαίου της Μέσης Ανατολής σε ενδεχόμενο εχθροπραξιών στην Ασία. Οι ΗΠΑ άρχισαν σταδιακά να ενθαρρύνουν το Πακιστάν ως εταίρο και σύμμαχο. Η χώρα προσκλήθηκε να συμμετάσχει σε αμυντικά σύμφωνα με τις ΗΠΑ, όπως ο Οργανισμός Συνθήκης Νοτιοανατολικής Ασίας (SEATO) και ο Οργανισμός Κεντρικής Συνθήκης (CENTO). Τον Μάιο του 1954, οι ΗΠΑ και το Πακιστάν υπέγραψαν τη Συμφωνία Αμοιβαίας Αμυντικής Βοήθειας, επιβεβαιώνοντας επίσημα την ευθυγράμμιση του Πακιστάν με τη Δύση (Palit, 2001; Indurthy, 2005, σελ. 33). Επίσης, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και πως το 1954 οι σχέσεις Ινδίας και ΕΣΣΔ ξεκίνησαν να είναι περισσότερο στενές, όπως αναφέρθηκε παραπάνω (Palit, 2001).

Ο Πρόεδρος Eisenhower επιδίωξε πιο ενεργά την προσέγγιση με την Ινδία με αποτέλεσμα τη βελτίωση των σχέσεων των δύο χωρών. Ωστόσο, τον Ιανουάριο του 1957, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ αποδέχθηκε το ζήτημα του Κασμίρ. Ο Nehru ήταν αναστατωμένος με τις ΗΠΑ που συμφώνησαν να φέρουν το Κασμίρ ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας καθώς και για τη συνεχή υποστήριξή τους σχετικά με τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος στην πολιτεία. Εν τω μεταξύ, οι Σοβιετικοί άσκησαν βέτο σε ένα ψήφισμα που ζητούσε τη στάθμευση στρατευμάτων του ΟΗΕ στο Κασμίρ. Στα τέλη του 1957, το Πακιστάν έθεσε ξανά το θέμα ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας. Και στις δύο περιπτώσεις υπήρξε αποστολή από το Συμβούλιο στην περιοχή, οι οποίες απέβησαν άκαρπες¹¹. Η υποβολή της Ινδίας σε συνεχείς πιέσεις από τον έλεγχο του Κασμίρ μέσω διαφόρων αποστολών καταδείκνυε την επιρροή των ΗΠΑ στον καθορισμό των ενεργειών του ΟΗΕ, αν και ο τελευταίος ήταν παθητικός παρατηρητής στη διαμάχη του Κασμίρ. Οι κινήσεις υπογράμμισαν επίσης τη διακριτική στάση που είναι εγγενής στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ μεταξύ της μεταχείρισης των ευθυγραμμισμένων με εκείνη και μη εθνών (Palit, 2001).

¹¹ Τον Ιανουάριο του 1957 το ζήτημα του Κασμίρ τέθηκε ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, αποφασίζοντας να αποστείλει τον πρόεδρό του, τον Σουηδό Gunnar Jarring, στην περιοχή, ο οποίος επιβεβαίωσε το αδιέξοδο στη διαμάχη. Στα τέλη του 1957, το Πακιστάν έθεσε ξανά το θέμα ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας. Το Συμβούλιο έστειλε άλλη μια αποστολή στη Νότια Ασία υπό τον Frank Graham, η οποία επίσης αποδείχθηκε άκαρπη, καθώς επίσης επιβεβαιώθηκε η αδιέξοδη κατάσταση.

Τον Δεκέμβριο του 1959 ο Πρόεδρος Eisenhower επισκέφθηκε τόσο την Ινδία όσο και το Πακιστάν. Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών του με τον Nehru, ο Eisenhower δήλωσε πως η ανάπτυξη στρατευμάτων της Ινδίας στο Κασμίρ ήταν σπάταλη και αποδυνάμωνε την άμυνα της υποηπείρου. Ωστόσο, δεν πρότεινε καμία νέα πρωτοβουλία και ούτε συμμετείχε σε σοβαρές συνομιλίες για το Κασμίρ, παρά το γεγονός ότι ο Eisenhower κλήθηκε να το κάνει από τον Πρόεδρο Ayub Khan κατά την επίσκεψή του στο Πακιστάν. Το ζήτημα αφέθηκε στην κυβέρνηση Kennedy (1961-1963) (Indurthy, 2005, σελ. 35).

Το 1962, όμως, κατά τη διάρκεια του Πολέμου Κίνας-Ινδίας, οι ΗΠΑ αποφάσισαν να βοηθήσουν την Ινδία. Η αναχαίτιση του κομμουνισμού παρέμεινε ο απώτερος στόχος της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης Kennedy και ήταν το κίνητρο πίσω από τη στρατιωτική υποστήριξη των ΗΠΑ στην Ινδία. Ο Πρόεδρος Kennedy πίστευε ακράδαντα ότι μια ισχυρή Ινδία ήταν σημαντική για μια ελεύθερη και πολιτικά σταθερή Ασία. Οι ΗΠΑ προσπάθησαν να ασκήσουν πίεση στην Ινδία για τη διευθέτηση της διαφοράς στο Κασμίρ. Οι ΗΠΑ είχαν συνειδητοποιήσει ότι με τη σύγκρουση στο Κασμίρ ανεπίλυτη, η ινδική υποήπειρος ήταν ευάλωτη σε εξωγενείς επιρροές, οδηγώντας σε μια εξαιρετικά εύθραυστη ισορροπία στην περιφερειακή ισορροπία δυνάμεων. Όταν τον Φεβρουάριο του 1962 το Πακιστάν άνοιξε εκ νέου το ζήτημα του Κασμίρ σε συνεδρίαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, οι ΗΠΑ απέφυγαν να καταστήσουν τη διευθέτηση του Κασμίρ μέσω διαπραγματεύσεων απαραίτητη προϋπόθεση για τη συνέχιση της στρατιωτικής βοήθειας στο Πακιστάν. Οι ΗΠΑ, η Κίνα και το Ηνωμένο Βασίλειο υποστήριζαν ένα δημοψήφισμα, ενώ η Ινδία και η ΕΣΣΔ αντιτάχθηκαν (Palit, 2001).

Η κυβέρνηση Kennedy άδραξε την ευκαιρία να χρησιμοποιήσει την επιρροή της για να βοηθήσει στην επίλυση της διαφοράς στο Κασμίρ, έτσι ώστε το Πακιστάν να μπορέσει πιθανώς να συμμετάσχει στον περιορισμό της κομμουνιστικής Κίνας. Η αντιπροσωπεία των ΗΠΑ, με επικεφαλής τον πρέσβη Averell Harriman, και η βρετανική αντιπροσωπεία, με επικεφαλής τον Duncan Sundays, επισκέφθηκαν την Ινδία και το Πακιστάν τον Δεκέμβριο του 1962 και έπεισαν τον Nehru και τον Ayub Khan αντίστοιχα να συμφωνήσουν να ξεκινήσουν τις χωρίς όρους διαπραγματεύσεις για την επίλυση της διαφοράς στο Κασμίρ. Έπεισαν ακόμη και τον Ayub Khan να αποδεχθεί ότι το δημοψήφισμα δεν ήταν ο καλύτερος τρόπος για να διευθετηθεί η

διαφορά. Οι προσπάθειές τους οδήγησαν σε έξι γύρους διμερών συνομιλιών μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν με επικεφαλής τον Υπουργό Εξωτερικών της Ινδίας Swaran Singh και τον Υπουργό Εξωτερικών του Πακιστάν Zulfikar Ali Bhutto, αντίστοιχα, που διεξήχθησαν στο Rawalpindi, στο Καράτσι και στο Νέο Δελχί μεταξύ Δεκεμβρίου 1962 και Μαΐου 1963. Στον έκτο γύρο των συνομιλιών, η Ινδία τελικά αρνήθηκε να υποχωρήσει σημαντικά ακόμη και σε μια αγγλο-αμερικανική πρόταση για διαίρεση της κοιλάδας του Κασμίρ, την οποία το Πακιστάν υποστήριζε. Η άρνηση της Ινδίας να συμφωνήσει με αυτή την πρόταση ήταν μια απογοήτευση για την κυβέρνηση Kennedy. Η κυβέρνηση Johnson (1963-1969), η οποία διαδέχτηκε τον Kennedy μετά τη δολοφονία του στις 22 Νοεμβρίου 1963, δεν έθεσε το Κασμίρ στο επίκεντρο της εξωτερικής της πολιτικής, λόγω της εμπλοκής των ΗΠΑ στον πόλεμο του Βιετνάμ (Indurthy, 2005, σελ. 36).

Η ευθυγράμμιση του Πακιστάν με τις ΗΠΑ, σε συνδυασμό με τις μετέπειτα προσπάθειες των ΗΠΑ να εξισορροπήσουν τις προτεραιότητές τους στη Νότια Ασία, παρέχοντας τεράστια οικονομική και στρατιωτική βοήθεια στην Ινδία στα τέλη της δεκαετίας του 1950, καθώς και μετά το 1962, βασιζόταν στην πεποίθηση ότι οι ΗΠΑ μπορούσαν να καλλιεργήσουν φιλικές και παραγωγικές σχέσεις και με τις δύο χώρες, κάτι που διαψεύστηκε με τον πόλεμο Ινδίας-Πακιστάν το 1965. Επίσης, οι διμερείς σχέσεις των δύο χωρών με τις ΗΠΑ είχαν υπονομευθεί από την απροθυμία και των δύο χωρών να υποστηρίξουν τις ΗΠΑ στον πόλεμο στο Βιετνάμ (Palit, 2001).

Κατά τη διάρκεια του πολέμου Ινδίας και Πακιστάν το 1971, οι ΗΠΑ υποστήριξαν το δεύτερο, κάτι που επηρέασε αρνητικά τις Ινδο-Αμερικανικές σχέσεις (Indurthy, 2005, σελ. 38). Έπειτα από τον πόλεμο Ινδίας-Πακιστάν το 1971, οι ΗΠΑ υποστήριξαν τη Συμφωνία Simla, βάσει της οποίας τα δύο κράτη έπρεπε να λύσουν το ζήτημα του Κασμίρ μονομερώς, χωρίς εξωτερική παρέμβαση (Palit, 2001). Η σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν τον Δεκέμβριο του 1979 έπειτα από την επανάσταση της Αριστεράς στην Καμπούλ τον Απρίλιο του 1978, αλλά και την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης και φιλίας μεταξύ ΕΣΣΔ και Ινδίας το 1971 ενδυνάμωσε τις σχέσεις ΗΠΑ και Πακιστάν και στο ζήτημα του Κασμίρ (Palit, 2001). Μάλιστα, τη δεκαετία του 1970 οι ΗΠΑ αποφάσισαν να τροποποιήσουν την πολιτική τους για εμπάργκο όπλων στο Πακιστάν και ήσαν το εμπάργκο με το πρόσχημα ότι η Σοβιετική Ένωση παρείχε εξελιγμένο οπλισμό στην Ινδία. Η Αμερική προμήθευε

συνεχώς όπλα στο Πακιστάν, ακολουθώντας την πολιτική της για τον περιορισμό του κομμουνισμού, η οποία επιδεινώθηκε περαιτέρω από την παρουσία των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν (Tharliyal, 1998).

Κατά την περίοδο 1982-1987, η σχέση μεταξύ Ινδίας και ΗΠΑ πήρε μια θετική τροπή, καθώς η πρωθυπουργός της Ινδίας Indira Gandhi προσεκλήθη από τον Πρόεδρο Ronald Reagan να επισκεφθεί την Ουάσιγκτον το 1982. Οι ΗΠΑ θεώρησαν ότι η Ινδία μπορούσε να συμβάλει στην ανάσχεση του κομμουνισμού από την Κίνα και την επέκταση της σοβιετικής επιρροής. Η Ινδία ήθελε τη συνεργασία των ΗΠΑ σε τομείς που περιλαμβάνουν τεχνολογία αιχμής για την ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένων και των αμυντικών συστημάτων. Αυτό οδήγησε τις δύο χώρες να υπογράψουν Μνημόνιο Συνεννόησης (MOU) για τη μεταφορά τεχνολογίας τον Δεκέμβριο του 1984 (Palit, 2001).

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, ήταν εμφανής μια σαφής αλλαγή στην προοπτική των ΗΠΑ για το Κασμίρ. Αντί ενός δημοψηφίσματος, οι ΗΠΑ άρχισαν να ευνοούν τις διμερείς διαπραγματεύσεις στο πλαίσιο της Συμφωνίας Simla. Με το Αφγανιστάν να παύει να αποτελεί βασική παράμετρο στη Νοτιοανατολική Ασία, οι ΗΠΑ δημοσιοποιήθηκαν εκφράζοντας την ανησυχία τους για ορισμένες δραστηριότητες του Πακιστάν. Κατά τη διάρκεια της προεδρίας του George Bush, υπήρξε μια ισχυρή κίνηση προς την ανακήρυξη του Πακιστάν σε τρομοκρατικό κράτος. Επίσης, καθ' όλη τη διάρκεια του 1993, οι ΗΠΑ τόνισαν στην Ινδία ότι θα πρέπει να βελτιώσει το ιστορικό της σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα στο Κασμίρ. Η έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα συνδυάστηκε με τη συνειδητοποίηση ότι το πρόβλημα του Κασμίρ αφορούσε ένα πολύ μεγαλύτερο ζήτημα, δηλαδή το δικαίωμα αυτοδιάθεσης του λαού του Κασμίρ. Η πιο σημαντική πτυχή της πολιτικής των ΗΠΑ στο Κασμίρ υπό τον Πρόεδρο Clinton ήταν ότι αμφισβητούσε την ίδια τη νομιμότητα της ένταξης του Κασμίρ στην Ινδία και κατήγγειλε την Ινδία για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο κράτος. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου γέννησε μια σειρά από κινήματα αυτοδιάθεσης στη Σοβιετική Ένωση, τη Γιουγκοσλαβία και ορισμένες άλλες χώρες που είχαν υιοθετήσει το σοβιετικό μοντέλο. Αυτές οι εξελίξεις, σε συνδυασμό με το τέλος του διπολισμού, ήταν οι κυριότεροι προσδιοριστικοί παράγοντες της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, με τα ανθρώπινα δικαιώματα να αναδεικνύονται ως σημαντική παράμετρος της σύγχρονης

αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Η έλλειψη κατεύθυνσης στην εξωτερική πολιτική έγινε εμφανής όταν ο Robin Raphael, βοηθός Υπουργός Εξωτερικών για θέματα Νότιας Ασίας, αμφισβήτησε την ίδια την ένταξη του Κασμίρ στην Ινδία. Η αναγνώριση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης των κατοίκων του Κασμίρ δεν ήταν παρά αμφισβήτηση της ίδιας της έννοιας μιας ολοκληρωμένης Ινδίας. Το πυρηνικό πρόγραμμα της Ινδίας εκείνη τη δεκαετία έγινε επίσης πηγή ανησυχίας για την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ. Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και τις αρχές της επόμενης δεκαετίας, όμως, η σύγκλιση των ινδικών και αμερικανικών απόψεων για την τρομοκρατία ήταν σημαντική για την προσέγγιση των δύο χωρών, κάτι που συνοδεύτηκε από αμοιβαία σαφέστερες αντιλήψεις για το Κασμίρ (Palit, 2001; Indurthy, 2005, σελ. 39-40).

Η κυβέρνηση Bush του νεώτερου (2001-2008) ακολούθησε την παραδοσιακή αμερικανική θέση ότι η Ινδία και το Πακιστάν πρέπει να επιλύσουν το ζήτημα μέσω διμερών διαπραγματεύσεων, όπως προτείνεται από τη Συμφωνία Simla του 1972, που ακολούθησε τον πόλεμο του 1971, και τη διαδικασία της Λαχώρας το 1999, αλλά και ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν θα μεσολαβήσουν σε έναν διάλογο μεταξύ των δύο γειτόνων. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου στην Αμερική, που ακολούθησε μια βομβιστική επίθεση αυτοκτονίας έξω από την Πολιτειακή Συνέλευση του Τζαμού και Κασμίρ τον Οκτώβριο και η τρομοκρατική επίθεση κατά του ινδικού κοινοβουλίου τον Δεκέμβριο του 2001, άλλαξαν την πολιτική των ΗΠΑ. Στην ομιλία του στα Ηνωμένα Έθνη τον Νοέμβριο του 2001, ο Πρόεδρος George W. Bush έθεσε τους βασικούς κανόνες της ευθύνης ενός κράτους για τρομοκρατικές ομάδες που δρουν εντός των συνόρων του, χωρίς περιθώρια ουδετερότητας. Η Ουάσιγκτον αποφάσισε να βάλει στο στόχαστρο την Αλ Κάιντα και το καθεστώς των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, κάτι που κατέστησε αναγκαία τη συνεργασία με το Πακιστάν για πολιτικούς και επιχειρησιακούς λόγους. Το Πακιστάν, έκτοτε, παρέχει κρίσιμη πολιτική και υλικοτεχνική υποστήριξη: επιτρέπει στις δυνάμεις των ΗΠΑ να χρησιμοποιήσουν τις αεροπορικές βάσεις και τα στρατεύματά του, ανταλλάσσει πληροφορίες και επιτρέπει κάποιες κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις στο δικό του έδαφος. Παρ' όλα αυτά, υπήρξε εν μέρει απροθυμία του Προέδρου Musharraf να ξεκινήσει μια συντονισμένη προσπάθεια εναντίον των ομάδων τζιχαντιστών που εδρεύουν στο Πακιστάν. Επιπλέον, μετά την απαγόρευση των δύο τρομοκρατικών ομάδων (Lashkar-i-Toyiba και Jaish-i-Mohammed) οι Ηνωμένες Πολιτείες

κατέστησαν τον αγώνα έναντι των τζιχαντιστικών ομάδων που εδρεύουν στο Πακιστάν δευτερεύον ζήτημα. Καθώς το επίκεντρο του πολέμου κατά της τρομοκρατίας μετατοπίστηκε από το Αφγανιστάν στο Πακιστάν, υπήρξαν ανησυχίες πως θα αναδυόταν εκ νέου το πρόβλημα του Κασμίρ. Σε αυτή την κρίσιμη συγκυρία, η Ουάσιγκτον έπρεπε να ακολουθήσει μια προορατική προσέγγιση με βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους. Ωστόσο, οι ΗΠΑ δεν αξιοποίησαν την ευκαιρία να προχωρήσουν πέρα από τη διαχείριση κρίσεων και να βοηθήσουν στην οικοδόμηση μιας ουσιαστικής ειρηνευτικής διαδικασίας για το Κασμίρ (Behera, 2002).

Στα τέλη του 20ου αιώνα τα συμφέροντα των ΗΠΑ στη Νότια Ασία αυξήθηκαν για να συμπεριλάβουν: α) αποτροπή πυρηνικού πολέμου και περαιτέρω διάδοση των πυρηνικών όπλων, β) επέκταση της οικονομικής ανάπτυξης, του εμπορίου και των επενδύσεων, γ) προώθηση ισχυρών δημοκρατικών θεσμών, δ) τη συνεργασία σε θέματα που κυμαίνονται από την ενίσχυση της σταθερότητας σε ολόκληρη την Ασία έως την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και της διακίνησης ναρκωτικών. Έως τότε, η προσοχή των ΗΠΑ ήταν στραμμένη κυρίως στην αποτροπή και την αναστροφή του πυρηνικού οπλισμού της περιοχής. Παρά τις προσπάθειες των ΗΠΑ, τόσο η Ινδία όσο και το Πακιστάν έχουν γίνει de facto κράτη ικανά για πυρηνικά όπλα. Μια τέτοια συμπεριφορά έχει πυροδοτήσει τις κυρώσεις των ΗΠΑ, οι οποίες με τη σειρά τους περιόρισαν τις διμερείς σχέσεις των ΗΠΑ και με τις δύο χώρες, κάτι που δεν ήταν προς το συμφέρον της Αμερικής. Ιδιαίτερα σημαντική κρινόταν εκείνη την περίοδο η ενδυνάμωση των σχέσεων ΗΠΑ και Ινδίας, λόγω της αυξανόμενης δυναμικής της τελευταίας, με στόχο την περιφερειακή σταθερότητα σε ολόκληρη την Ασία. Στο ίδιο πλαίσιο αυτό κρίνεται σημαντική και η αποκατάσταση των σχέσεων με το Πακιστάν. Αυτή θα πρέπει να περιλαμβάνει την παροχή πιστώσεων για το εμπόριο και τις επενδύσεις, συνεργασία σε θέματα που σχετίζονται με την ενέργεια και παροχή βοήθειας για τη στήριξη της κοινωνικής πρόνοιας, του οικονομικού εκσυγχρονισμού, των ιδιωτικοποιήσεων και της μεταρρύθμισης των φορολογικών, εκλογικών και αναπτυξιακών μηχανισμών. Η Διεθνής Στρατιωτική Εκπαίδευση και Εκπαίδευση (IMET) θα ήταν χρήσιμο να επεκταθεί για να βοηθήσει να παραμείνουν οι ένοπλες δυνάμεις του Πακιστάν επαγγελματίες και συνδεδεμένες με τη Δύση. Οι Ηνωμένες Πολιτείες θα πρέπει επίσης να είναι έτοιμες να επαναλάβουν περιορισμένες πωλήσεις συμβατικών όπλων στο Πακιστάν. Οι

πωλήσεις στρατιωτικού εξοπλισμού δεν θα πρέπει να συμβάλλουν στα προγράμματα πυρηνικών όπλων του Πακιστάν (ή της Ινδίας) ή στις δυνατότητες παράδοσης, ούτε, σύμφωνα με την καθιερωμένη πολιτική των ΗΠΑ, θα πρέπει να αναλαμβάνονται για την αλλαγή της στρατιωτικής ισορροπίας στην περιοχή. Αναφορικά με το ζήτημα ιδίως του Κασμίρ τονίστηκε πως τα συμφέροντα των ΗΠΑ τόσο στην Ινδία όσο και στο Πακιστάν εξυπηρετούνται καλύτερα με τη συνεργασία με άλλες κυβερνήσεις σε μια σταδιακή προσέγγιση προς μια σειρά πρακτικών ενδιάμεσων στόχων και όχι τελικού καθεστώτος, Επιδίωξη μιας τέτοιας διεθνής ομάδας θα πρέπει να είναι η πολυμερής διπλωματία σε αυτόν τον τομέα, προωθώντας βήματα για την εκτόνωση των εντάσεων, τη μείωση της τριβής μεταξύ των εμπλεκόμενων χωρών και την αποκατάσταση της πολιτικής ομαλότητας στο Κασμίρ (Rose, 1997).

Η μονομερής απόφαση της Ινδίας να αποσύρει τις ειδικές διατάξεις για το καθεστώς του Κασμίρ το 2019 με την κατάργηση του άρθρου 370 οδήγησε την Αμερική και τον τότε Πρόεδρο Trump να προσφερθεί πολλές φορές να μεσολαβήσει και να διευθετήσει τη διαφορά, με την άρνηση αυτής της προσφοράς από μέρος της Ινδίας (Mirchandani, 2020; Hashim, 2020). Τέσσερα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ - οι Ηνωμένες Πολιτείες, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία και η Ρωσία - μαζί με δέκα μη μόνιμα μέλη, συμφώνησαν ότι το Κασμίρ ήταν μια διμερής διαμάχη και ότι η απόφαση της Ινδίας να αλλάξει το εσωτερικό της καθεστώτος δεν μπορούσε να αποτελέσει θέμα των Ηνωμένων Εθνών. Παρά την αποτυχία του Πακιστάν να πείσει το Συμβούλιο Ασφαλείας να δράσει, οι ενέργειες της Ινδίας στο Κασμίρ έχουν θέσει μια νέα σειρά διπλωματικών προκλήσεων και συγκεκριμένα στη σχέση Ινδίας-ΗΠΑ. Η επιθυμία των ΗΠΑ για μεσολάβηση εντάσσονται σε ένα πλαίσιο είκοσι ετών ευημερίας αμοιβαίων διμερών σχέσεων και μιας συνολικής στρατηγικής και οικονομικής εταιρικής σχέσης μεταξύ Δελχί και Ουάσιγκτον. Αυτό το στρατηγικό πλαίσιο αποσκοπούσε στη διασφάλιση της θαλάσσιας ασφάλειας και του δικαιώματος πρόσβασης στους θαλάσσιους εμπορικούς δρόμους στον Ινδικό Ωκεανό ως αντίβαρο στον κινεζικό επεκτατισμό και επιρροή. Η διμερής σχέση έλαβε νέα ώθηση με τις εκλογές του Modi και του Trump, δεδομένης της δέσμευσης και των δύο χωρών να αντιμετωπίσουν την Κίνα τόσο στρατηγικά όσο και οικονομικά, μία απόφαση που έχει μία ιστορία περίπου ενός αιώνα (Mirchandani, 2020).

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες σημειώθηκαν τέσσερις προεδρικές επισκέψεις, μια εμπορική συμφωνία για τα πυρηνικά και μια αύξηση στο διμερές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών. Η Ινδία μετέφερε ένα μεγάλο μέρος των αμυντικών αγορών της στις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτή η σχέση οδήγησε σε αναβίωση των συνομιλιών για τη διαπραγμάτευση μιας Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου μεταξύ Ινδίας και Ηνωμένων Πολιτειών. Ωστόσο, οι εκστρατείες του Trump «Make America Great Again» και του Modi «Made in India» ήταν σε αντίθεση μεταξύ τους σχετικά με τις άμεσες ξένες επενδύσεις και τους δασμούς. Οι ΗΠΑ υπέβαλαν καταγγελία κατά της Ινδίας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ). Οι ΗΠΑ κατηγορούσαν σταθερά την Ινδία (και την Κίνα) για παράνομες αξιώσεις οφειλών που προορίζονται για πραγματικά αναπτυσσόμενες χώρες και προσπάθησαν να διαπραγματευτούν εκ νέου εμπορικές συμφωνίες. Η κυβέρνηση Trump ανέφερε την απουσία δίκαιης και εύλογης πρόσβασης στις αγορές της Ινδίας για τα αμερικανικά προϊόντα, δεδομένων των εμπορικών φραγμών. Παρ' όλα αυτά, οι ΗΠΑ εξακολουθούν να έχουν αρκετά πλεονεκτήματα από τη διατήρηση της συνολικής συνεργασίας με την Ινδία: πρόσβαση στις αγορές της Ινδίας, ειδικά για την αμυντική βιομηχανία, στρατηγική μόχλευση κατά της Κίνας, αλλά και απροθυμία της Ινδίας να εμπλακεί σε συγκρούσεις μεταξύ Ιράν-ΗΠΑ ή Ρωσίας-ΗΠΑ (Mirchandani, 2020).

Ένας βασικός στόχος της πολιτικής των ΗΠΑ στη Νότια Ασία ήταν να αποτρέψει την κλιμάκωση της σύγκρουσης Ινδίας-Πακιστάν σε διακρατικό πόλεμο. Αυτό σημαίνει ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες προσπάθησαν να αποφύγουν ενέργειες που ευνοούσαν φανερά κάποιο από τα δύο μέρη. Ωστόσο, την τελευταία δεκαετία, η Ουάσιγκτον φαίνεται να έχει πλησιάσει περισσότερο την Ινδία. Η κυβέρνηση Trump ανέστειλε τη βοήθεια ασφαλείας προς το Πακιστάν το 2018 και μείωσε σημαντικά τη μη στρατιωτική βοήθεια, ενώ ταυτόχρονα εμβάθυνε τους δεσμούς με το Νέο Δελχί. Η κυβέρνηση Trump θεώρησε την Ινδία ως βασικό στοιχείο της στρατηγικής του ελεύθερου και ανοιχτού Ινδο-Ειρηνικού, η οποία φαίνεται να στοχεύει στην Κίνα. Ωστόσο, οποιαδήποτε ώθηση των ΗΠΑ να «κλίνουν» προς την Ινδία αντισταθμίζεται σε κάποιο βαθμό από τον τρέχοντα, και από τις περισσότερες απόψεις ζωτικής σημασίας, ρόλο του Ισλαμαμπάντ στη διευκόλυνση των διαπραγματεύσεων συμφιλίωσης στο Αφγανιστάν. Η προσφορά του Προέδρου Trump να μεσολαβήσει για το Κασμίρ θεωρήθηκε από ορισμένους ως μια δυνητικά ασύνετη στρατηγική αλλαγή. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ έχει διατηρήσει την εστίαση στην πιθανότητα

σύγκρουσης για το Κασμίρ για να αποσταθεροποιήσει τη Νότια Ασία. Επιπλέον, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν είχαν επιβεβαιωμένο από το Κογκρέσο, Βοηθό Υπουργό Εξωτερικών που να ηγείται του Προεδρείου της Νότιας και Κεντρικής Ασίας και κανέναν πρεσβευτή στο Πακιστάν, με αποτέλεσμα να εκφράζονται ανησυχίες σχετικά με την ετοιμότητα της κυβέρνησης Trump για μία κρίση στο Κασμίρ (Kronstadt, 2020, σελ. 23).

Τον Φεβρουάριο του 2021 το Υπουργείο Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών υπό την ηγεσία πλέον του Biden διευκρίνισε ότι δεν υπήρξε καμία αλλαγή στην πολιτική της Αμερικής για το Κασμίρ και η Ουάσιγκτον εξακολουθεί να θεωρεί τόσο το Τζαμού όσο και το Κασμίρ ως έδαφος αμφισβητούμενο μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν. Οι δηλώσεις δείχνουν επίσης μια μεγαλύτερη εξάρτηση των ΗΠΑ από την Ινδία για να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση της αυξανόμενης επιρροής της Κίνας στην περιοχή. Νωρίτερα τον ίδιο μήνα και συγκεκριμένα στις 09.02.2021, ο Πρόεδρος Biden σε τηλεφωνική του επικοινωνία με τον Modi υπογράμμισε την επιθυμία του για από κοινού αντιμετώπιση της παγκόσμιας τρομοκρατίας και υπεράσπισης των δημοκρατικών θεσμών και κανόνων παγκοσμίως. Σύμφωνα με τα ινδικά μέσα ενημέρωσης, η έννοια αυτή των δημοκρατικών αξιών ήταν σε διαφορετικό πλαίσιο από την έμφαση της κυβέρνησης Trump στην ασφάλεια, που καθοδηγείται σε μεγάλο βαθμό από την αυξανόμενη κινεζική διεκδίκηση στην περιοχή. Επίσης σε δήλωσή του πιο πριν το State Department διαβεβαίωσε το Νέο Δελχί για τη στήριξή του στις διαμάχες Ινδίας-Κίνας. Αλλά η διευκρίνιση για το ζήτημα του Κασμίρ, όπως προαναφέρθηκε, δείχνει ότι η κυβέρνηση Biden δεν είναι αδιάφορη ούτε στις ανησυχίες του Πακιστάν, με τις ΗΠΑ να επιθυμούν ενδυνάμωση σχέσεων και με το Πακιστάν, κυρίως λόγω της σημασίας της συνεχιζόμενης συνεργασίας ΗΠΑ-Πακιστάν στην ειρηνευτική διαδικασία του Αφγανιστάν, αλλά και την υποστήριξη της περιφερειακής σταθερότητας και τη δυνατότητα επέκτασης των εμπορικών δεσμών των δύο χωρών. Η ισχυρότερη δήλωση για το Πακιστάν, ωστόσο, προήλθε από τον νέο υπουργό Άμυνας των ΗΠΑ, στρατηγό Lloyd J. Austin, ο οποίος τον Ιανουάριο του 2021 δήλωσε πως το Πακιστάν παραμένει ουσιώδης εταίρος των ΗΠΑ στην περιοχή (Iqbal, 2021).

Η Biberman (2021) αναφέρει ορισμένους παράγοντες για τους οποίους οι ΗΠΑ θα πρέπει να προωθήσουν τις ειρηνευτικές συνομιλίες για το Κασμίρ, στη βάση

των συμφερόντων των ΗΠΑ στην περιοχή. Η κατοχή πυρηνικών όπλων από μέρους Ινδίας και Πακιστάν είναι ο πρώτος λόγος που αναφέρεται. Το Αφγανιστάν είναι ο δεύτερος. Μια ολοκληρωμένη επιτυχής αποχώρηση των ΗΠΑ από το Αφγανιστάν, που εν τέλει έμεινε ανεπιτυχής, θεωρείτο ότι θα οδηγούσε επίσης σε ειρήνη στο Κασμίρ. Ο συνδυασμός της αστάθειας στο Αφγανιστάν και της λαϊκής δυσαρέσκειας στο Κασμίρ δημιουργεί συνθήκες για μία πιο γενικευμένη σύγκρουση. Μετά την αποχώρηση της Σοβιετικής Ένωσης από το Αφγανιστάν το 1989, η μετατροπή του αφγανικού πολέμου από τζιχάντ σε χάος τη δεκαετία του 1990 προκάλεσε μια έξαρση της βίας στο Κασμίρ. Η σταθεροποίηση του Αφγανιστάν αλλά η μη επίλυση της κρίσης του Κασμίρ θα μπορούσε να προκαλέσει εκ νέου τη μετεγκατάσταση αφγανικών και διεθνών μαχητών στο Κασμίρ, επιδεινώνοντας τη σύγκρουση σε αυτή την περιοχή και οδηγώντας σε αρκετές πιθανότητες αυτή η σύγκρουση να επεκταθεί σε άλλα μέρη της περιοχής. Επιπρόσθετα, η διευκόλυνση μιας ειρηνευτικής συμφωνίας στο Κασμίρ είναι μια ευκαιρία για τις Ηνωμένες Πολιτείες να καταστήσουν σαφές ένα βασικό στοιχείο της εξωτερικής τους πολιτικής, δηλαδή τη δέσμευσή τους για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εκτός των ανωτέρω, η Ινδία απολαμβάνει ιστορικά υψηλή μόχλευση στο Κασμίρ μετά την ανάκληση του ειδικού καθεστώτος της περιοχής τον Αύγουστο του 2019 και την επακόλουθη στρατιωτική συσσώρευση. Αυτό συμβαίνει και σε σχέση με το Πακιστάν, γι' αυτό και το Ισλαμαμπάντ περιορίζει επί του παρόντος ισχυρές αντι-ινδικές μαχητικές ομάδες όπως οι Lashkar-e-Taiba και Jaish-e-Mohammed, προκειμένου να αποφύγει τον έλεγχο εν μέσω επικείμενων κυρώσεων για τη χρηματοδότηση τρομοκρατών. Σε οποιεσδήποτε συνομιλίες με εκπροσώπους του Πακιστάν και του Κασμίρ, η Ινδία θα διαπραγματευόταν από θέση ισχύος. Η Κίνα αποτελεί έναν ακόμη λόγο. Το Πεκίνο έχει ιστορικά διατηρήσει επίσημη ουδετερότητα στη διαμάχη του Κασμίρ, αλλά δεν έχει κρύψει και τις στενές του σχέσεις με το Πακιστάν, καθώς και την αντιπαράθεση στα σύνορα Ινδίας-Κίνας στην περιοχή Ladakh με την ανάκληση του ειδικού καθεστώτος του Κασμίρ από το Νέο Δελχί το 2019. Επίσης, ο διάδρομος CPEC αποτελεί έναν ακόμη βασικό λόγο ανησυχίας για την άνοδο της Κίνας, όπως θα παρουσιαστεί αναλυτικότερα στην επόμενη ενότητα.

Έπειτα από το τέλος της κυριαρχίας της Μεγάλης Βρετανίας στη διεθνή σκηνή, οι ΗΠΑ ήταν βασικός παράγοντας στην παγκόσμια πολιτική. Το Πακιστάν

επεδίωξε να κεφαλαιοποιήσει τις προοπτικές να κερδίσει την υποστήριξη των ΗΠΑ για την επίλυση της διαφοράς στο Κασμίρ. Λόγω των στρατηγικών και οικονομικών συμφερόντων της στη Νότια Ασία και της προθυμίας του Πακιστάν για μεγαλύτερο αμερικανικό ρόλο στη διευθέτηση της διαφοράς στο Κασμίρ, η Ουάσιγκτον προσπάθησε να εμπλακεί εν μέρει στη διευθέτηση του ζητήματος. Ωστόσο, ο ρόλος των ΗΠΑ στο Κασμίρ δεν ήταν πολύ ενεργός και σταθερός ως προς τον προσανατολισμό του. Η Ουάσιγκτον επιθυμεί να διαδραματίσει έναν διαμεσολαβητικό ρόλο, να υποστηρίξει τα ανθρώπινα δικαιώματα ως πυλώνας της εξωτερικής πολιτικής της και τις φιλοδοξίες των πολιτών του Κασμίρ για αυτοδιοίκηση και αυτοδιάθεση, αλλά χωρίς να έχει μία ουσιαστική πολιτική για το ζήτημα και να επιδεικνύει την απαιτούμενη βούληση (Mahmud, 2005, σελ. 102). Η κατάσταση αυτή, ωστόσο, άλλαξε εν μέρει από τη δεκαετία του 1960 και έπειτα (Palit, 2001; Indurthy, 2005, σελ. 33), χωρίς ωστόσο και πάλι οι ΗΠΑ να αξιοποιούν την ευκαιρία να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στην επίλυση της διένεξης, κάτι που οφείλεται και στο ότι ο πόλεμος στο Βιετνάμ άλλαξε τον προσανατολισμό των ΗΠΑ (Indurthy, 2005, σελ. 36).

Οι ΗΠΑ ως στρατηγικός εταίρος του Πακιστάν χρησιμοποίησαν την πολιτική τους βούληση, τη διπλωματία και τις οικονομικές τους πολιτικές για να οδηγήσουν την Ινδία να συμφωνήσει για την επίλυση της σύγκρουσης στο Κασμίρ κατά την εποχή του Ψυχρού Πολέμου (Indurthy, 2005, σελ. 36). Ωστόσο, ο ρόλος των ΗΠΑ στη μεταψυχροπολεμική εποχή ήταν λιγότερο εστιασμένος στην επίλυση των συγκρούσεων και περισσότερο στη διαχείριση της κρίσης, όπως η αποκλιμάκωση της έντασης μεταξύ των δύο αντιπάλων (Gul & Ahmad, 2019, σελ. 119). Ένα σχετικά πρόσφατο παράδειγμα είναι όταν ο Trump, ανέλαβε εκ νέου αυτόν τον ρόλο και πρόσφερε τόσο στο Πακιστάν όσο και στην Ινδία τη δυνατότητα να επιλύσουν τη μακροχρόνια σύγκρουση στο Κασμίρ. Η πρόθεση των ΗΠΑ για διαμεσολάβηση έχει αλλάξει λόγω των γεωπολιτικών και γεωστρατηγικών συμφερόντων στη Νότια Ασία, για παράδειγμα, των στρατηγικών αντιπαλοτήτων ΗΠΑ-Σοβιετικής Ένωσης και της ανόδου της Κίνας το τελευταίο διάστημα.

Επίσης, παρατηρήθηκε πως οι ΗΠΑ δεν είχαν μία σαφή κατεύθυνση ως προς την υποστήριξη μίας εκ των δύο εμπλεκόμενων χωρών. Από τη μία πλευρά ευνοούσαν το Πακιστάν ως σημαντικό στρατηγικό εταίρο, μία σχέση που δεν

ευδοκίμησε κυρίως λόγω της απροθυμίας του Πακιστάν να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας. Οι σχέσεις Ινδίας και ΕΣΣΔ επίσης αποτέλεσαν αιτία στροφής των ΗΠΑ προς το Πακιστάν. Από την άλλη πλευρά, οι σχέσεις ΗΠΑ και Ινδίας διήλθαν διάφορα στάδια, με την Ινδία να φαίνεται εν μέρει σημαντική για την αναχαίτιση του κινεζικού κομμουνισμού αρχικά και την επέκταση της κινεζικής δυναμικής μετέπειτα. Συνολικά, όμως, οι ΗΠΑ σε γενικές γραμμές υιοθέτησαν τη Συμφωνία της Simla, υποστηρίζοντας πως η διευθέτηση του ζητήματος του Κασμίρ εναπόκειται στα δύο εμπλεκόμενα κράτη.

2.3 Ο ρόλος της Κίνας στη διένεξη Ινδίας και Πακιστάν για το Κασμίρ

Η Κίνα έχει συμφέροντα τόσο στο κατεχόμενο από την Ινδία Κασμίρ όσο και στο κατεχόμενο από το Πακιστάν Κασμίρ. Με την πάροδο του χρόνου, η Κίνα υιοθέτησε διαφορετικές πολιτικές σχετικά με αυτό το θέμα. Αυτά τα συμφέροντα σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με την ενεργειακή και στρατιωτική ισχύ της Ινδίας. Στην περιοχή της Νότιας Ασίας, η Κίνα θεωρεί την Ινδία μεγάλο αντίπαλο και για να αντιμετωπίσει την Ινδία, υποστηρίζει το Πακιστάν. Τόσο το Πακιστάν όσο και η Κίνα διατήρησαν ισχυρή στρατηγική εταιρική σχέση υπό όλες τις συνθήκες και η Κίνα υποστήριξε διαχρονικά το Πακιστάν, παρά το ότι δημόσια είναι υπέρ μίας ειρηνικής λύσης του Κασμίρ και από τα δύο κράτη της Νότιας Ασίας (Bukhari & Parveen, 2014, σελ. 14). Η Κίνα έχει ακολουθήσει έξι διαφορετικές πολιτικές έναντι του Κασμίρ: α) η επίσημη δεδηλωμένη θέση της Κίνας σχετικά με τη διαμάχη του Κασμίρ, β) η στρατιωτική βοήθεια της Κίνας στο Πακιστάν κατά τη διάρκεια της αντιπαράθεσης Πακιστάν και Ινδίας για το Κασμίρ, γ) υποστήριξη στρατιωτικής βοήθειας προς το Πακιστάν ανεξάρτητα από τη σύγκρουση με την Ινδία για το Κασμίρ, δ) η άποψη της Κίνας σχετικά με τους κατάλληλους τρόπους αντιμετώπισης της σύγκρουσης στο Κασμίρ, ε) οι λανθάνουσες εκτιμήσεις του Πεκίνου στη βάση των συμφερόντων του σχετικά με την πιθανή λύση της σύγκρουσης στο Κασμίρ, στ) χρησιμοποίηση του Κασμίρ για να αποκτήσει διπλωματική μόχλευση με την Ουάσιγκτον και το Νέο Δελχί (Garver, 2004, σελ. 1; Bukhari & Parveen, 2014, σελ. 18). Σύμφωνα και με τον Bhatt (2019), τις τελευταίες έξι δεκαετίες, η Κίνα είχε μια ασυνεπή πολιτική για το Κασμίρ, αλλάζοντας τη θέση της ανάλογα με τα δικά της συμφέροντα. Ενώ διατηρεί μια καλή ισορροπία μεταξύ της προσέγγισής της τόσο με το Πακιστάν όσο και με την Ινδία, η πολιτική της Κίνας στο Κασμίρ της επέτρεψε να

βρίσκει σταθερά το δρόμο της προς τα δυτικά και βόρεια σύνορα της Ινδίας και να εισέλθει στην πολιτική δύναμη της περιοχής.

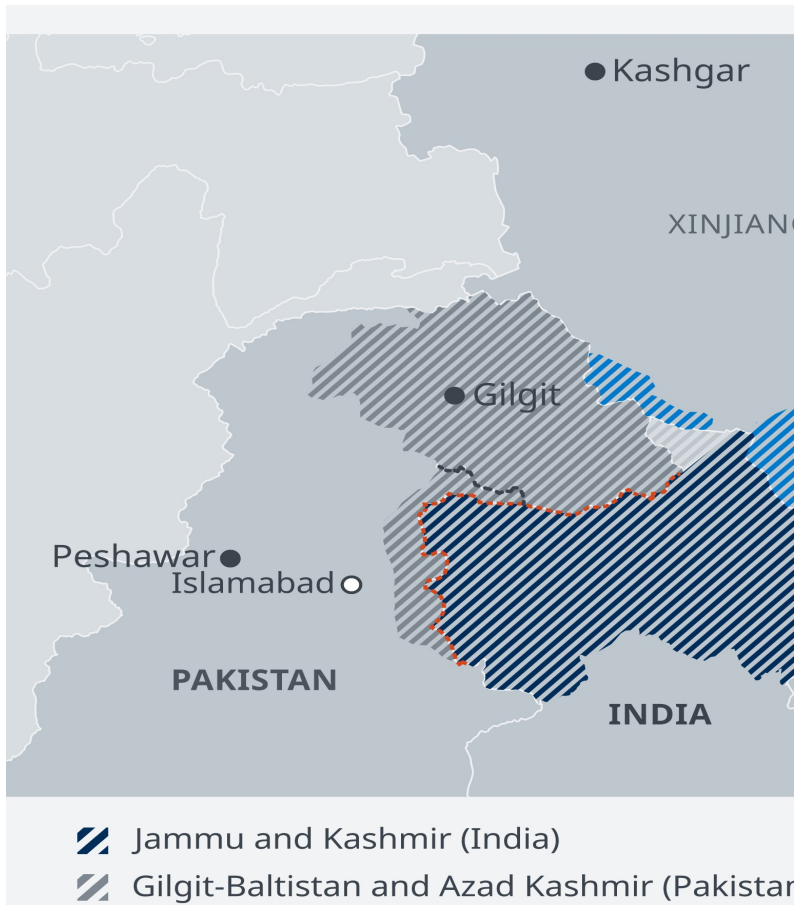
Σε γενικές γραμμές, οι θέσεις της Κίνας για το ζήτημα του Κασμίρ έχουν εξελιχθεί σε τέσσερις διακριτές φάσεις, όπως υποστηρίζει ο Yuan (2005) και ο Garver (2004, σελ. 1). Στη δεκαετία του 1950, το Πεκίνο υποστήριξε μια λίγο πολύ ουδέτερη θέση για το ζήτημα του Κασμίρ. Κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 η Κίνα μετατόπισε τη θέση της προς τη δημόσια υποστήριξη των απόψεων του Πακιστάν για το θέμα, καθώς οι σχέσεις Κίνας-Ινδίας επιδεινώθηκαν. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, ωστόσο, και ειδικότερα από τότε που ο Deng Xiaoping ανέλαβε τη διεύθυνση των εξωτερικών σχέσεων της Κίνας το 1978, με την Κίνα και την Ινδία να κινούνται προς την εξομάλυνση των διμερών σχέσεων, το Πεκίνο επέστρεψε σε θέση ουδετερότητας ακόμη και όταν προσπαθούσε να ισορροπήσει μεταξύ της ανάγκης να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις του Πακιστάν για υποστήριξη και του αυξανόμενου ενδιαφέροντος για την ανάπτυξη καλύτερης σχέσης με Ινδία. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η θέση της Κίνας έγινε ξεκάθαρη ότι το ζήτημα του Κασμίρ είναι ένα διμερές ζήτημα που πρέπει να επιλυθεί από την Ινδία και το Πακιστάν με ειρηνικά μέσα, μία θέση που υποστηρίζεται έως σήμερα. Η πολιτική της Κίνας στο Κασμίρ πρέπει να κατανοηθεί στα ευρύτερα πλαίσια της πολιτικής της στη Νότια Ασία γενικά και όπου αυτή η πολιτική συνάδει με τις παγκόσμιες στρατηγικές του Πεκίνου και στις διμερείς σχέσεις του με την Ινδία και το Πακιστάν ειδικότερα. Ενώ στο παρελθόν, το Πεκίνο υποστήριξε τις θέσεις του Ισλαμαμπάντ για το ζήτημα του Κασμίρ για να επιδείξει αλληλεγγύη με έναν σύμμαχο στις περιόδους της σινο-ινδικής αποξένωσης και εχθρότητας, η ομαλοποίηση με το Νέο Δελχί κατέστησε αναγκαία την υιοθέτηση μιας πολιτικής ουδετερότητας. Επιπλέον, καθώς τόσο η Ινδία όσο και το Πακιστάν έχουν αποκτήσει δυνατότητες πυρηνικών όπλων, η Κίνα ανησυχεί εξαιρετικά ότι οποιαδήποτε κλιμάκωση των συγκρούσεων για το Κασμίρ θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια πυρηνική σύγκρουση (Yuan, 2005).

Το Κασμίρ διεκδικείται στο σύνολό του τόσο από την Ινδία όσο και από το Πακιστάν, αν και οι δύο χώρες ελέγχουν μόνο τμήματα του. Η Ινδία ελέγχει de facto περίπου το 45% της περιοχής και την πλειοψηφία του πληθυσμού της, ενώ το Πακιστάν ελέγχει περίπου το 35%, με το υπόλοιπο 20% να βρίσκεται στην πραγματικότητα υπό τον έλεγχο της Κίνας. Η Κίνα διεκδικεί περίπου 90.000

τετραγωνικά χιλιόμετρα (35.000 τετραγωνικά μίλια) στην ινδική πολιτεία Arunachal Pradesh, η οποία αναφέρεται ανεπίσημα από ορισμένους κινεζικούς κύκλους ως «Νότιο Θιβέτ». Η Ινδία, από την άλλη πλευρά, διεκδικεί κυριαρχία σε 38.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα (15.000 τετραγωνικά μίλια) του οροπεδίου Aksai Chin (Shams, 2019; Mumbai, 2019).

Η Κίνα όχι μόνο ελέγχει σημαντικά κομμάτια εδάφους σε όλο το ανατολικό χείλος του Κασμίρ, αλλά είχε επίσης τον έλεγχο μεγάλων τμημάτων περιοχής στο βορειοκεντρικό τμήμα του πρώην πριγκιπικού κράτους του Κασμίρ κατά τη διάρκεια της βρετανικής κυριαρχίας στην Ινδία. Η κατάσταση επιδεινώθηκε όταν το Πακιστάν παραχώρησε το 1963 στην Κίνα την κοιλάδα Shaksgam, της οποίας οι Πακιστανοί απέκτησαν τον έλεγχο στον πόλεμο με την Ινδία το 1947-1948. Από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας οι σχέσεις Κίνας και Πακιστάν αναβαθμίστηκαν εξαιτίας του China-Pakistan Economic Corridor (CPEC), όπως θα αναλυθεί παρακάτω. Το σημείο εκκίνησης του διαδρόμου βρίσκεται στην επαρχία Xinjiang της Κίνας και διασχίζει το Κασμίρ που ελέγχεται από το Πακιστάν και από εκεί σε όλο το μήκος της γεωγραφίας του Πακιστάν μέχρι το λιμάνι Gwadar της Αραβικής Θάλασσας, το οποίο επίσης βρίσκεται υπό κινεζική διαχείριση. Η κοιλάδα Galwan δεν απέχει επίσης πολύ από τον παγετώνα Siachen στα Ιμαλάια, τον οποίο οι ινδικές δυνάμεις έθεσαν υπό τον έλεγχό τους το 1984. Ο Siachen υπήρξε σκληρή αντιπαράθεση δεκαετιών μεταξύ ινδικών και πακιστανικών στρατευμάτων. Αποκτώντας τον έλεγχό του, η Ινδία όχι μόνο κέρδισε ένα πλεονέκτημα έναντι του Πακιστάν, αλλά και την ικανότητα να παρακολουθεί τις κινεζικές κινήσεις στην κοιλάδα Shaksgam, κάτι που δεν μπορούσε στο παρελθόν. Αυτός είναι ο λόγος που οι Ινδοί ανησυχούν ότι οι κινεζικές κινήσεις στην κοιλάδα Galwan απειλούν να υπονομεύσουν τη θέση των Ινδών σε αυτήν την περίπλοκη ζώνη σύγκρουσης. Έτσι, η Ινδία ανησυχεί όλο και περισσότερο για την ταχέως αναπτυσσόμενη ευθυγράμμιση μεταξύ Κίνας και Πακιστάν και πώς αυτή επηρεάζει τη σύγκρουση του Νέου Δελχί με το Ισλαμαμπάντ, ιδιαίτερα για το Κασμίρ (Bokhari, 2020).

Σχήμα 2. Σύνορα του Κασμίρ με Ινδία, Πακιστάν και Κίνα

Πηγή: Shams, 2019; Mumbai, 2019

Εκτός της άμεσης διαμάχης για το Κασμίρ, υπήρξαν πάντοτε εντάσεις μεταξύ Ινδίας και Κίνας όσον αφορά στον έλεγχο εδαφών. Έπειτα από την προσάρτηση του Θιβέτ από την Κίνα το 1951 ακολούθησε ο Σινο-Ινδικός Πόλεμος του 1962, με την Κίνα να θεωρείται ως η νικήτρια αυτής της σύγκρουσης. Η Κίνα αρχικά διαμόρφωσε την αξίωσή της στο Arunachal Pradesh ως διαπραγματευτικό χαρτί για να υποχρεώσει την Ινδία να αναγνωρίσει την κατοχή της στο οροπέδιο Aksai Chin, στην περιοχή Ladakh της αρχικής πολιτείας Τζαμού και Κασμίρ. Για το λόγο αυτό, η Κίνα αποσύρθηκε από τις περιοχές Arunachal Pradesh που εισέβαλε κατά τη διάρκεια του πολέμου με την Ινδία το 1962, αλλά διατήρησε τα εδαφικά της κέρδη στο Aksai Chin, το οποίο παρέχει τη μόνη δίοδο μεταξύ του Θιβέτ και του Xinjiang. Από το 2006, η Κίνα έχει θέσει δημόσια το θέμα του Arunachal Pradesh, του βορειοανατολικού ινδικού κράτους που το Πεκίνο αποκαλεί «Νότιο Θιβέτ» και που το θεωρεί ως

έδαφός της. Έτσι προσπάθειες σταδιακής προσάρτησης εδαφών που ανήκαν στο Θιβέτ έχουν ενθαρρυνθεί από την αναγνώριση του Θιβέτ το 2003 από την Ινδία ως μέρος της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας (Chellaney, 2010, σελ. 6-7).

Οι αυξανόμενες εντάσεις στα σύνορα Κίνας-Ινδίας αντικατοπτρίζονται στο γεγονός ότι υπήρξαν 270 κινεζικές στρατιωτικές εισβολές στα αμφισβητούμενα σύνορα των Ιμαλαΐων και άλλες 2.285 περιπτώσεις «επιθετικής περιπολίας στα σύνορα» το 2008. Επίσης στα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας διαπιστώθηκε σημαντική εισροή στρατιωτών του Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού στις περιοχές Gilgit και Baltistan για να εργαστούν σε βασικά έργα υποδομών. Τέτοιες δραστηριότητες ενισχύουν το γεγονός ότι η Κίνα, η οποία καταλαμβάνει το ένα πέμπτο της αρχικής πολιτείας Τζαμού και Κασμίρ, είναι σημαντικό τρίτο μέρος στη διαμάχη του Κασμίρ (Chellaney, 2010, σελ. 8). Το νερό έχει αναδειχθεί ως μια νέα πηγή έντασης μεταξύ Κίνας και Ινδίας λόγω των ποταμών που ρέουν στην ινδική υποήπειρο από το Θιβέτ. Αυτή η συνιστώσα περιλαμβάνει το Brahmaputra, το Indus, το Sutlej και το Arun. Νέα στοιχεία από την Κίνα το 2010 έδειξαν ότι, ως μέρος της προγραμματισμένης εκτροπής των υδάτων του ποταμού Brahmaputra, η Κίνα ξεκίνησε προκαταρκτικές εργασίες για την κατασκευή του μεγαλύτερου φράγματος στον κόσμο στο σημείο Great Bend του ποταμού, που βρίσκεται στα σύνορα του Θιβέτ με τη βορειοανατολική Ινδία, για υποστήριξη της υδροηλεκτρικής παραγωγής (Chellaney, 2010, σελ. 9).

Η Κίνα ήταν πάντα αντίθετη στην ένταξη της κινεζικής επικράτειας από την Ινδία στον δυτικό τομέα των συνόρων Κίνας-Ινδίας στη διοικητική της δικαιοδοσία (Mumbai, 2019). Επί χρόνια η Κίνα είναι στενός σύμμαχος του Πακιστάν, με το Ισλαμαμπάντ να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη στρατηγική και οικονομική υποστήριξη του Πεκίνου (Shams, 2019), αλλά και την Κίνα να διεκδικεί την στρατηγική για εκείνη σημασίας επικράτεια Gilgit Baltistan.

Η παρουσία της Κίνας στο Gilgit Baltistan είναι μια επέκταση των φιλοδοξιών της για την ανοικοδόμηση του αρχαίου Δρόμου του Μεταξιού. Αν και διοικείται από το Πακιστάν, το Gilgit Baltistan είναι ένα στοιχειώδες τμήμα της αμφισβητούμενης επικράτειας του Τζαμού και Κασμίρ. Η κατασκευή του CPEC αποτελεί σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της πολιτικής της Κίνας. Η προέλευση αυτού του διαδρόμου μπορεί να εντοπιστεί στη Συνοριακή Συμφωνία του 1963, στην οποία το

Πακιστάν παραχώρησε περισσότερα από 5.000 τετραγωνικά μίλια παράνομα κατεχόμενης περιοχής του Τζαμού και Κασμίρ στην Κίνα. Μέρος αυτού του δικτύου δρόμων, σιδηροδρόμων και αγωγών μήκους 3.000 χιλιομέτρων διέρχεται από το Gilgit Baltistan, το οποίο δεν εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Συντάγματος της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Πακιστάν. Ενώ ελέγχεται διοικητικά από το Πακιστάν από τον Πρώτο Πόλεμο του Κασμίρ, το Gilgit Baltistan δεν ενσωματώθηκε ποτέ επίσημα στο πακιστανικό κράτος και δεν συμμετέχει στις συνταγματικές πολιτειακές υποθέσεις του Πακιστάν. Το 2009, το Διάταγμα Ενδυνάμωσης και Αυτοδιακυβέρνησης του Gilgit Baltistan εγκρίθηκε από το υπουργικό συμβούλιο του Πακιστάν και αργότερα υπογράφηκε από τον τότε Πρόεδρο του Πακιστάν, Asif Ali Zardari. Το διάταγμα παρείχε αυτοδιοίκηση στους κατοίκους του Gilgit Baltistan, δημιουργώντας, μεταξύ άλλων, μια εκλεγμένη Νομοθετική Συνέλευση και ένα Συμβούλιο. Το Gilgit Baltistan, απέκτησε έτσι ένα de facto καθεστώς σαν επαρχία χωρίς να γίνει συνταγματικά μέρος του Πακιστάν. Επίσημως, το Πακιστάν ισχυρίζεται ότι δε δύναται να ενσωματώσει το Gilgit Baltistan, καθώς κάτι τέτοιο θα έθιγε τις διεθνείς του υποχρεώσεις όσον αφορά τη σύγκρουση στο Κασμίρ. Ωστόσο, έχει καταστεί επιτακτική ανάγκη για την Κίνα το Gilgit Baltistan να ενταχθεί μερικώς στο πολιτικό καθεστώς του Πακιστάν. Σε αυτό το πλαίσιο, μια επιτροπή υψηλού επιπέδου έχει σχηματιστεί από τον Πρωθυπουργό του Πακιστάν, η οποία εξετάζει το ενδεχόμενο να αναβαθμίσει το συνταγματικό καθεστώς του Gilgit Baltistan σε μια προσπάθεια να παράσχει νομική κάλυψη στο κινεζικό επενδυτικό σχέδιο CPEC. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, η Κίνα θεωρεί ως μη αποδεκτή διεθνώς την επένδυση σε έναν διάδρομο που διέρχεται από μια αμφισβητούμενη περιοχή που διεκδικούν τόσο η Ινδία όσο και το Πακιστάν και αυτό εγείρει ανησυχίες όσον αφορά στις ενέργειες της Ινδίας, που θα είχε νόμιμο δικαίωμα να καταργήσει το άρθρο 370 του Συντάγματός της, το οποίο δίνει στο Τζαμού και Κασμίρ ειδικό καθεστώς (EFSAS, 2017α), όπως και εν τέλει έκανε.

Πράγματι, το Πεκίνο έχει εκφράσει δημόσια την αντίθεσή του στην κίνηση του Νέου Δελχί στο Κασμίρ, ειδικά στην απόφασή του να αποκόψει την περιοχή Ladakh από την πολιτεία Τζαμού και Κασμίρ και να τη διαχειρίζεται ομοσπονδιακά. Εκπρόσωπος της κινεζικής κυβέρνησης χαρακτήρισε την κίνηση απαράδεκτη και τόνισε ότι η Κίνα θα βοηθήσει το Πακιστάν να υπερασπιστεί τα νόμιμα δικαιώματα και συμφέροντά του στην περιοχή του Κασμίρ (Shams, 2019). Η κίνηση της Ινδίας το

2019 να αλλάξει μονομερώς το εσωτερικό της δίκαιο ώστε να καταργήσει τα άρθρα 370 και 35A του Συντάγματός της, τα οποία περιλάμβαναν προσωρινές διατάξεις που παρείχαν ειδικό καθεστώς στην πολιτεία Τζαμού και Κασμίρ (Hindu American Foundation, 2020) θεωρήθηκε από την Κίνα ως υπονόμηση της εδαφικής της κυριαρχίας. Η Κίνα έχει ταχθεί ιστορικά στο πλευρό του Πακιστάν σε περιφερειακά ζητήματα, αλλά η υποστήριξη του Πεκίνου θεωρείται ιδιαίτερος σημαντική τόσο για το Ισλαμαμπάντ όσο και για το Νέο Δελχί όσον αφορά στο Κασμίρ (Mumbai, 2019).

Τον Αύγουστο του 2019 ο υπουργός Εξωτερικών του Πακιστάν Shah Mahmood Qureshi επισκέφθηκε το Πεκίνο στο πλαίσιο των προσπαθειών του Ισλαμαμπάντ να συγκεντρώσει παγκόσμια υποστήριξη ενάντια στην απόφαση της ινδικής κυβέρνησης να καταργήσει το ειδικό καθεστώς του Κασμίρ. Ο Qureshi ισχυρίστηκε ότι η Κίνα θα προσέφερε πλήρη υποστήριξη στο Πακιστάν, εάν το Ισλαμαμπάντ αποφάσιζε να παραπέμψει το θέμα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ (Mumbai, 2019).

Σε συνάντηση του Imran Khan, Πρωθυπουργού της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Πακιστάν και του Xi Jinping, Πρόεδρου της Κίνας, τον Σεπτέμβριο του 2019, συζητήθηκε το ζήτημα του Κασμίρ και πιο συγκεκριμένα η κίνηση της Ινδίας να καταργήσει το ειδικό καθεστώς του Κασμίρ και το ζήτημα του Οικονομικού Διαδρόμου Κίνας-Πακιστάν (CPEC - China-Pakistan Economic Corridor) (Shams, 2019). Το CPEC αποτελεί μέρος της διηπειρωτικής Πρωτοβουλίας Belt and Road (BRI) της Κίνας, η οποία προβλέπει την ανοικοδόμηση του παλιού Δρόμου του Μεταξιού για τη σύνδεση της Κίνας και της Ασίας γενικότερα, με την Ευρώπη και ευρύτερα αυτής, με τεράστιες δαπάνες υποδομής που χρηματοδοτούνται σε μεγάλο βαθμό από την Κίνα. Το Πεκίνο ελπίζει επίσης ότι το BRI θα βοηθήσει να επεκτείνει την επιρροή του στο Πακιστάν και σε όλη την Κεντρική και Νότια Ασία, καθώς και να αντιμετωπίσει την επιρροή των ΗΠΑ στην περιοχή. Ο Khan ευχαρίστησε τον Xi για τη στήριξή του στο ζήτημα του Κασμίρ, με τον τελευταίο να δηλώνει πως θα υποστηρίξει το Πακιστάν σε θέματα που σχετίζονται με τα ζωτικά του συμφέροντα (Shams, 2019), αλλά και τονίζοντας πως Ινδία και Πακιστάν θα πρέπει να επιλύσουν τη διαφορά μέσω ειρηνικού διαλόγου (Shams, 2019; Mumbai, 2019).

Το ίδιο επαναλήφθηκε και τον Νοέμβριο του 2020, όταν η Κίνα προέτρεψε την Ινδία και το Πακιστάν να επιλύσουν τη διαφορά τους για το Κασμίρ ειρηνικά και

στη βάση του δικαίου. Σύμφωνα με τον Zhao Lijian, εκπρόσωπο του υπουργείου Εξωτερικών της Κίνας, σε συνέντευξη Τύπου στο Πεκίνο επισήμανε: «Η θέση της Κίνας στο ζήτημα του Κασμίρ είναι συνεπής και σαφής. Είναι ένα ζήτημα που έχει απομείνει από την ιστορία μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν, το οποίο θα πρέπει να επιλυθεί σωστά και ειρηνικά σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας και τις διμερείς συμφωνίες». Χαρακτηρίζοντας την Ινδία και το Πακιστάν «σημαντικές χώρες» στη Νότια Ασία, ο Zhao πρόσθεσε: «Η αρμονική συνύπαρξη μεταξύ των δύο πλευρών είναι ζωτικής σημασίας για την περιφερειακή ειρήνη, σταθερότητα και ανάπτυξη. Ως γείτονας και των δύο χωρών, η Κίνα καλεί τις δύο πλευρές να επιδείξουν αυτοσυγκράτηση, να επιλύσουν τις διαφορές μέσω διαλόγου και από κοινού να διαφυλάξουν την περιφερειακή ειρήνη και σταθερότητα». Αναφορικά με τους ισχυρισμούς του Πακιστάν για τρομοκρατία στο Αφγανιστάν υποκινούμενη από την Ινδία, δήλωσε: «Η Κίνα αντιτίθεται σε κάθε μορφή τρομοκρατίας και καλεί τη διεθνή κοινότητα, ιδιαίτερα τις περιφερειακές χώρες, να αντιμετωπίσουν την τρομοκρατία με συνεργασία και διασφάλιση της συλλογικής ασφάλειας» (Khaliq, 2020).

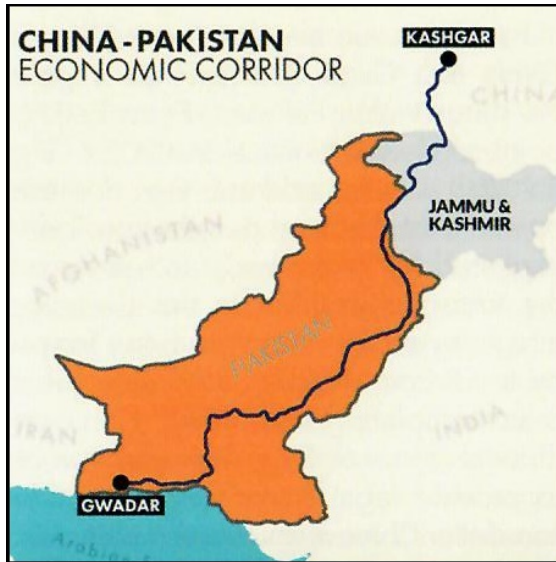
Στις 06.02.2022 η Κίνα και το Πακιστάν προέβησαν σε κοινή δήλωση, η οποία είναι χαρακτηριστική των σχέσεων των δύο χωρών (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2022). Ο Imran Khan προσκλήθηκε από την κινεζική ηγεσία να επισκεφθεί το Πεκίνο την περίοδο 03.-06.02.2022 για να παραστεί στην τελετή έναρξης των Χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, ο Πρωθυπουργός είχε συνομιλίες με τον Πρόεδρο Xi Jinping και τον Πρωθυπουργό Li Keqiang. Αυτό εκλήφθηκε καταρχήν ως ένδειξη αδελφότητας και αλληλεγγύης μεταξύ του Πακιστάν και της Κίνας, ενώ συμφωνήθηκε να διατηρήσουν οι δύο πλευρές τις ανταλλαγές υψηλού επιπέδου και να ενισχύσουν τους θεσμικούς δεσμούς σε όλα τα επίπεδα στο πλαίσιο της συνεργασίας All-Weather Strategic Cooperative Partnership.

Οι ηγέτες επιβεβαίωσαν ότι η διμερής σχέση εξυπηρετούσε το συμφέρον και των δύο χωρών και ήταν η ιστορική επιλογή και των δύο λαών. Η πακιστανική πλευρά υπογράμμισε ότι η σχέση Πακιστάν-Κίνας είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της εξωτερικής της πολιτικής και ότι η στενότερη φιλία με την Κίνα απολαμβάνει τη διαρκή υποστήριξη του λαού του Πακιστάν. Και οι δύο πλευρές επανέλαβαν την

υποστήριξή τους σε θέματα που αφορούν τα βασικά συμφέροντα της άλλης πλευράς. Η πλευρά του Πακιστάν εξέφρασε τη δέσμευσή της για την Πολιτική της Μίας Κίνας και την υποστήριξη της Κίνας στην Ταϊβάν, τη Θάλασσα της Νότιας Κίνας, το Χονγκ Κονγκ, το Σιντζιάνγκ και το Θιβέτ. Η κινεζική πλευρά επιβεβαίωσε την υποστήριξη της προς το Πακιστάν για τη διασφάλιση της κυριαρχίας, της ανεξαρτησίας και της ασφάλειάς του, καθώς και για την προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας του. Επαινώντας την οραματική Πρωτοβουλία Belt and Road (BRI) του Προέδρου Χι μεταξύ άλλων, ο πρωθυπουργός Imran Khan υπογράμμισε ότι για το εμβληματικό έργο της BRI, ο CPEC έχει συμβάλει σημαντικά στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του Πακιστάν, σύμφωνα με τη στροφή του προς τη γεωοικονομία και την οικονομική ατζέντα ασφάλειας για την προώθηση του εμπορίου, των επενδύσεων και της συνδεσιμότητας. Οι ηγέτες συμφώνησαν να αναθέσουν στην Κοινή Επιτροπή Συνεργασίας του CPEC (JCC) να ενισχύσει τη συνεργασία σε όλους τους τομείς, συμπεριλαμβανομένων των τομέων του εμπορίου, των υποδομών, της βιομηχανικής ανάπτυξης, του εκσυγχρονισμού της γεωργίας, της επιστημονικής και τεχνολογικής συνεργασίας και της κοινωνικοοικονομικής ευημερίας των τοπικών πληθυσμών (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2022).

Περαιτέρω, οι δύο πλευρές τόνισαν τη σημασία του Gwadar ως κεντρικό πυλώνα του CPEC και σημαντικό κόμβο στην περιφερειακή συνδεσιμότητα. Σύμφωνα με τη διάταξη "1 + 4", οι δύο πλευρές συμφώνησαν να επιταχύνουν από κοινού την κατασκευή και τη λειτουργία του λιμανιού Gwadar και την κατασκευή της κυκλικής βιομηχανικής ζώνης χαμηλών εκπομπών άνθρακα στο Gwadar. Το Πακιστάν επιβεβαίωσε τη δέσμευσή του να καταβάλει ολιστικές προσπάθειες για την ασφάλεια όλου του κινεζικού προσωπικού, έργων και ιδρυμάτων στο Πακιστάν και η κινεζική πλευρά εξέφρασε την εκτίμησή της για τα μέτρα που έλαβε το Πακιστάν σχετικά. Επίσης, συμφώνησαν να εδραιώσουν και να επεκτείνουν περαιτέρω τις διμερείς εμπορικές σχέσεις αξιοποιώντας τη Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου Πακιστάν-Κίνας (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2022).

Σχήμα 3. Οικονομικός Διάδρομος Κίνας-Πακιστάν

Πηγή: EFSAS, 2017α

Επιπλέον και οι δύο πλευρές συμφώνησαν να συνεχίσουν την δυναμική της αμυντικής συνεργασίας σε διάφορα επίπεδα μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων του Πακιστάν και της Κίνας, τονίζοντας ότι η ισχυρότερη συνεργασία στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας μεταξύ του Πακιστάν και της Κίνας αποτελεί σημαντικό παράγοντα ειρήνης και σταθερότητας στην περιοχή. Η Κίνα αναγνώρισε τις προσπάθειες του Πακιστάν στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας, ενώ και οι δύο πλευρές επιβεβαίωσαν τη δέσμευσή τους για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε όλες τις μορφές και εκδηλώσεις της. Και οι δύο πλευρές επανέλαβαν ότι μια ειρηνική και ευημερούσα Νότια Ασία είναι προς το κοινό συμφέρον όλων των μερών. Τόνισαν τη σημασία της επιδίωξης του διαλόγου και της επίλυσης όλων των εκκρεμών διαφορών για την προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας και την προώθηση των στόχων διαρκούς ειρήνης, σταθερότητας και κοινής ευημερίας στην περιοχή.

Αναφορικά με το Αφγανιστάν, οι δύο πλευρές συμφώνησαν ότι ένα ειρηνικό, σταθερό, ενωμένο και ασφαλές Αφγανιστάν είναι θεμελιώδες για την ευημερία και την πρόοδο στην περιοχή και πως είναι έτοιμοι να συζητήσουν με το Αφγανιστάν τη διεξαγωγή του Τριμερούς Διαλόγου των Υπουργών Εξωτερικών Κίνας-Πακιστάν-Αφγανιστάν. Επιπρόσθετα, η πλευρά του Πακιστάν ενημέρωσε την κινεζική πλευρά σχετικά με τις τελευταίες εξελίξεις σχετικά με την κατάσταση στο Τζαμού και

Κασμίρ. Η κινεζική πλευρά επανέλαβε ότι το ζήτημα του Κασμίρ ήταν μια διαφορά που συνεχίζει να υφίσταται και θα πρέπει να επιλυθεί ειρηνικά με βάση τον Χάρτη του ΟΗΕ, τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας και τις διμερείς συμφωνίες. Η Κίνα αντιτίθεται σε οποιεσδήποτε μονομερείς ενέργειες που περιπλέκουν την κατάσταση.

Σε συνέντευξη τύπου στις 27.10.2022 η εκπρόσωπος του Υπουργείου Εξωτερικών Mao Ning σε σχετική ερώτηση για το Κασμίρ επίσης επανέλαβε την προαναφερθείσα πάγια θέση της Κίνας, για επίλυση του ζητήματος στην περιοχή (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2022a). Τον Νοέμβριο του 2022 επίσης στήριξε εκ νέου αυτή τη θέση της, στο πλαίσιο των επενδύσεων της στο Πακιστάν (Xie, 2022).

Ως εκ τούτου, από την προηγηθείσα ανάλυση εξάγονται δύο βασικά συμπεράσματα. Το πρώτο είναι πως η Κίνα προσπαθεί να διατηρήσει μία ουδετερότητα, καθώς υποστηρίζει σθεναρά ότι το ζήτημα του Κασμίρ θα πρέπει να επιλυθεί διαμέσου διαλόγου, σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας και τις διμερείς συμφωνίες. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, δείχνει να ευθυγραμμίζεται περισσότερο με το Πακιστάν, κάτι το οποίο οφείλεται στις στρατηγικές φιλοδοξίες της Κίνας μέσω του έργου BRI και του CPEC και συνεπώς της παρουσίας της στο Gilgit Baltistan.

Οι πολιτικές της Κίνας για τη σύγκρουση στο Κασμίρ μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν επηρεάζουν τις προσπάθειες περιφερειακής σταθεροποίησης και διαχείρισης κρίσεων στη Νότια Ασία. Κατά τις πρώτες δεκαετίες του Ψυχρού Πολέμου, οι πολιτικές της Κίνας στη Νότια Ασία οδηγήθηκαν από απειλές για την ασφάλεια από την Ινδία και την ευθυγράμμιση του Νέου Δελχί με τον κύριο αντίπαλο της Κίνας, τη Σοβιετική Ένωση. Η Κίνα σύναψε μια αντι-ινδική στρατιωτική συμμαχία με το Πακιστάν μετά τον sino-ινδικό πόλεμο στα σύνορα του 1962 και έγινε ένθερμος υποστηρικτής των πακιστανικών αξιώσεων στο Κασμίρ, τερματίζοντας την ουδετερότητα που είχε διατηρήσει τη δεκαετία του 1950. Η απόκτηση γης στην αμφισβητούμενη περιοχή σε συνοριακή συμφωνία του 1963 με το Πακιστάν την κατέστησε τρίτο μέρος στη διαφορά, περιπλέκοντας περαιτέρω τη στάση της περί αμεροληψίας. Το 1964, το Πεκίνο επιβεβαίωσε τη θέση του Πακιστάν ότι η διαφορά θα έπρεπε να επιλυθεί σύμφωνα με τις επιθυμίες του λαού του Κασμίρ.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι κινεζικές εξωτερικές πολιτικές ήταν συγκρουσιακές, ιδεολογικά καθοδηγούμενες και υποστήριζαν τα παγκόσμια εθνικιστικά κινήματα και τα κινήματα αυτοδιάθεσης (Chang, 2017).

Η στρατηγική σημασία του Κασμίρ για την Κίνα έγκειται στη γεωστρατηγική του θέση κυρίως για την πρωτοβουλία του Δρόμου του Μεταξιού, κάτι που θα επιτρέψει στην Κίνα να διεισδύσει στην Ευρώπη και να διατηρήσει υπεροχή έναντι της Ινδίας. Ο παγετώνας Siachen έχει επίσης γεωπολιτική σημασία στους υπολογισμούς της Κίνας, καθώς μέσω του παγετώνα Siachen, τόσο η Κίνα όσο και το Πακιστάν μπορούν να υπονομεύσουν την ινδική ασφάλεια. Επιπλέον, η Κίνα εστιάζει σε περιοχές πλούσιες σε πόρους για την απόκτηση φυσικών αποθεμάτων. Για την προμήθεια πρώτων υλών η Κίνα κατασκεύασε τον αυτοκινητόδρομο Karakoram στην πλευρά του Πακιστάν στο Κασμίρ μέσω του οποίου μπορεί να αποκτήσει πρόσβαση σε όλα τα μέρη του κόσμου (Bukhari & Parveen, 2014, σελ. 16).

Η μονομερής κίνηση της Ινδίας να καταργήσει το άρθρο 370 του Συντάγματός της, ενέτεινε περισσότερο τις ανησυχίες της Κίνας για την εδαφική της κυριαρχία στην περιοχή και για αυτό δεν είχε την υποστήριξη της Κίνας. Τον Ιούνιο του 2020 και έχοντας καταργηθεί το άρθρο 370, σημειώθηκαν συγκρούσεις στην κοιλάδα Galwan. Ο διαχωρισμός της περιοχής Ladakh από το Τζαμού και το Κασμίρ ήταν ένας τρόπος για το Νέο Δελχί να προσπαθήσει να διαχειριστεί καλύτερα την ταραχώδη περιοχή και να αντιμετωπίσει τη διαμάχη με το Πακιστάν. Αυτή η κίνηση, ωστόσο, όπως αναφέρθηκε, εκλήφθηκε ως απειλή για τον εδαφικό έλεγχο της περιοχής από μέρους της Κίνας. Η Κίνα επιμένει ότι η κυριαρχία της περιοχής της κοιλάδας Galwan ανήκε πάντα στην Κίνα. Το Πεκίνο δεν αντιδρά απλώς στη στρατηγική κίνηση του Νέου Δελχί να αναδιοργανώσει το μεγαλύτερο κομμάτι του Κασμίρ, το οποίο βρίσκεται υπό τον έλεγχο της Ινδίας. Ο ινδικός στρατός κατασκευάζει δρόμους και γέφυρες κατά μήκος ενός μεγάλου τμήματος της συνοριακής γραμμής LAC που χωρίζει τμήματα του Κασμίρ που ελέγχονται από την Κίνα από εκείνα που βρίσκονται υπό την ινδική διοίκηση, κινήσεις που το Πεκίνο πιστεύει ότι πιθανότατα αποτελούν μέρος των προσπαθειών του Νέου Δελχί να αποδυναμώσει την κινεζική θέση στο Aksai Chin. Άλλωστε, συνοριακές διαφωνίες Ινδίας-Κίνας υπάρχουν σε διάφορα σημεία σε ολόκληρο το όριο των Ιμαλαΐων μήκους 4.055 χιλιομέτρων, που εκτείνεται από το Arunachal Pradesh-Nyingchi στα

ανατολικά κοντά στη Μιανμάρ έως την περιοχή Ladakh Aksai-Chin στα δυτικά κοντά στο Πακιστάν. Επιπρόσθετα, αξίζει να αναφερθεί πως, οι κινεζικές εισβολές σε εδάφη που διοικούνται από την Ινδία ενθαρρύνουν το Πακιστάν να ενισχύσει την υποστήριξή του στους αυτονομιστές του Κασμίρ. Αυτό όμως ίσως να δημιουργεί την σκέψη στις ΗΠΑ, ότι πρέπει να ευθυγραμμιστεί με την Ινδία για να προσπαθήσει να κερδίσει πλεονέκτημα έναντι της Κίνας που καθίσταται ολοένα και περισσότερο ως απειλή (Bokhari, 2020).

Συνολικά, επομένως, οι δεσμοί μεταξύ Κίνας και Πακιστάν ενισχύονται μέσα από την πολύπλευρη συνεργασία των δύο χωρών. Σε αυτό θα πρέπει να προστεθούν οι χρόνιες συνοριακές διαμάχες Κίνας και Ινδίας. Από την οπτική γωνία του Πακιστάν, η χρόνια διαμάχη της Κίνας και της Ινδίας για το Κασμίρ είναι μια ιστορική ευκαιρία που θα ήθελε να αξιοποιήσει στο μέγιστο δυνατό βαθμό. Ο ρόλος των ΗΠΑ στην περιοχή δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί. Η άνοδος της Κίνας που καθίσταται για την Αμερική απειλή έχει οδηγήσει σε μία σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ Ινδίας και ΗΠΑ. Αλλά θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και το μέλλον του Αφγανιστάν έπειτα από την απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων και την ανάληψη της εξουσίας από τους Ταλιμπάν. Το περιβάλλον περιφερειακής ασφάλειας μετά την 11η Σεπτεμβρίου και ο παγκόσμιος πόλεμος κατά της τρομοκρατίας υπό την ηγεσία των ΗΠΑ ασκούν επίσης εξωτερική πίεση στο Πακιστάν να αντιμετωπίσει τις διασυνοριακές τρομοκρατικές δραστηριότητες. Ενώ οι ΗΠΑ είναι πιθανό να παραμείνουν βασικός παράγοντας που επηρεάζει το στρατηγικό τοπίο της Ασίας, ο ρόλος των μεγάλων ασιατικών δυνάμεων δεν θα είναι λιγότερο σημαντικός. Αξίζει να προστεθεί στα ανωτέρω και ο αναθεωρητισμός της Κίνας σχετικά με τη Ταϊβάν και την αντίδραση Ιαπωνίας και ΗΠΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διένεξη Ινδίας και Πακιστάν σχετικά με το ζήτημα του Κασμίρ νοείται ως μία «παγωμένη σύγκρουση» (frozen conflict), η οποία ορίζεται ως μια παρατεταμένη, μεταπολεμική διαδικασία σύγκρουσης, που χαρακτηρίζεται από την απουσία σταθερής ειρήνης μεταξύ των αντίπαλων πλευρών· τα βασικά ζητήματα μεταξύ των αντίπαλων πλευρών παραμένουν άλυτα, η διαφορά βρίσκεται στην πρώτη γραμμή των αμοιβαίων σχέσεων και υπάρχει διαφαινόμενη απειλή ανανέωσης της βίας (Ganguly et al., σελ. 131). Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά που διακρίνει τις παγωμένες συγκρούσεις από άλλους τύπους παρατεταμένων συγκρούσεων στη διεθνή πολιτική είναι η διαμορφωτική εμπειρία του αρχικού πολέμου. Αυτό το αρχικό βίαιο επεισόδιο ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 1947 όταν το Πακιστάν ξεκίνησε μια στρατιωτική επιχείρηση για να καταλάβει την πολιτεία Τζαμού και Κασμίρ με τη βία. Στα περισσότερα από 70 χρόνια από τον Πρώτο Πόλεμο του Κασμίρ, το ανεπίλυτο εδαφικό καθεστώς του Τζαμού και του Κασμίρ παρέμεινε το βασικό ζήτημα στη σύγκρουση Ινδίας και Πακιστάν (Ganguly et al., σελ. 132).

Το Κασμίρ αντιπροσωπεύει από πολλές απόψεις τις μακροπρόθεσμες αστάθειες σε ένα μείγμα εθνικών, θρησκευτικών και εδαφικών παραγόντων, με τον αλτρωτισμό, τον εθνικισμό και τον φονταμενταλισμό να οδηγούν σε παρατεταμένες διακρατικές και ενδοκρατικές συγκρούσεις. Τα ανωτέρω συνοδεύονται επίσης από τη διάδοση συμβατικών και πυρηνικών όπλων, κρίσεις εσωτερικής πολιτικής εξουσίας, πολυεπίπεδα προβλήματα μειονοτήτων σε πολυεθνικά κράτη, αυτονομιστική και κρατική βία, εσωτερική και διεθνή μετανάστευση και πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις.

Σε σχετικά παρόμοιο πλαίσιο, οι Bhatnagar και Chacko (2019, σελ. 1497) υποστηρίζουν ότι η απόφαση της Ινδίας να επιδιώξει μια ειρηνευτική διαδικασία μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή συνδέοντάς την με ευρύτερες διαδικασίες μετασχηματισμού του κράτους και, ειδικότερα, με το ιδιαίτερο ηγεμονικό κρατικό εγχείρημα του κράτους της Ινδίας. Οι συγγραφείς ορίζουν το κράτος ως ένα σύνολο κοινωνικών σχέσεων των οποίων η μορφή σε οποιαδήποτε συγκεκριμένη στιγμή διαμορφώνεται από την ισορροπία δυνάμεων μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών δυνάμεων που δρουν μέσω του θεσμικού συνόλου του κράτους. Οι διαδικασίες του κρατικού μετασχηματισμού λαμβάνουν χώρα όταν μια υπάρχουσα διαμόρφωση των

κοινωνικών σχέσεων δεν μπορεί να αναπαραχθεί χρησιμοποιώντας επικρατούσες μεθόδους λόγω οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε πολιτικές και κρατικές κρίσεις και στην επεξεργασία νέων ηγεμονικών κρατικών σχεδίων. Διαδικασίες μετασχηματισμού του κράτους στην Ινδία περιλαμβάνουν πτυχές της διεθνοποίησης, του κατακερματισμού και της αποκέντρωσης της κρατικής εξουσίας.

Ωστόσο, οι μετασχηματισμοί του κράτους της Ινδίας και το φιλόδοξο όραμα του Πακιστάν για έναν μουσουλμανικό κόσμο δεν μπορούν από μόνοι τους να εξηγήσουν την εξέλιξη της σύγκρουσης αυτών των δύο χωρών στο Κασμίρ. Σημαντικός παράγοντας που εξετάστηκε σε αυτήν την εργασία είναι και ο ρόλος των διεθνών δρώντων και πιο συγκεκριμένα της ΕΣΣΔ / Ρωσίας, των ΗΠΑ και της Κίνας.

Η ΕΣΣΔ υπό την ηγεσία του Stalin υιοθέτησε μία ουδέτερη, αν όχι και εχθρική, στάση απέναντι στην Ινδία, με αποτέλεσμα την αδιάφορη στάση της απέναντι στο Κασμίρ (Naik, 1968, σελ. 50; Seth, 1969, σελ. 614; Palit, 2001). Αυτή η στάση οφειλόταν στο ότι η ΕΣΣΔ ήταν μάλλον αντίθετη στα εθνικιστικά κινήματα και την έννοια της αυτοδιάθεσης, ενώ το ενδιαφέρον της ήταν στραμμένο προς τη Δύση. Παράλληλα, θεωρούσε τον Nehru ως ιμπεριαλιστή και την Ινδία ως μία αποικία της ιμπεριαλιστικής Βρετανίας. Η εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ απέναντι στην Ινδία και συνεπώς το ζήτημα του Κασμίρ άλλαξε υπό τον Khrushchev (Naik, 1968, σελ. 54; Palit, 2001). Στα μέσα της δεκαετίας του 1960 η ΕΣΣΔ υιοθέτησε μία πιο ισορροπημένη στάση απέναντι στο ζήτημα του Κασμίρ (Simon, 1967, σελ. 176; Seth, 1969, σελ. 614; Thapliyal, 1998), ως αποτέλεσμα της επιθετικής πολιτικής της Κίνας στην περιοχή και τη συμμαχία της με το Πακιστάν, της υποστήριξης της προωθούμενης από την Ινδία έννοια της μη ευθυγράμμισης, αλλά και της απουσίας των ΗΠΑ εξαιτίας του πολέμου στο Βιετνάμ. Αυτό της έδωσε χώρο να διαδραματίσει τον ρόλο του διαμεσολαβητή και ειρηνοποιού έπειτα από τον πόλεμο Ινδίας και Πακιστάν το 1965. Η απειλή της αυξανόμενης επιρροής της Κίνας στην περιοχή ευθυγράμμισε περισσότερο την ΕΣΣΔ και μετέπειτα τη Ρωσία με την Ινδία τις επόμενες δεκαετίες (Smith, 2004, σελ. 1; Mahapatra, 2014, σελ. 130). Χαρακτηριστική είναι και η ανακήρυξη του Κασμίρ ως αναπόσπαστο μέρος της Ινδίας υπό τον Yeltsin το 1993. Ωστόσο, ήδη από τη δεκαετία του 1990 και μετά την άνοδο του Putin στην εξουσία το 2000 η Ρωσία υιοθετεί μία πιο ουδέτερη στάση, σε

μία προσπάθεια να εξισορροπήσει την εξωτερική της πολιτική και να συνάψει σχέσεις και με τις δύο χώρες (Thapliyal, 1998; Smith, 2004, σελ. 9). Το ζήτημα των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν, η Ινδία ως ανερχόμενη δύναμη, αλλά και το γεγονός πως και οι δυο χώρες κατέχουν πυρηνικά ήταν σημαντικοί προσδιοριστικοί παράγοντες της διαμόρφωσης της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής.

Συνολικά, διαπιστώνεται πως η ΕΣΣΔ / Ρωσία δεν είχε μία συνεκτική πολιτική για το Κασμίρ. Οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες τόσο της ίδιας, όσο και των δύο άμεσα εμπλεκόμενων στη σύγκρουση χωρών, σε συνδυασμό με την επιθετική και επεκτατική πολιτική της Κίνας, και σε μία περίοδο την απουσία της Αμερικής, ήταν οι κύριοι παράγοντες που προσδιόρισαν τον προσανατολισμό της όσον αφορά στη σχέση της με την Ινδία και το Πακιστάν και κατ' επέκταση όσον αφορά στο ζήτημα του Κασμίρ. Ενδιαφέρον, ωστόσο, παρουσιάζει και μία περαιτέρω μελέτη σχετικά με τη Ρωσία όσον αφορά στην προσπάθειά της αφενός να περιορίσει τον κινεζικό επεκτατισμό και αφετέρου να αξιοποιήσει μία συμμαχία με την Κίνα απέναντι στην ηγεμονία της Δύσης έπειτα από την Ρωσο-Ουκρανική σύγκρουση και τους συσχετισμούς δυνάμεων που θα διαμορφωθούν. Ενδεχομένως η νέα θέση της Ρωσίας και των ΗΠΑ έπειτα από το τέλος αυτής της σύγκρουσης στο διεθνές στερέωμα να οδηγήσει και σε μετασχηματισμό των σχέσεών τους με την Ινδία και το Πακιστάν και συνεπώς την αντίληψή τους για τη γεωστρατηγική θέση του Κασμίρ.

Άλλωστε, οι ΗΠΑ έχουν τα τελευταία χρόνια προσπαθήσει και αυτοί με τη σειρά τους να εξισορροπήσουν την εξωτερική τους πολιτική με αναφορά στο Κασμίρ, υποστηρίζοντας πως η διευθέτηση του ζητήματος εναπόκειται αποκλειστικά στις δύο χώρες. Αυτή ήταν σε γενικές γραμμές και η θέση τους ήδη από την αρχή της σύγκρουσης, όπου δεν υποστήριζαν κάποια εκ των δύο άμεσα εμπλεκόμενων χωρών, ακολουθώντας εν μέρει μόνο την πολιτική της Βρετανίας (Brands, 1986, σελ. 41-42; Palit, 2001). Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός πως η Αμερική δε φάνηκε να έχει τη βούληση να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στην επίλυση της διένεξης, επιλέγοντας μάλλον έναν παθητικό ρόλο του διαχειριστή κρίσεων (Rose, 1997; Thapliyal, 1998; Palit, 2001; Behera, 2002; Indurthy, 2005; Iqbal, 2021). Επίσης, παρατηρήθηκε από την προηγηθείσα ανάλυση πως και η Αμερική δεν είχε μία συνεκτική και σαφή στρατηγική στο ζήτημα του Κασμίρ. Κατά το πέρασμα των ετών τάχθηκε είτε με την Ινδία είτε με το Πακιστάν, με κύριο γνώμονα τον περιορισμό του κομμουνισμού, της

σοβιετικής επιρροής και της ανόδου της Κίνας, τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων και την αποφυγή μίας πυρηνικής σύγκρουσης, όπως και την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πάντως, διαπιστώνεται πως η Κίνα είναι ένα σημείο αναφοράς στο πώς η ΕΣΣΔ / Ρωσία και οι ΗΠΑ αντιμετωπίζουν το ζήτημα του Κασμίρ.

Αυτό οφείλεται εν πολλοίς στον κρίσιμο ρόλο που διαδραματίζει η Κίνα στην περιοχή ήδη από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα, εξαιτίας των εδαφικών της συγκρούσεων με την Ινδία (Chellaney, 2010, σελ. 6-7; Bokhari, 2020). Ωστόσο, ούτε η Κίνα αποτελεί εξαίρεση ως προς την έλλειψη μίας συνεκτικής στρατηγικής απέναντι στο Κασμίρ (Garver, 2004, σελ. 1; Yuan, 2005; Bukhari & Parveen, 2014, σελ. 18; Bhatt, 2011). Η εδαφική διαμάχη με την Ινδία, η μονομερής αλλαγή του καθεστώτος του Κασμίρ με την τροποποίηση του άρθρου 370 του Συντάγματος της Ινδίας το 2019 που απειλεί την εδαφική της ακεραιότητα, η παρουσία της στο Gilgit Baltistan, ο διάδρομος CPEC και η πρωτοβουλία BIR, αλλά και η σταθερότητα στο Αφγανιστάν (EFSAS, 2017α; Chang, 2017; Shams, 2019; Mumbai, 2019; Bokhari, 2020) είναι τα κύρια στρατηγικά ενδιαφέροντα της Κίνας που από τη μία πλευρά την οδηγούν σε μία πιο φιλική στάση προς το Πακιστάν, αλλά από την άλλη την έχουν επίσημα προσανατολίσει προς μία ουδετερότητα απέναντι στο ζήτημα του Κασμίρ, υποστηρίζοντας ότι θα πρέπει να επιλυθεί ειρηνικά με βάση τον Χάρτη του ΟΗΕ, τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας και τις διμερείς συμφωνίες.

Ως εκ τούτου, από την ανάλυση που προηγήθηκε διαπιστώνεται πως αν και οι τρεις δρώντες που εξετάστηκαν υιοθέτησαν μία μάλλον ουδέτερη στάση στο ζήτημα του Κασμίρ, οι συνεχείς εναλλαγές στις διμερείς τους σχέσεις με τις άμεσα εμπλεκόμενες χώρες υπήρξαν σημαντικός παράγοντας που επηρέαζε τις ισορροπίες ισχύος στην περιοχή. Το Πακιστάν αποτελεί σημαντικό εταίρο των ΗΠΑ, της Κίνας και της Ρωσίας, ενώ η Ινδία αποτελεί σημαντικό σύμμαχο της Ρωσίας και των ΗΠΑ. Ο περιορισμός της σοβιετικής επιρροής και της ανόδου της Κίνας, καθώς και η αποτροπή της τρομοκρατίας και της πυρηνικής σύγκρουσης αποτελούν σημαντικά στοιχεία της στρατηγικής των ΗΠΑ. Οι διεκδικήσεις εδαφών, ο οικονομικός διάδρομος και η πρωτοβουλία BIR αποτελούν σημαντικά στοιχεία της στρατηγικής της Κίνας. Η άνοδος της Ινδίας με σημαντική δυναμική, η μείωση της επιρροής των ΗΠΑ στην περιοχή και ο περιορισμός της επεκτατικής επιθετικής πολιτικής της

Κίνας, σε συνδυασμό με την αποτροπή της τρομοκρατίας, αποτελούν σημαντικά στοιχεία της στρατηγικής της Ρωσίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα ζωτικά συμφέροντα της ΕΣΣΔ / Ρωσίας, των ΗΠΑ και της Κίνας στην περιοχή, οι ιστορικά διαμορφωμένες συγκρούσεις Κίνας-Ινδίας, το ζήτημα του Αφγανιστάν και της τρομοκρατίας, είναι παράγοντες που έχουν διαμορφώσει ιστορικά από το 1947 και εξής τις διμερείς σχέσεις αυτών των τριών δρώντων με τις άμεσα εμπλεκόμενες στη διένεξη χώρες Ινδία και Πακιστάν. Κανένας εκ των τριών δρώντων που εξετάστηκαν σε αυτήν την εργασία δεν είχε μία συνεκτική πολιτική στο ζήτημα του Κασμίρ, ενώ και οι τρεις φαίνεται να υποστηρίζουν μια επίλυση της σύγκρουσης από τις άμεσα εμπλεκόμενες χώρες.

Οι συσχετισμοί δυνάμεων σε συνδυασμό με περιφερειακά ζητήματα (συγκρούσεις) και οικονομικά συμφέροντα είναι οι κινητήριοι άξονες που διαμορφώνουν τις στάσεις αυτών των δρώντων απέναντι στο Κασμίρ. Υπό αυτό το πρίσμα, φαίνεται μάλλον πολύ δύσκολο να υπάρξει μία επίλυση της σύγκρουσης αυτής, ιδίως αν ληφθούν υπόψη τα συμφέροντα των άμεσα εμπλεκομένων. Εθνικιστικές τάσεις, αλυτρωτικά αισθήματα και θρησκευτικός φονταμενταλισμός, σε συνδυασμό με οικονομικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς είναι οι παράγοντες του εσωτερικού περιβάλλοντος του Κασμίρ που εμποδίζουν την εξεύρεση μίας λύσης.

Ενδεχομένως μία συνεργασία αρκετών μεμονωμένων κρατών και διεθνών φορέων να μπορούσαν να συμβάλουν προς την κατεύθυνση της επίλυσης του ζητήματος, οδηγώντας τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές σε μία συζήτηση διαπραγμάτευσης, λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη και τις απόψεις των πολιτών του Κασμίρ. Καθώς, όμως, οι γεωπολιτικές εξελίξεις συνεχώς αναδιαμορφώνονται και νέες απειλές αναδύονται στο ευρύτερο εξωτερικό περιβάλλον (π.χ. πανδημία, κινήματα αναθεωρητισμού, κοινωνικές αναταραχές, σύγκρουση Ρωσίας-Ουκρανίας), το ενδιαφέρον μετατοπίζεται προς πιο πιεστικά προβλήματα που χρίζουν μίας άμεσης απάντησης.

Το ζήτημα του Κασμίρ, ωστόσο, είναι ένα παράδειγμα «παγωμένης σύγκρουσης» που μπορεί να ωφελήσει ως προς την κατανόηση των συσχετισμών δυνάμεων στην περιοχή. Η εξέταση παρόμοιων παραδειγμάτων, όπως για παράδειγμα η Ισραηλινο-Αραβική σύγκρουση, θα μπορούσαν να εμπλουτίσουν την ανάλυση στη

διεθνή βιβλιογραφία και να οδηγήσουν στην καλύτερη κατανόηση των συμφερόντων των διαφόρων άμεσα και έμμεσα εμπλεκομένων μερών. Επίσης, θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον η μελλοντική εξέταση αυτού του ζητήματος έπειτα από το τέλος της Ρωσο-Ουκρανικής σύγκρουσης, καθώς αναμένεται να αναδυθεί μία νέα τάξη συσχετισμών και ισχύος στο διεθνές σύστημα, τόσο σε γεωπολιτικούς, όσο και σε οικονομικούς (ηγεμονικούς) όρους.

Περαιτέρω, ενδιαφέρον θα είχε και μία πιο ενδελεχής εξέταση των παραγόντων του εσωτερικού περιβάλλοντος, με έμφαση στα αλυτρωτικά αισθήματα και στον θρησκευτικό φονταμενταλισμό. Η πρόταση αυτή απορρέει από την άνοδο της σημασίας αυτών των παραγόντων στο διεθνές σύστημα τα τελευταία χρόνια, ως προσδιοριστικοί της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής των κρατών. Τέλος, ενδιαφέρον θα παρουσίαζε και μία διερεύνηση του πώς η σύγκρουση Ινδίας και Πακιστάν και οι συνεργασίες αυτών των δύο χωρών με άλλες ευρωπαϊκές και μη χώρες (π.χ. Γαλλία, Ελλάδα, Τουρκία, Μπουτάν) διαμορφώνουν το άμεσο περιβάλλον και επηρεάζουν συνολικά τους συσχετισμούς σε περιφερειακό επίπεδο, με έμφαση και στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, αλλά και στο πυρηνικό πρόγραμμα χωρών της περιοχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Adhikari, S., & Kamle, M. (2010). The Kashmir: An Unresolved Dispute Between India and Pakistan. *Geopolitics Quarterly*, 6(4), 58-107.

Ahmed, S., & Chakma, A. (2012). Kashmir Conflict: A Critical Analysis. *Society & Change*, VI(3), 20-36.

Asoori, P. (2020). A Look into the Conflict Between India and Pakistan over Kashmir. Ανακτήθηκε από: <https://www.e-ir.info/2020/10/07/a-look-into-the-conflict-between-india-and-pakistan-over-kashmir>.

Behera, N. C. (2002). Kashmir: Redefining the U.S. Role. Ανακτήθηκε από: <https://www.brookings.edu/research/kashmir-redefining-the-u-s-role/>

Bhatnagar, S., & Chacko P. (2019). Peacebuilding think tanks, Indian foreign policy and the Kashmir conflict. *Third World Quarterly*, 40(8), 1496-1515.

Bhatt, P. (2019). Revisiting China's Kashmir policy. Ανακτήθηκε από: <https://www.orfonline.org/research/revisiting-chinas-kashmir-policy-58128/>

Biberman Y. (2021). Eight reasons why the United States should promote Kashmir peace talks now. Ανακτήθηκε από: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/southasiasource/eight-reasons-why-the-united-states-should-promote-kashmir-peace-talks-now/>

Bokhari, K. (2020). China Joins India and Pakistan in the Kashmir Battlespace. Ανακτήθηκε από: <https://newlinesinstitute.org/kashmir/china-joins-india-and-pakistan-in-the-kashmir-battlespace/>

Brands, H. W. (1986). India and Pakistan in American strategic planning, 1947–54: The commonwealth as collaborator. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 15(1), 41-54.

Bukhari, S. W. H., & Parveen, M. T. (2014). China's Approach Towards Kashmir Conflict: A Viable Solution. *JPRSS*, 1(1), 14-30.

- Chang, I. J. (2017). China's Kashmir Policies and Crisis Management in South Asia. Ανακτήθηκε από: <https://www.usip.org/publications/2017/02/chinas-kashmir-policies-and-crisis-management-south-asia>
- Chellaney, B. (2010). The China-India-Pakistan Triangle: Scenarios for the 21st Century. Ανακτήθηκε από: https://www.sciencespo.fr/cei/sites/sciencespo.fr.cei/files/n8_17092010.pdf
- EFSAS (2017). Jammu and Kashmir in Legal perspective. Ανακτήθηκε από: <https://www.efsas.org/EFSAS-Jammu%20and%20Kashmir%20in%20Legal%20Perspective.pdf>
- EFSAS (2017α). China Pakistan Economic Corridor and Jammu & Kashmir. Ανακτήθηκε από: <https://www.efsas.org/publications/study-papers/china-pakistan-economic-corridor-and-jammu-and-kashmir/>
- Ganguly, R. (1998). India, Pakistan and the Kashmir Dispute. Ανακτήθηκε από: <https://core.ac.uk/download/pdf/41338433.pdf>.
- Ganguly, S., & Bajpai, K. (1994). India and the crisis in Kashmir. *Asian Survey*, XXXIV(5), 401-416.
- Ganguly, S., Smetana, M., Abdullah, S., & Karmazin A. (2019). India, Pakistan, and the Kashmir dispute: unpacking the dynamics of a South Asian frozen conflict. *Asia Europe Journal*, 17, 129-143.
- Garver, J. W. (2004). China's Kashmir Policies. *India Review*, 3(1), 1-24.
- Gul, A., & Ahmad, R. (2019). Critical analysis of the US mediating role in India-Pakistan conflict. *Margalla Papers*, 2, 119-126.
- Hamid, M. (2019). India, Pakistan and the Unsolved Kashmir Issue. *International Journal of Research in Engineering, IT and Social Sciences*, 9(2), 16-21.
- Harshe, R. (2005). India-Pakistan conflict over Kashmir: Peace through development cooperation. *South Asian Survey*, 12(1), 47-60.

Hashim, A. (2020). US president offers to ‘help’ India, Pakistan on Kashmir dispute. Ανακτήθηκε από: <https://www.aljazeera.com/news/2020/1/22/us-president-offers-to-help-india-pakistan-on-kashmir-dispute>

Hindu American Foundation (2020). The history of the Kashmir conflict. Ανακτήθηκε από: <https://www.hinduamerican.org/wp-content/uploads/2020/01/Kashmir-Conflict-History-brief-HAF.pdf>

Indurthy, R. (2005). The Turns and Shifts in the U.S. Role in the Kashmir Conflict since 1947: Today's Propitious Times for a Facilitator to Resolve It. *Asian Affairs*, 32(1), 31-56.

Iqbal, A. (2021). No change in US policy on Kashmir, says State Dept. Ανακτήθηκε από: <https://www.dawn.com/news/1606744>

Jalal, A. (2017). The Creation of Pakistan. *Asian History*, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190277727.013.114>.

Kashmir Initiative Group (2013). Background to the Kashmir conflict: challenges and opportunities. Ανακτήθηκε από: <https://rc-services-assets.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/KIG%20Background%20Paper.pdf>

Khaliq, R. (2020). Resolve Kashmir dispute under UNSC resolutions: China. Ανακτήθηκε από: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/resolve-kashmir-dispute-under-unsc-resolutions-china/2046198>

Kronstadt, K. A. (2020). Kashmir: Background, Recent Developments, and U.S. Policy. Ανακτήθηκε από: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45877>

Mahapatra, D. A. (2004). Russia's Policy Towards the Kashmir Issue in the Changing World Order. *International Studies*, 41, 129-143.

Mahmud, E. (2005). Post-Cold War US Kashmir Policy. *Policy Perspective*, 2(1), 83-110.

Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China (2022). Joint Statement between the People’s Republic of China and the Islamic Republic of Pakistan. Ανακτήθηκε από:

https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/202202/t20220206_10639501.html

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2022a). Foreign Ministry Spokesperson Mao Ning's Regular Press Conference on October 27, 2022. Ανακτήθηκε από: http://un.china-mission.gov.cn/eng/fyrth/202210/t20221027_10793072.htm

Mirchandani, M. (2020). Kashmir, India, and The United States: Does Economics Trump Human Rights?. Ανακτήθηκε από: <https://gja.georgetown.edu/2020/06/26/kashmir-india-and-the-united-states-does-economics-trump-human-rights/>

Mohan, A. (1992). The historical roots of the Kashmir conflict. *Studies in Conflict & Terrorism*, 15(4), 283-308.

Mumbai K. P. (2019). Will China fully support Pakistan on Kashmir?. Ανακτήθηκε από: <https://www.dw.com/en/how-far-will-china-go-to-support-pakistans-position-on-kashmir/a-49993550>

Naik, J. A. (1968). Soviet Policy on Kashmir. *India Quarterly*, 24(1), 50-61.

Neuman, S., & Frayer, L. (2019). In Unprecedented Move, India Revokes Kashmir's Special Status, Sparks Fears Of Unrest. Ανακτήθηκε από: <https://www.npr.org/2019/08/05/748170695/in-unprecedented-move-india-revokes-kashmirs-special-status-sparks-fears-of-unre>

Palit, P. S. (2001). The Kashmir Policy of the United States: A Study of the Perceptions, Conflicts and Dilemmas. *Strategic Analysis*, XXV(6). Ανακτήθηκε από: https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/sa/sa_sep01pap01.html

Pandey, S. (2016). Jammu and Kashmir's Document of Accession In Public Domain At Last. Ανακτήθηκε από: <https://www.ndtv.com/india-news/jammu-and-kashmirs-document-of-accession-in-public-domain-at-last-1494726>

Rose, G. (1997). A New U.S. Policy Toward India and Pakistan. Ανακτήθηκε από: <https://www.cfr.org/report/new-us-policy-toward-india-and-pakistan>

Schofield, V. (2002). Kashmir: The origins of the dispute. Ανακτήθηκε από: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1762146.stm

Seth, S. P. (1969). Russia's Role in Indo-Pak Politics. *Asian Survey*, 9(8), 614-624.

Shams, S. (2019). Pakistan thanks China for 'support on Kashmir issue'. Ανακτήθηκε από: <https://www.dw.com/en/pakistan-thanks-china-for-support-on-kashmir-issue/a-50745277>

Simon, S. W. (1967). The Kashmir Dispute in Sino-Soviet Perspective. *Asian Survey*, 7(3), 176-187.

Smith, M. A. (2004). Russia's relations with India & Pakistan. Ανακτήθηκε από: https://www.files.ethz.ch/isn/96157/04_Sep.pdf

Snedden, C. (2022). India-Russia: A friend in need. Ανακτήθηκε από: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/india-russia-friend-need>

Thapliyal, S. (1998). Indo-Pak Conflict and the Role of External Powers. *Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA*, XXII(7). Ανακτήθηκε από: https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/sa/sa_98ths01.html

The Carter Center (2003). The Kashmiri Conflict: Historical and Prospective Intervention Analyses. Ανακτήθηκε από: <https://www.cartercenter.org/documents/1439.pdf>

Thorner, A. (1949). The Kashmir Conflict. *Middle East Journal*, 3(1), 17-30.

Wanis, A. (1997). Third Party Mediation over Kashmir: A Modest Proposal. *International Peacekeeping*, 4(4), 1-30.

Yaseen, Z., Jathol, I., & Muzaffar, M. (2016). Pakistan and India Relations: A Political Analysis of Conflicts and Regional Security in South Asia. *Global Political Review*, 1(1), 1-9.

Yuan J. (2005). China's Kashmir Policy. Ανακτήθηκε από: <https://jamestown.org/program/chinas-kashmir-policy/>

Xie, K. (2022). China calls for protection of Pakistan projects, peaceful end to Kashmir dispute. Ανακτήθηκε από:
<https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3198307/china-calls-protection-pakistan-projects-peaceful-end-kashmir-dispute>

Zutshi, C. (2009). India, Pakistan, and the Kashmir Issue 1947 and Beyond. *Education About Asia*, 14(2), 8-13.